

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

נוכד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

המערכת:

משה טשרנוביץ — עורך אחראי, חיים ליה — עורך, גבריאל פרייל — עורך מינוח
מועצת המערכת:
צבי אורלינסקי, נחום גלאצר, שמעון הלקין, צבי וולפסון, ש"ז צייטלין

שנה ל"ד (כרך ס"ד) שבט-אדר, תשל"ג חוברת ג' (303)

התוכן

- 99 מדינות, "השטחים" וה"סכנה" הדימוגרפית יוסף נדבה
באספקלריה זעירה
- 106 תשקיף הספרות העתית במדינת ישראל ב. י. מי
- 107 "הפרוטוקולים הפרסיים" ישראל אלירז
- 110 דברי המים (שיר) גבריאל פרייל
- 110 חדר ליד הים (שיר) יהודה עמיחי
- 111 על סוניטה אחת של יהודה עמיחי רנה לי
- 116 "איש צדיק היה" ש. שחריה
- 121 פרורי פורים א. ר. מלאכי
- 123 לבטי הרשויות המקומיות בישראל יצחק איזנברג
- 125 מודעה-בקשה לר' ישראל סלנטר מלקט
- 131 מחודש לחודש י. מישאל
- הערבות ודברי בקורת:
- 134 (א) מפעלו של הגאון רבי דוב צבי רוטשטיין שלמה שמיר
- 136 (ב) בין ספרים חדשים אבשלום
- 137 ידיעות

"בצרון"
1141 ברודוויי
ניו-יורק

BITZARON

1141 BROADWAY, NEW YORK, N. Y. 10001

Founded by CHAIM TCHENOWITZ (RAV TZAIR)
MAURICE E. CHERNOWITZ, Executive Editor; HAYIM LEAF, Editor
GABRIEL PREIL, Special Editor
Editorial Board: Nahum Glatzer, Simon Halkin, Harry Orlinsky,
Harry Wolfson, Solomon Zeitlin
Thirty-Fourth Year of Publication

Vol. LXIV SHEVAT-ADAR, 5733 (Jan.-Feb., 1973) No. 3 (303)

CONTENTS:

Israel's Demographic "Danger"	<i>J. Nedava</i>	99
Mirror of the Israeli Press	<i>B. M-i</i>	106
"The Persian Protocols"	<i>I. Eliraz</i>	107
Waterwords (Poem)	<i>Gabriel Preil</i>	110
The Window at the Ocean (Poem)	<i>Y. Amichai</i>	110
On a Sonnet by Y. Amichai	<i>R. Lee</i>	111
The Prison Rabbi	<i>S. Shachbriyah</i>	116
Purim Fragments	<i>A. R. Malachi</i>	121
Problems of Israeli Municipalities	<i>I. Eisenberg</i>	123
A Request by Rabbi Israel Salanter	<i>Melaket</i>	125
The Month In Review	<i>I. Misbael</i>	131
 <u>EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS:</u>		
(a) The Accomplishments of a Noted Scholar	<i>S. Shamir</i>	134
(b) Notes on Recent Books	<i>Avshalom</i>	136
News		137

Published Monthly by Bitzaron, Inc. (Hebrew Literary Foundation), 1141 Broadway, New York, N.Y. 10001 (except January-February, April-May, November-December, when published Bi-Monthly, and July and August when not published). Dr. Maurice E. Chernowitz, Executive Editor; Prof. Hayim Leaf, Editor; Gabriel Preil, Special Editor. Subscription, payable in advance, \$7.00 per year; foreign \$8.00. To members of the Armed Forces half rate. Second class postage paid at New York, N.Y. All rights reserved. Opinions expressed in articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and not necessarily reflect those of the editors and publishers. Subscriptions automatically renewed unless we are notified otherwise.

נ. מאנישעוויטץ קאמפאני

General Office: 9 CLINTON STREET, NEWARK, N. J. 07102

את זה תאכלו

כל דבר-מאכל אשר השם „מאנישעוויטץ“ נקרא עליו, והם: מצה ותוצרת מצה וגם מצה-שמורה משעת קצירה; דגים ממולאים; מרק בשר ועוף, מרק ירקות וגם חמיצות; ארוחות קפואות של בשר ושל דגים ליחידים ולמוסדות וגם לאלה שטסים באוירונים; מצון-ילדים (בייבי-פוד); מאקארונים, עוגיות ורסקי-ביצים גם כלי סוכר, עוגת-פירות ובליל-עוגות (קעיק-מיקסעס); פירות שמורים, פרפרת-פירות (קומפוט), ומיצי שזיפים, תפוחים ועגבניות; מלפפונים חמוצים וכרוב חמוץ; דבש וריבת-תפוזים מארץ ישראל; מינים שונים של ריבה וסוכריות, קפה וטח — וגם אבקת ניקוי.

כשרים ללא שום חשש ופיקפוק גם למהדרין בכשרות לכל ימות השנה וגם

לחג הפסח

אם על האריוזה נאמר בעברית או באנגלית שהמיצרך בשר לפסח

בהכשר הרבנים הגאונים והמובהקים:

הרב ר' יצחק הלוי סגל, אב"ד דזשורזי-סיטי ונשיא-כבוד של אגודת הרבנים
הרב ר' חיים קארלינסקי, רב בכרוקלין וסגן-נשיא של אגודת הרבנים
הרב ר' דוד ליב זילבער, אב"ד האריסבורג, פא. וחבר ועד ההנהלה של אגודת הרבנים
הרב ר' מענדיל מ. געטינגער, רב „ישראל הצעיר“ במערב מנהטן וחבר ועד"פ של אגודת
כל מיני האוכל של תוצרת „מאנישעוויטץ“ הרשומים למעלה, נעשים בפיקוחם
האישי של הרבנים הנ"ל ובהשגחה תמידית ומעולה על-ידי משגיחים שומרי תורה
ומצוות — ביניהם רבנים מפורסמים — שמפקחים באופן היותר טוב ומועיל, שהכל
ייעשה כדת וכדין ובהידור כשרות.

הבשר בתוצרת „מאנישעוויטץ“ — הוא חלק — גלאם כשר
אכול תוצרת „מאנישעוויטץ“ — ואי אתה בא, חלילה, לידי איסור חמץ בפסח,
לידי מאכל אסור כל השנה!

Happy Passover

FARMFOOD RESTAURANTS DISTINCTIVE DAIRY CATERERS

142 W. 49th St. N. Y. C. PL 7-4971

- Air Conditioned Dining Rooms. Open 7 days a week for Luncheon, Dinner, Supper and After Theatre (Sat. & Sun.)
- Beautiful Private Dining Rooms accommodating up to 250 persons for Showers, Luncheons, Dinner and After Theatre Supper or Snacks.

"AFTER 36 YEARS . . . THE MOST
TRUSTED AND RESPECTED NAME
IN OUR FIELD"

ברכת מועדים לשמחה

בית היתומות הכללי בירושלים מצפות לעזרתך

אין מצוה גדולה מזו של החזקת המוסד המפורא
הזה הקיים 68 שנה. — נא להושיט לו יד עזרה.
בית היתומות הכללי בירושלים

שלחו תרומותיכם אל:

GENERAL ISRAEL ORPHANS' HOME FOR GIRLS

132 Nassau Street
New York, N. Y. 10038
Tel.: COrtland 7-7222

Schapiro's

NEW YORK STATE

**REAL
KOSHER WINE**

126 RIVINGTON STREET
NEW YORK, N. Y.

Try these famous for quality wines:

N. Y. State Champagne
Malaga — extra heavy
Concord Grapes — medium dry
Concord, Sauterne, Burgandy
Blackberry, Cherry, Loganberry,
Mead (Honey Wine), Rosé, Tokay.

Sold at all Liquor Stores

*One of the most beautiful
resorts anywhere salutes
the glorious celebration of
the holiday of liberation.*

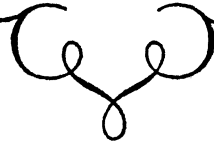
PASSOVER

Mon., April 16—

Wed., April 24

**Cantor
Irving Rogoff**

And the Nevele
Philharmonic Choir
Sedarim • Services

NEVELE

Ellenville, New York

Direct Wires:

NY WI 7-9745 • WI 7-9746

Hotel Tel: 914. 647-6000

Colony

AAA

**RESORT MOTEL & SPA
INDIANA AVE. & BOARDWALK
ATLANTIC CITY, N.J.
DIETARY LAWS OBSERVED**

Reserve Now for the
Passover Holidays Services on Premises
Strict Orthodox Rabbinical Supervision
**RABBI JOEL WEINTRAUB &
THE VAAD HA'KASHRUTH**

Resident Mashgiach

GLATT KOSHER MEATS SERVED
Deluxe Rooms - 2 Delicious Gourmet Meals
All Weather Pool - Free Music
Dancing & Entertainment Nightly
TV in all rooms - Playroom & Counselor

Service and much more

UNDER PERSONAL MANAGEMENT
ALLEN MELTZER formerly of Breakers Hotel

Reserve now, Write or Phone

TOLL FREE 800 - 257 - 7802

Atlantic City 609 - 344 - 6121

הגדות לפסח

המקור העברי בצירוף תרגום אנגלי
עם ציורים

\$ 2.50 — תרגום ד"ר פלטיאל בירנבוים —
\$ 2.00 — — — תרגום י. ד. איזנשטיין —
\$ 2.00 — — — תרגום מוריס סמיואלס —
\$ 2.00 — — — מהדורת אורנשטיין-פרנקל —

הגדות במחירים שווים לכל גוש ע"פ הזמנה

HEBREW PUBLISHING CO.

79 Delancey St., N. Y., N. Y. 10002

WA 5 - 3700

בַּצֵּרוֹן

נוסד על-ידי חיים משרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

שנה ל"ד (כרך ס"ד) שבט-אדר, תשל"ג חוברת ג' (303)

מדיניות „השטחים” וה„סכנה” הדימוגרפית

מאת ד"ר יוסף נדבה

העבודה הערבית

מאז מלחמת ששת הימים טבעו אי-אלו חוגים במדינת ישראל מושגים חדשים בלשון שהכל נזקקים להם עכשיו: „שטחים”, „הקו הירוק”, „הגדה המערבית”, „הסכנה” הדימוגרפית וכיוצא באלו ביטויים, שיותר שיש בהם משום תרגילי סימאנטיקה מעידים הם על מורא מפני מציאות מדינית הנרקמת לנגד עינינו ועל הלך-נפש תבוסתני המבקש לו כסות-עיניים. למחרת הנצחון ב-1967 היו שראו את הדברים במדדיהם ההיסטוריים. באורח פלאי נתרחו גבולות המולדת ועל רקע המורח התיכון נצטיירה מפתה של „ארץ-ישראל השלימה”. האזורים, שתולדות עמנו קשורות בהן מאז ומעולם ואשר רוח-חיות קדומה הופחה בהם מחדש, נקראו בשם „שטחים המשוחררים”; הוזה אומר, שטחי-ארץ שעמדו דורות על דורות בשממנום וערגו לבעליהם ההיסטוריים ולגאולתם: — סיני, שבני-ישראל הילכו בו ארבעים שנה, יהודה ושומרון, שכל ילד עברי הלומד תנ"ך בקי בהם על-פי שושלת המלכים ומורשת הנביאים, „רצועת” עזה — הטבועה בזכרון העם מימי שמשון ומלחמות ישראל בפלישתים, ורמת הגולן — בדרך בואכה דמשק, ואולם היו גם כאלה שנבהלו ממרחבייה החדשים וחששו שמא יוכתם עמנו בתואר „אימפריאליסט”, עמדו והכריזו מיד, כי האזורים החדשים אינם אלא „שטחים כבושים”, אף הביעו את דעתם — תחילה בחצי-פה ולאחר

מכן — בקול תרועה גדולה, כי חלילה לה למדינת ישראל ל„ספח“ נחלות לא־לה, ומן הדין להחזירן לבעליהן“. בדרך של פשרה כביכול וכדי שלא להרגיז את שונאי־ישראל בפועל ובכוח, הסכימו שלא להגדיר עוד את טיבם של האזורים ולכנותם „שטחים“ בלבד, במרכאות כפולות, שמתוך כך תשתמע מהותן הארעית; קשים ספיחי נצחון מלחמת ששת הימים לישראל כספחת, וממילא עומדים ה„שטחים“ כחפץ לא־רצוי, כ„אבידה“ שיש להחזירה לבעליה בהקדם. הוא הדין לגבי השמות יהודה ושומרון, ההולכים ומשתכחים, והמושג המקביל להם ה„גדה המערבית“ מרמז במפורש על ה„גדה המזרחית“, משמע, הודאה בבעלות שתיהן בידי חוסיין המלך; אפילו לגבי ירושלים, שלדעת הכל לא תוחזר עוד לעולם לזרים, נוקטים עדיין חלוקה גיאוגרפית שאין לה כל סימוכין היסטוריים. הכל מדברים בירושלים המערבית ובירושלים המזרחית, כאילו באו להפריך את מימרת חז"ל „ירושלים לא נתחלקה לשבטים“.

ולאחרונה, כאמור, נוסף מושג חדש ללכסיקון העברים: ה„סכנה“ הדימו־גראפית. „מה נעשה במיליון הערבים הנוספים, שיאכלסו את מדינת ישראל אם נספח את השטחים?“ שואלים בעלי האסכולה המינימאליסטית, שבראשה עומדים היום שר־האוצר פינחס ספיר ושר־החוץ אבא אבן. חוששים הם מפני התערערות ייחודה היהודי של המדינה ושרויים בצל הסיוט שמעורר בהם הדחליל שהם עצמם העלו בדמיונם. „חשבוננו“ של שר־האוצר הוא פשוט: אם יימשך קצב העליה היהודית כפי שהיה ב־20 השנים האחרונות, הרי בשנת היובל למדינה (כלומר ב1998) ישבו בה 8-9 מיליון איש, מהם 48.5 אחוז ערבים. מה יהיו אז פני המדינה? התהא עוד בעלת אופי יהודי והאם תוכל לשמש מקור־השראה לתפוצות העם ברחבי העולם? יתירה מזאת, כיון שבתור אזרחי המדינה יהיו הערבים שווי זכויות עם היהודים, יהא צורך לדאוג להם במיוחד, שכן רמתם הכלכלית ירודה, לא כל שכן רמתם החינוכית והתרבותית; הוזה אומר, שעם ישראל בתפוצות יצטרך להעלות סכומי־כסף עצומים כדי לטפח אוכלוסיה „זרה“ ונחשלת, להגשים, כביכול, את משימת „קליטת־העליה“ בכיוון הפוך. משימה כזאת, לדעת השר, עלולה להביאנו למצב שבו נהא למס־עובד לערבים! משיהיו הערבים לבעלי אזרחות ישראלית ושווי זכויות, יהיו רשאים, כמובן, להצביע בבחירות לכל המוסדות הישראליים, לרבות הכנסת. בסופו של דבר יהוו הם את לשון־המאזניים ויכריעו לא רק בעניינים שבין ישראל לעמי ערב, אלא בין היהודים לבין עצמם, במדינה גופה, בשאלות העדינות ביותר והיורדות ונוקבות עד תהום חיינו והווייתנו.

יש הרואים כבר את ניצני הסכנה הממשמשת ובאה: קרוב ל־50.000 ערבים מן ה„שטחים“ (כלומר מיהודה ושומרון ורצועת עזה) עובדים במשקי היהודים בישראל, בעיר ובכפר, בבנין בתים ובשירותי הניקיון ובפרדסים ואף במפעלי־חרושת. לאחרונה נתעוררה בכל חריפותה שאלת הלנתם במקום עבודתם; עד כה דרש המימשל הצבאי הישראלי במפגיע כי בתום עבודת־יום שלהם — יחזרו למקום־מגוריהם, להלינם בסביבה יהודית (במחסני־חצרות, בלולים ובש־דות הסמוכים) לא יתכן, מחמת החשש לבטחון הישובים העברים. אין אפשרות

להשתלט על כל הפועלים הערביים הללו, ומי לידנו ייתקע, כי אין בהם מחבלים ואנשי "פתח"?

העסקתם של הערבים הללו במשק העברי — בעיה חמורה אחרת כרוכה בה, בעיה מוסרית. אמנם, בתעסוקה כזאת ניחה לערבים, המשתכרים יפה למחייתם כאשר לא הסכינו מעודם, וניחה למעביד היהודי, הנזקק ל"ידיים עובדות" — יהא מקורן אשר יהיה, ואולם, בהדרגה נוצר מעמד חדש של גבעונים, "חוטבי עצים ושואבי מים", שיש בו כדי לפגוע בדמותה של מדינת ישראל ובאזרחיה היהודים. כל מי שיבקש להוקיע את ישראל ימצא לו בקעה להתגדר בה לנוכח יצירתו של "פרולטריון" ערבי זה, והנקל בידו להתריע על היהודי ה"מנצל" המחזיר את מסורת הגלות למולדתו ההיסטורית.

בעיה זו מוסיפה להעסיק את ממשלת ישראל. נראה כי לא תהא ברירה בלתי אם להגביל את מספר הפועלים הערביים, שיוורשו לחצות את ה"קו הירוק" (כלומר את גבולות המדינה, כפי שהיו ערב מלחמת ששת הימים) בחיפוש תעסוקה במשק היהודי. ברם, אין זו אלא תקנה לשעה ואין בה אלא רמז למה שעלול להתחולל בימים יבואו, לעת שיחסי שלום יושכנו בין ישראל לערב.

מדיניות דיון ו"תכנית אלון"

מן הראוי להצביע על התמורה הכבירה שחלה במרוצת השנים האחרונות לגבי עצם הצגת שאלת מיליון הערבים ה"מיותרים". לפנינו, בשעה שטרם נמוגו קרני-ההוד של נצחון ישראל ב־1967, עדיין לא העזו רבים לדבר בגלוי על הרצון לשמור על "ייחודה היהודי" של מדינת ישראל. משהביע לוי אשכול המנוח, בראיון שהעניק בפברואר 1969 לשבועון האמריקני "ניוהויק", את דעתו, כי "אין ישראל מעוניינת בכל חלק שהוא מן האזורים המיושבים ביהודה ובשומרון, כגון שכם, ג'נין ועוד", קמה בישראל סערה עזה שעמדה למוטט את ממשלת ישראל. ואילו היום — מי עוד חושש להביע דעות "מקובלות" כאלו! וראש-הממשלה גולדה מאיר אומרת במפורש, כי אין היא רוצה להקיץ בוקר-בוקר מתוך מורא שנוולד במדינת ישראל עוד ערבי אחד... עד כדי כך נפל הפחד של ה"סכנה" הדימוגרפית!

משה דיין אף הוא אינו מן ה"מאכסימאליסטים" בשאלה זו, אלא שאין הוא מבקש לקבוע הלכה סופית לגבי גבולותיה הסופיים של מדינת ישראל. כל-עצמו רואה הוא את עצמו ריאליסטן, המנסה לפתור את בעיות יום-יום לשעתן. אין הוא חווה באופק הסדר-שלום כולל בין ישראל למדינות ערב, וממילא יש להסתגל למצב הקיים, ל"סטאטוס-קו", עוד שנים רבות (עשר, חמש-עשרה או עשרים). גישתו היא גישה טאקטית, לאו דווקא רעיונית. אם לא ניתן לפתור את בעיית יחסי ערבי-ישראל בכל היקפה, יש להסתפק בפתרון ארעי. יש להעניק לישראל שלטון-קבע ב"שטחים" ועם זאת למנוע מתושביהם הערביים את האזרחות הישרא-לית, מה עוד שהערבים עצמם אינם מעוניינים לקבל אזרחות זו. הנסיון להקנות מעמד זה לתושבי ירושלים ה"מזרחית" לא עלה יפה. ערביי ירושלים סירבו להיכנס בעול האזרחות הישראלית. עד היום זכאים הם לבחור נציגים לעיריה,

אך לא לכנסת. סירובם מובן: כל עוד שריו המצב המדיני בערפל ואין לדעת מה ילד יום ואם לא יוחזרו השטחים ה"כבושים" לחוסיין — אין הם רוצים להסתכן בנקיטת עמדה לכאן או לכאן; כל שיתוף-פעולה בינם לבין שלטונות ישראל עשוי להתפרש ביום מן הימים כ"בגידה". נוח להם במצב הקיים — עד שיתבהרו השמים המדיניים. הצעתו של דיין היא איפוא לשלוח ב"שטחים" ולראות את תושביהם הערביים בחזקת אזרחי ירדן; כלומר מבקש הוא לאחוז, כביכול, את החבל בשני קצותיו: השטחים הם בריבונות ישראל, אך לא תושביהם...

אפשר שיימצאו לו לרעיון זה של משה דיין עוררים רבים, אך הנחתו של שר-הבטחון מושתתת על ההכרה שהמדובר ב"הסדר ממושך" על יסוד המציאות הקיימת. ומצב זה הוא הרע במיעוטו, מה עוד שהוא מניח בידי ממשלת ישראל אפשרות תמרון לעתיד...

יריבו של דיין הוא סגן ראש הממשלה יגאל אלון (ויריבות זו אינה מצטמם צמת במחלוקת רעיונית בלבד, אלא ששמץ של תחרות על ירושת-השלטון בישראל נודף ממנה...). העומד על "תכניתו" משכבר הימים, ודומה, כי כיום רב מספר הסומכים ידיהם עליה מאשר בראשית העלאתה לדיון פומבי. אין אלון גורס את הנחתו של דיין, כי בתקופת-הביניים, עד בוא השלום, אין אפשרות לקיים חיים משותפים בין ישראל לבין הערביים אלא בחסות ממשלת ישראל וצה"ל. נהפוך הוא: "אין אנו הממשלה בשטחים", טוען אלון, "ואין אנו הממשלה של תושבי השטחים. באין שלום ובאין הסדר, אנו המימשל בשטחים ולא הממשלה". יתירה מזו: נקודת-המוצא של אלון היא בטחונות גרידא; מוכן הוא להחזיר את שטחי יהודה ושומרון לחוסיין תמורת הסדר של שלום; סבור הוא, כי תוך שינויי גבולות לא-גדולים, הדרושים לישראל לבטחונה, אפשר ליישב את כל הניגודים. מאמין הוא באפשרות חתימת שלום עם חוסיין, אם רק ינהג המלך הערבי הזה מתנינות-מה בדרישותיו (דהיינו, בענין ירושלים). הוא אף מרחיק ראות והוזהר אפשרות של הסכם למימשל פדרטיבי ישראל-ירדני, ולא עוד, אלא שנכון הוא להכיר ב"ישות הפלשתינאית"; מכיר הוא בקיומה של "בעיה פלשתינית כאובה ומציקה". מובן, שלא המחבלים למיניהם — אלה הנושאים את נפשם להשמדת ישראל, לא להסדר מדיני עמה — הם המייצגים את ה"ישות הפלשתינית", אבל ישנם ערבים — רובם מתונים, לדעת אלון, — המצפים ליום השלום והחיים בדר-קיום עם ישראל. מוכן הוא להניח לפלשתינאים לחרוץ את גורל עצמם, אם ליחידה מדינית עצמאית לעצמם ואם לאחדות עם הממלכה ההאשאמית של ירדן.

מן הראוי להזכיר, כי גם ראש הממשלה גולדה מאיר העלתה על נס את שאיפתו הכנה של חוסיין לשלום; עצם הכרזתו כי הוא נכון לעשות שלום עם ישראל יש בה מן ההעזה והחיוב, לא כל שכן — התבונה המדינית. אך דא עקא, ש"הימורו" של המלך רצוף סכנות. בעיני רוב מדינות ערב כבר הקדיח חוסיין את תבשילו; על אף "הברית-החדשה" עם מצרים והצטרפותה של ירדן לחזית הערבית הצבאית המאוחדת, לא יסלחו לו ארגוני המחבלים לעולם על ימי "ספטמבר". למרות העזתו האישית, "חרב דמוקלס" תלויה לו למלך מעל ראשו תדיר, ורבים

חוששים, כי אם יבוא לידי הסכם עם ישראל יירצח בידי שונאיו בנפש כאשר נרצח סבו עבדאללה ב-1951.

ארץ־ישראל כאבן־שואבת לעלייה גדולה

ניתנה האמת להיאמר, כי בעיית הערבים ב"שטחים" היא רבת־משמעות לאין־ערוך מכפי שניתן לשער במבט ראשון. פתרונה מותנה, למעשה, בשרטוט מפת ישראל לעתיד לבוא. דומה, שעל אף הכתשותיה הנישנות והולכות של הגב' גולדה מאיר, כבר מפה זו מצויה בתיקי ממשלת ישראל, ואולי, ליתר דיוק, יש לומר, שמצויות בידה כמה נוסחות של מפת ישראל העתידה. רוב מנהיגי המערך נכונים להתנער משטחים מאוכלסים בערבים, וממילא מצטמצמות האפשרויות להתוויית גבולות המדינה בבוא השלום.

ואולם, "מפה" זו — חוקה עליה שתהא גנוזה לאורך ימים, פשוט משום שמדינות ערב לא תסכמנה לקבלה. יתר על כן, הן אינן יכולות לקבלה, כי לא הצורך בטריטוריות ה"גזולות" בידי ישראל הוא הקובע את מדיניותן, אלא ההכרח שעליהן לגלות נוקשות ואי־ויתורים לשם שמירת יוקרתן בחזית־פנים. משקל־הכוחות בעולם הערבי המסוכסך והגבוך והמתועתע הוא כזה, ששום ממשלה לא תעז להושיט ידה לשלום לישראל; במודע ובמופגן ובהכרח נתחייבו כל ממשלות ערב בפני המונייהן מולעטי־השנאה על השמדת ישראל ללא תנאי...

לאור עובדה זו, שאין השלום בין ישראל־ערב עומד אחר כותלנו, יש לראות כל הוויכוח על ערביי השטחים וה"סכנה" הדימוגרפית בגדר ויכוח עקר; קיום השלטון הישראלי בכל שטחי מדינת ישראל כיום הוא דבר שבמעשה, וההלכה המדינית לפתרון סופי של הבעיה הוא בינתיים בגדר הלכתא למשיחא. ואם כך הוא הדבר, יש טעם והגיון בטענותיהם של אנשי "ארץ־ישראל השלימה", ולאחרונה הפריך עזר ויצמן את "אשליית הסכנה הדימוגרפית" מכל וכל (ראה מאמריו ב"הארץ" ב-13 באוגוסט). אין הוא רואה כל סכנה ממיעוט ערבי בן מיליון נפש לאופיה הלאומי של מדינת ישראל. מאז ומעולם היתה מטרת הציגונות להביא לרוב יהודי בארץ־ישראל, בלא לגרום לגירוש הערבים ובלא לחלק את ארץ־ישראל. רוב יהודי זה אינו חייב להיות מכריע; אפילו יהא זה רוב גדול — אין חשש שתרכבות ישראל והצביון הישראלי ומחוזתה העמוקה של האומה יטושטשו בסביבה ה"נכרית". ה"קו הירוק" איננו קו גיאוגרפי; גם קו כלכלי איננו, לא כל שכן איננו קו בטחון. כל־עצמו עניין שבמקרה הוא פרי קרבות ישראל המשקף את מידת הצלחותיו ואי־הצלחותיו של צה"ל במלחמותיו נגד הערבים. יתירה מזו: הסכנה נשקפת מכך שהשקפה מסולפת זו תחדר בתודעת העם. ה"קו הירוק" הבדיל באורח שרירותי בין "קודש" ל"קודש", ותודעה מעוותת זו משתרשת והולכת. וכי קדושה יותר לוד, שנכבשה בשעתה בידי צה"ל, מחברון, שנשארה בידי הערבים? וכולם מקודשת יותר נצרת, שהיא בידי ישראל מאז 1948, משכם ובית־אל? ומה עדיפות יש לתל־אביב מיריחו ועזה?

הוזה אומר, כי המבחן צריך להיות לפי אמת־מידה היסטורית: מה שהיה

מבחינה היסטורית עברי מדורידורות, מן הדין שיישאר ישראלי, אפילו רוב אוכלוסיו כיום הם ערבים.

וה"סכנה" הדמוגרפית אינה סכנה כל-עיקר; אמנם בעיה היא, אך יש לה פתרונים. הדרך צריכה להיות — לא "לדלל" את האוכלוסיה הערבית מתחומי ישראל, אלא להרבות את היהודים בכל שטחי הארץ. מכאן האתגר הגדול: מי קבע, כי קצב העליה לישראל מן התפוצות צריך להיות איטי כאשר היה בעשרים השנים האחרונות! אפילו לא ייפתחו שערי ברית-המועצות לרווחה לכל יהודיה, או שלא כל יהודיה ירצו לעלות לישראל — עדיין רבות וגדולות תפוצות-הגולה, ומהן על מדינת ישראל להיבנות. כל מעייניה של ממשלת ישראל צריכים להיות ממוקדים במאמץ לחבב את מדינת ישראל על יהודי התפוצות, לעורר בהם געגועים של אמת, למשוך את לבם לארץ-אבות, — בעיקר את הנוער, מן הראוי — לאחר 25 שנות קיום למדינה — שהארץ תשמש מקור-מיסכה חיובי, אתגר הקורא לכוחות מתחדשים בעם — לא למחפשי-מקלט-באין-ברירה. העליה לישראל צריכה ליהפך לאבן-שואבת, להכרה שכל הנבחר עולה, לא זה ש"נפלט" מן החברה בעולם הגדול. אווירה כזאת אפשר ליצור רק כאשר ישראל תיעשה למדינה מתוקנת, חדורת-אידיאלים, חותרת אל שלימות היהודים והאדם, ועל כל פנים — לא לדגול עוד בסיסמת "ככל הגויים".

דרך-היפורים לפתרון הציוני

אחד האתגרים שהונחו במדינת ישראל — או, על כל פנים, לא טופחו די-הצורך — נוגע להתנחלות ברחבי המדינה, ב"שטחים" המרוחקים. גם בעניין זה חלוקות הדעות בחוגי השלטון. דייק, למשל, ביקש להעלות תכנית נועזת שמטרתה היתה לבנות עיר בת רבע מיליון תושבים — רפיח הימית, שתרכז סביבה, בסופו של דבר, יישובי-ספר לרוב. אך לתכניתו זו לא מצא תומכים רבים בממשלה. אלון וספיר מעדיפים התנחלות חקלאית; זו נעשית בממדים קטנים יותר ותואמת את המצב המדיני הקיים. השהיית התנחלות בקנה-מידה כזה, עיכוב ההתרחבות בחברון, איסור על התיישבות ב"גדה" של חוסיין (כגון בשכם ובשילה) — כל אלה מעידים, על כך, כי מדינאי ישראל הינם נעדרי-חזון ורואים הכל באספקלריה המצומצמת של ה"קו הירוק". ראייה קצרת-אופקים כזאת הינה בעוכרי האתגר הרצוי. בין צעירי העולים מברית-המועצות נתעוררה לפני זמן-מה תנועה ששמה לה למטרה ליישב את תחומי המדינה ה"מרוחקים", לשים קץ ל"הצטופפות" היתירה במרכז הארץ, לפרוץ גבולות חדשים, ברוח המתיישבים האמריקנים בשכבר הימים, שנפשם נכספה ללא-הרף למערב, לפי סיפורו המפורסם של סטיינבק "הסייח האדום". אך צעירים אלה לא קיבלו כל עידוד, קיצצו את כנפיהם והחזירו אתם, למורת-רוחם, אל ה"גיטאות" ולהתגודדות העקרה ב"תוך הבית" במקום ליתן פורקן לכמיהתם אל המרחבים. תולדות הציונות הוכיחו, כי אין לחולל מהפכה ברוח בישראל אלא כשניתן לה האות מלמעלה...

אין להתיירא איפוא ממיליון הערבים שיסופחו למדינת ישראל בבוא

השלום. חזקה עליהם שייעשו לאזרחים נאמנים, דוגמת רוב ערביי מדינת ישראל כיום. אין כל סיבה להניח, כי ראש עיריית חברון ג'עברי לא ילך בעקבות סגן שר הבריאות עבדול עזיז זועבי, אם רק ידע, כי ישנה יציבות וכי ההכרעה נפלה וכי שוב אין חשש שלמחר יוחזרו שטחיהם לכובשים חדשים. אין בדעת איש בישראל ליצור מעמד נחות בקרב המדינה; זכותו של הערבי הישראלי לבחור ולהיבחר לכנסת. ההגבלות שהוטלו על אזורי האוכלוסיה הערבית מטעמי בטחון בוטלו בהדרגה. אי-גיוסו של הערבי הישראלי לצה"ל — אף הוא פרי אי-הוודאות של "מצב-הביניים". כל עוד יהיה ליהודים רוב מדינה והריבונות תישמר בידיהם — אין חשש לתמורה בצביונה היהודי של המדינה! ואם תתעוררנה בעיות חדשות — ידאג העתיד לעתיד!

ברוב עונותינו שוב לא ניתן לראות את הדברים כפשוטם ולהציע את הפתרון המתקבל על השכל הישר. רחוק אותו יום באוגוסט 1967 שבו הכריז ניכסון עצמו. בעת ביקורו בישראל בטרם היה לנשיא, שלאור מלחמות העבר אל לה לישראל להחזיר — ולוא גם שעל-אדמה אחד — למדינות ערב. כיום שוב לא ניתן להרגיז "עולם ומלואו" בהשלטת השיפוט הישראלי בכל שטחי "ארץ ישראל השלימה"; ב-1967 היתה דעת-הקהל משלימה בלא ספק עם יצירת עובדה מוגמרת זו, אך היום שוב לא יתכן הדבר. מכאן, שההתנחלות תצטרך להתנהל, הלכה למעשה, בהדרגה, בדרך הקשה, במספר קרבנות רב יותר. נראה, שצו-הגורל הוא — גזירת ההיסטוריה, — שידה של ה"ציונות" המינימאליסטית תהא על העליונה תמיד. ההגשמה תתבצע, עקב בצד אגודל, בתקופת-הביניים הארוכה של "לא-שלום-ולא-מלחמה" הבאה עלינו. אפילו יעלה בידי ניכסון — בעקבות לחץ כבד — להביא לידי ה"סדר החלקי" של פתיחת תעלת סואץ לשייט — עדיין רחוקה הדרך לפתרון הכולל. בשלב הנוכחי של יחסי ישראל-ארה"ב, ולאור העובדה שלאחר יציאת היועצים הסובייטים ממצרים הוכח בעליל, שאין ברית-המועצות גורסת את התערבותה במלחמה בפועל והעדפתה פתרון מדיני, — שוב אין להניח כי יתכן "פתרון-כפוי" לבעיית המזרח התיכון. על ישראל יהא להסכין — כאשר עשתה עד כה — עם תנאי חיים שאין בהם מן הנוחות ומן הוודאות, כדין היושב על "הר-געש", שפעמים הוא כבה ופעמים מתפרץ; זה גורלו של עם שלא כל "מפתחות" ההיכל בידו...

באספקלריה זעירה

(תשקיף הספרות העתית במדינת ישראל)

לשאת טרחם ומשאם של המשתתפים; מוטב שיהא גוטר „כרמו שלו“ וכר. אולם התוצאה היא אחת: חוסר יציבות, שאינו לטובת הירחון.

לאחרונה, עקב התפטרותו של שלום קרמר, נבחר עורך חדש: משה שמיר. חוברתו הראשונה (תשרי-כסלו) מעודדת: קשת רחבה של משתתפים, שבעתיד היא עשויה להתרחב עוד יותר; איזון בין סוגי הספרות, בין מקור לתרגום ועוד. בפתח החוברת (אגב, למדור הפתיחה ניתנה כותרת משמית: „מערכת פתוחה“) דן העורך בשתי הרשויות של היצירה: זו הבודדת וזו המקור בצת. לאחר בירורו את „ההתחבטות המודעת“ שביניהן, הוא מסכם:

„מה צריכה הספרות בסופו של דבר? — סיפור טוב ושיר נאה ומסה נבונה וביקורת שקולה. המערכת פתוחה מערכתה של הספרות, כאירוע בתוך אירועי החיים הפתוחים, הגדולים האלה, הנפלאים האלה שלנו, על אף הכל. נעשה גם את ירחוננו כמערכת פתוחה. בתוכה — המאבקים, הוויכוחים, הצורות, האמיתות.“

טוב ויפה. אך אנו מעוניינים גם בתשובה על שאלה פשוטה, תכליתית: האם יזכה סוף סוף הירחון לעורך־קבע, לטוב לו ולקוראיו? *

בינתיים הופיעה חוברת נוספת של „מאזניים“ (טבת). בראשה בא המדור „מאה הולדת ביאליק“. ה„צימוק“ של מדור זה: חמש איגרות ביאליק, המתפרסמות בו לראשונה, שנכתבו לפני קרוב לשבעים שנה אל הצייר רת־הסופרת אירה יאן (אסתר סליפיאן). במבואו לאיגרות מסביר מ. אונגרפלד את הקשרים בין השניים.

בקץ תרס"ג, בעת ביקורו בקישינוב לאחר הפרעות שם, הכיר המשורר את האשה, בת למשפחה מתבוללת. מאז עמדה תחת (המשך בעמוד 126)

„מולד“ החל הופעתו כירחון. לאחר שהתנסה במשבר כספי נהפך לדו־ירחון. אך למעשה הוא יוצא שלוש או ארבע פעמים במשך השנה. חוברתו האחרונה (תשרי) הגיעה לידי הקוראים בשלהי כסלו או בראשיתו של חודש טבת. הנה אומר: אין „חוק התיישנות“ חל על הכללתה בסקירה זו. יוסף שכטר גותן דעתו על ההבדל בין דורות ראשונים לאחרונים, כפי שהוא מקורבל במסורת התלמודית ובספרות החסידות. בשתייהן מסתמנת נטייה לראות את רצף הזמנים כקו מתמיד של ירידה. המחבר, המביא נושא זה לידי אקטואליזציה, חולק על אותה גישה. אמנם, יש חליפות ותמורות בקורות העמים. אולם אין הללו מתנהלות דווקא מן המעלה אל המורד. הגלגל החוזר הוא: עלייה־ירידה־עלייה.

„מן החשיבות וההכרח הוא שיכירו בני־אדם ויידעו, שאחרי תקופות של ירידה באות שוב — במקדם או במאוחר — תקופות של עלייה. דבר זה חשוב הוא מאוד בכדי שהאנשים החיים בתקופה של ירידה לא יחשבו שהם חיים בימיה האחרונים של האנושות. יש להישמר מפני הדעה הנפוצה בין הבריות שכל התעלות רוחנית סופה להיבטל. דעה מפתה זו אינה נכונה, ובתקופה של קטנות דמוחין היא הרת טכנה כי היא מעכבת את ההתחדשות“ (ההדגשות במקור. — המצטיק).

*

השנים האחרונות הן שנות־משבר ל„מאזניים“, ירחונה של אגודת הסופרים העברים. בעיקרו הוא משבר של עריכה. כלומר, לעתים קרובות מדי מתחלפים העורכים. אך הספיק אחד מהם להטביע חותמו על הבמה, למשוך אליה סופרים הראויים לשמם — הוא מסתלק מן העריכה. יש שהאגודה אינה רוצה בו ויש שהוא מסרב להמשיך. וטעמיו שרנים; עבודת־העריכה מכבידה עליו; קשה לו

„הפרוטוקולים הפרסיים“

מאת ישראל אלירז

„הפרוטוקולים הפרסיים“ היא הצגתם של מייקל אלפרדט וישראל אלירז שהועלתה לא-מכבר בתיאטרון „החאן“ בירושלים. זוהי הצגתה הראשונה של להקת תיאטרון חדשה שהוקמה, סוף-סוף, בירושלים, בעידודם של גופים שונים כ„קרן ירושלים“, המועצה לתרבות ואמנות ומשרד התיירות. ההצגה נתקבלה בתשואות על-ידי כל הבקורות התיאטרלית בישראל.

ב„מגילת אסתר“ 10 פרקים ו-167 פסוקים. 'המגילה' הינה מן הספרים הקצרים בין ספרי התנ"ך. ואף על פי כן, נכתבו על ספר צנום זה ספרי פירוש, מדרש, סוד ורמז רבים יותר מאשר על כל ספר אחר בכתבי הקודש.

המחזה בנוי ומבוסס כולו על חומר המקורות בלבד. הסתייענו במסכת 'מגילה', בספרי אגדה כ'אבא גוריון', 'פנים אחרים', 'לקח טוב', 'מדרש אסתר', 'אסתר רבא', שני התרגומים הארמיים, קטעים מן הספרות החיצונית, 'ספר יוסיפון', התוספות מתרגום השבעים, פירושו של הרמב"ם ועוד.

החומר הרב שניצבר נתגבש למבנה בעל חמישה מעגלים: חלק ראשון — קיצורה של 'המגילה'. חלק זה מהיר, ער, ומבוצע בסגנון 'השנים העליונות'.

חלק שני — העמקה מדרשית בחומר 'המגילה'. הסתייעות בדברי חז"ל על העלילה והדמויות שעלו מתוך החלק הראשון.

חלק שלישי — התייחסות פוליטית אל 'המגילה', כשבמרכזה — הטיעונים האנטישמיים של המן מכאן וההנמקה הלאומנית של מרדכי מכאן. אחשוורוש, ככוח פוליטי עצום, מתמרן בין הכוחות בתוך החצר.

חלק רביעי — כאן לפנינו התייחסות דתית-אקסטאטית. התערבותו של אלוקים ומלאכיו בנעשה בממלכת אחשוורוש. האירועים גובלים עם מבע מית.

חלק חמישי — המגילה כאליגוריה, כמשל-מוסר על חיי האדם בשלוש תקופות חיי — עלמות, בגרות, זיקנה — ובעיית בחירת הטוב והרע בתקופות אלה.

* * *

החלק הרצ"ב מה„פרוטוקולים הפרסיים“, הוא החלק החמישי — האליגוריה, והוא יונק השראה מפירושו של הרמ"א ל„מגילת אסתר“ בספרו „מחיר יין“. כמוכן, נהגתי חירות רבה בספר זה גם משום הזמן-הבימתי הקצר שהעמד לרשות קטע זה וגם כדי להתאימו לאופי המחזה כולו.

בהקדמתו ל„מחיר יין“ כותב המחבר:

„... אמרתי אקומה ואשמח במפעלי, אף חוכמתי עמדה לי, כי פיקודי ה' ישרים משמחי לב. ולקחתי תחת לשוני דבש וחלב ונתתי לב לתור ולדרוש כוונת 'המגילה'. הנמשל בדבריה ופירושה כל מלה ומלה. ובדקתי בה עד מקום שידי מגעת, כי הסיפור נחמד למראה והנסתר הוא עץ-הדעת. ומצאתי דרך ישכון אור אשר עליו יסובכו כל דברי 'מגילת אסתר' שהוא רומז על כלל ימי האדם עד יום מותו מענייני בני אדם, אהוביו ובני גילו...“

י. א.

„הפרוטוקולים הפרסיים“

(במה ועליה מדריגות. השחקנים המייצגים את הנפשות הפועלות עטויים במסיכות התאומות את אפיפן. השחקן „המספר“ הוא גם הממלא את תפקידו של „אלוקים“ מוסיקה מלווה, לסירוגין, את כל היצירה).

המספר: בראשית ברא אלוקים את השמיים ואת הארץ, את האור, את המיים, את הדשאים ועצי הפירות, את השרצים בים והעופות על הארץ. ויעש אדם בצלמו כדמותו

והריהו כמלך בעולם!
 (לנתנועתו של 'אלוקים' נכנס המלך אחשוורוש ולראשו כתר-מסיכה)
 ויתן אלוקים באדם שכל אלוקי
 וילבישו גוף-חומר להחזיק בו השכל.
 ואי-אפשר לו לשכל בלא חומר
 כמו אי-אפשר לו לאיש בלא אישה.
 (נכנסות ושתי ואסתר, זו מימין וזו משמאל, עטויות מסיכות
 התואמות את דמותן. הן ניצבות בשולי המדריות)
 רק ישים האדם אל ליבו לראות מהו החומר הטוב
 ומהו החומר הרע
 כדי שלא יהרוס החומר הרע את השכל האלוקי.
 יתחכם האדם לבחור בחכמה ולחיות בטוב!

* * *

המספר: בימי עלומיו נמשך האדם אל האישה היפה והחטאה
 ושונה הוא ממנה כשיכור מכלי של זהב.
 (ושתי מושכת את המלך. המלך נמשך אל פיתויה)
 האישה היפה — הריהי החומר הנפסד-הפחות-הרע אשר
 בהידבק בו האדם
 ייעקר שכלו עד ידמה לבהמה.
 אז גם תאוותיו הרעות — כמו שרים ופרתמים — ימשלו בו.
 יקרא המלך למלכה:

המלך: 'להביא את ושתי המלכה לפני בכתר מלכות!'

המלכה: (מלאאת בראשה)

המלך: (הנדהם) 'ותמאן!'

המספר: היא לא תיענה לו עוד

כי בטל כוחו של השכל לצוות על החומר.
 יקצוף המלך מאוד ויגזור לתת את מלכותה של האישה הזונה
 לרעותה הטובה ממנה.
 (ושתי נשטת אל המדרגה התחתונה)
 חמת האדם שככה.

* * *

המספר: הוא יוצא מימי העלומים אל תקופת בגרותו.
 חוס-תאוותיו מתאפק מעט.
 נכון הוא עכשיו לקבל על עצמו את הטוב
 (מימין נכנס מרדכי, על פניו מסיכתו, וניצב לצד אסתר)
 ולחזק את שכלו שניפגם.
 לוקח האדם אישה שנייה והפעם — ממשפחת הטוב והחכמה.
 (מרדכי מלווה את אסתר אל המלך. המלך שמח, מרדכי מאושר, גאה)
 אך בהתחנן הטוב באדם — מתגדל בו גם יצרו הרע.
 (המן נכנס משמאל, עטוי מסיכה מבהילה, ניצב על המדרגה)
 רואה זה המנוול כי אין היצר הטוב כורע ומשתחוה לו
 והוא מתמלא חימה ומבקש מזימות להמיתו.
 לוחש הרע על אוזני אדונו, מרעיל הרהוריו לילה ויום:
 'אבד את הטוב, הרוג את הטוב, השמד את הטוב!'
המן: קטן הוא, מוזר ומפורד בכל חלקי גופך
 ואין שווה להניחו.

כי אין תכלית האדם בעולם אלא שיאכל וישתה וישגול
 ויצבור הוזהב הטוב!

הרי לך עשרת אלפי כיכר כסף!

אבד — הרוג — השמד את הטוב!

המספר: המלך — כאדם כסיל אף שאיננו נער עוד — נלכד.

- המלך :** 'יושמד הקטן המפורד המפורז
גם בלא עשרת אלפי כיכרות הכסף שלך!
(המלך מסיר טבעתו מעל ידו והרע מייד חוטפה)
- המספר :** לובש היצר הטוב שק, נזעק אל שער שמיים
ומבקש על חיי האדם. אחר רץ הוא אל האישה הטובה ודוחק בה
לגלות לבעלה את מזימותיו של הרע.
כלילה שהוא נודדת שנת האדם.
- המלך :** 'להביא את ספר הזכרונות, דברי הימים!
המספר : הוא סוקר את חייו עד הנה ומחליט להיטיב דרכיו.
עם בוקר:
- המלך :** (אל היצר הרע הנדהם) 'הלבש את החכמה הטובה בלבוש מלכות,
הרכב אותה על סוס ותן כתר בראשה!
המספר : היצר הרע אמנם הושפל אך לא בוטל.
איך נצחון השכל שלם והאדם בסכנה!
- האשה הטובה: 'נמכרנו אני גופך והיצר הטוב שבך
להישמד וליהרג —
ואתה, בלא שידעת, גורת המלך כלייה על עצמך —
דע, מותך קרוב, ספורים ימיד!
המלך : 'מי הוא זה אשר מלאו ליבו לעשות כן?
האשה הטובה: 'היצר הרע הזה!
המספר : רק עתה הוא מגלה את כל חוצפת רשעתו של השד
וחמת האדם בוערת בו עד להשחית:
המלך : 'תלוהו על עץ!
הטוב : 'זיתלוהו על עץ התורה!

* * *

- המספר :** וחמת המלך שככה, כי עולה הוא אל מדריגת חייו השלישית —
שם מחכה לו הזיקנה.
עתה היצר הטוב — מישנה למלך — הולך וגדל מאוד
בכל ממלכת האדם.
תולה הוא על עץ התורה והמידות הטובות
את עשרת הכוחות המזינים את הבשר, העצמות והדם.
לא ירחק היום ועפר גופו אל הארץ ישוב
והרוח תשוב אל אלוקים אשר בראה.
(האדם עולה, אט אט, אל עבר אלוקים הפורש ידיו לקראתו)
שוקע האדם בלימוד התורה, התומר ניפחת והולך.
(האישה הטובה מתרחקת והולכת)
עולה שכלו ובא אל מעלת הנבואה
שם ידמה לאחד המלאכים.
אז ייאמר:
ויהי בימי האדם — הוא המלך — היתה לו
אורה ושמחה, ששון ויקר!
(המוטיקה גוברת. חושך).

דְּבַרֵי הַיּוֹם

מאת גבריאל פרייל

שוב הגשם הלילי והזכרונות
שכבאים בנראות רק אז
כשהיזמרות למיניהן
הן קרום גשם
ותפלה עוברת בגוף
במים.

הגשם מצעד לתריסים
מונה וק אחר דק,
מציון בקפידה
פל פסיק ונקדה
על איזה לוח-ההיה —

עד שמבחיורים דברי היום
את הלילה שנגעור
וקל משפט ומשפט גח,
רוגע עם הזכרונות.

תדר ליד הים

רצון באצבעות כפסה משלכת
שלחן נושא שתיקה כמו פנדלה.
הם בחוץ. ונצל מחפשת
את רגל אדונה אשר אבדה.

מבצר של התאפקות הולך על שמים.
כמעט ספרים. וכוס בלי תפקיד,
קצת אור לשון, אוילי מאז שנתים,
סרב לצאת, ושאר כאן לתמיד.

לפתע ימשש בי רוחים.
כידוי גשים כבד בתניות,
האם הוא טוב ולכביסה נתון?

ואחר-כך טייתי שוב ספק
כדגל. ותליתיו מן החלון
והסתכלתי, איך הוא משתקשק.

יהודה עמיחי

על סוניטה אחת של יהודה עמיחי

מאת רנה לי

א. על בחירת עמיחי בצורה של סוניטה

הסוניטה נלקחה מהקובץ "במרחק שתי תקוות", ספר-שיריו השני של עמיחי שבו הגיע לגיבוש אופיו המיוחד. להלן אנסה להצביע כיצד אופי מיוחד זה משתקף בסוניטה שלפנינו, אך תחילה, אתעכב מעט על עצם הבחירה בצורה זו של "סוניטה".

המעין בלקט מתוך ספריו הראשונים "שירים 1948-1962"¹ יגלה את חיבתו המובהקת של עמיחי לסוניטה. בולט המחזור "אהבנו כאן"² מספר שיריו הראשון "עכשיו וכימים אחרים", וכן סוניטות רבות זרועות בין דפי הספר, בעיקר בשירים מתוך "במרחק בין שתי תיקוות", כגון: "אנחנו לא חכינו", "מבצע צבאי", "סונט הבנינים", "אבי בפסה" ועוד.³ בשירים המאוחרים הולכות הסוניטות ומתמעטות בצורה ניכרת וניתן עוד למצוא אחדות בפרק המכונה "בכל חומרת הרחמים": "אל תקבל", "מותר להשכח", "אבל עלינו לשבח".⁴ בקובץ השירים המאוחר, "עכשיו ברעש" שירים 1963-1968,⁵ לא מצאתי אפילו סוניטה אחת לרפואה. יירשם אפוא בין שאר ההבדלים שבין שירתו המוקדמת לבין זו המאוחרת, גם פרט קטן זה: בשירתו המאוחרת אין עמיחי נוקט עוד בצורה עתיקה זו של הסוניטה, וכאן המקום לשאול מה היה בה בסוניטה כדי למשוך את לבו מלכתחילה? דומני כי הסיבה נעוצה בשתיים מתכונותיה של הסוניטה הקשורות זו בזו: (א) מידת הריסון והסייגים שהיא מטילה על המשורר. (ב) אופייה השכלתני-דיקטטי, והכלשהו-מכתמי.

לעניין ראשון, הרי משורר בראשית דרכו נוטה להכיר בצורך של ריסון וסייגים, אפשר שהוא נוהג זהירות יתר במלים. בעיקר יכיר בצורך זה משורר היודע את הסכנות האורבות לו מהיתפסות לשפע-דברנות. לא-כן משורר ותיק ומקובל הצועד בטוחות ואינו הושש עוד שעה שקורא דרוך לעצמו.

לעניין שני, אופייה השכלתני-אינטלקטואלי של הסוניטה תואם מבחינה זו את עמיחי ששירתו סילוגיסטית בעצם מהותה. כמו-כן ניכרת נטייתו למיכתם. נטייה זו מוסברת על-פי-רוב בהיות העברית לגביו שפה חדשה וזרה, ולכן מפתיעה אותו תמיד באוצר ניביה ופתגמיה. עמיחי מצידו חוזר ומפתיע את הקורא על-ידי השימוש שהוא עושה בניב או בפתגם, או בהשתמשו בו כלשונו, או שעה שהוא הופך בו והופך בו בוורטואוזיות רבה. יכול הוא לשחק בפסוק מן הסיידור כמו "אל מלא רחמים",⁶ או בפסוק שלקח מן העולם המעשי "שנינו ביחד וכל אחד להוד"⁷, אך יחסו האהוד למיכתם נעוץ עמוק יותר, שכן בולט הוא אף במקרים כגון אינ עומדת על הפרק תפיסתו את הפסוק העברי. דומני כי העוקץ הלוגי, השנינות והחידוד, שהם ברגיל מתכונות המיכתם, תואמים את טבעו של משורר זה ומהווים לגביו מוקד משיכה. לא-פעם יוצר לו עמיחי את המיכתם באמצעות פסוק שהוא חוזר אחריו משל היה פזמון-חוזר: "אני רוצה למות על מטתי" או "שערך הארוך נערה, שערך הקצר",⁸ וניתן למצוא דוגמאות רבות נוספות. לכן, מתקבל-על-הדעת שגם האופי המיכתמי של הסוניטה משך אליו את עמיחי בראשית דרכו בשירה, אשר לשירתו המאוחרת, הרי אם כי ניתן למצוא בה פה ושם פסוקים הנשאים בשל עצמם אופי מיכתמי,⁹ כרי שאין לו עוד חפץ בסוניטה, הוא פורץ את גדרה, הוא מניח לעדרי-המלים לשטוף במרחב.

(1) יהודה עמיחי, שירים 1948-1962 (תל-אביב): הוצאת שוקן, 1968.	(1) יהודה עמיחי, שירים 1948-1962 (תל-אביב): הוצאת שוקן, 1962. להלן: א.
(2) א' ע' 42-59.	(2) א' ע' 42-59.
(3) א' ע' 63, 64, 94.	(3) א' ע' 63, 64, 94.
(4) א' ע' 223, 236, 246.	(4) א' ע' 223, 236, 246.
(5) יהודה עמיחי, עכשיו ברעש (שירים	(5) יהודה עמיחי, עכשיו ברעש (שירים
(6) א' ע' 69.	(6) א' ע' 69.
(7) א' ע' 13.	(7) א' ע' 13.
(8) א' ע' 82, 110.	(8) א' ע' 82, 110.
(9) משפט כמו "דברת גדולות בפה קטן"	(9) משפט כמו "דברת גדולות בפה קטן"

לא פלא הוא כי "חדר ליד הים" נכתב בסוניטה, מה פרוץ יותר מן הים ומה גדר יותר מחדר? אם החזויה האנושית היא ים, הרי האמונות האנושית עושה לה גדר, יוצקת למלים, לדפוסים, ואם תרצה, לחדר. הציור של המשורר בשיר זה כמבצר התאפקות הולך על שתיים" דומה לציורו בסוניטה "משורר": "... הניח את גופו כסכר"¹⁰. והדברים מעלים על לב אותה סוניטה¹¹ שכתב חזאן ריימון חימנו לכבודה של הסוניטה המסתיימת בשורות:

"הבהירות האיסופית של יפייך היא, כשמים במזרקה, ללא מיצר תוך מיצרי גבולותיך".

ב. הצגה כללית של הסוניטה

משולה בעיני הסוניטה לאי של חולשת-רצון נוכח ים שזקק על גלי מאויים ותשוקות, דהיינו: חדר מול ים, פנים מול חוץ, תנועה כנגד קיפאון, פעולה כנגד חוסר-פעולה, הכרת תפקיד לעומת אדישות. חולשת-הרצון כשורה בהיעדר החלטה או הכרעה, היא מולדת ההיסוסים והספיקות. ובסופו של דבר עומד השיר כולו בסימן-השאלה של הספק, התלוי מעבר לחלון ואפשר לראותו משתקשק מן החדר. החלון הוא מחיצה שקופה המאפשרת קיום של קשר ידוע בין פנים וחוץ. ולא זאת בלבד אלא רוחיים חדר אל החדר פנימה. ויתר על-כן, שגריר חוץ זה בא כביכול, לבדוק את המשורר המסוגר-המיפנם, ולמשש בו יפה למה יצלה ואינו תועלת מחשית אפשר להפיק ממנו. וצא וראה שלאחר בדיקה זו מתעורר המשורר הפאסיבי לפעולה בפעם הראשונה בשיר והוא טווה ספק ותולוהו כדגל. אכן, אין כאן מענה רב וכל הפועל-היוצא אינו אלא ספק, ותו לא. אך בכל-זאת ישנה התעוררות כלשהי. ודי בהתעוררות זו להרמיזנו בדבר האפשרות שכל הקיפאון, היעדר-הרצון וחוסר ההכרעה הם זמניים בלבד. דומה כי האי סופו שייגרף על-ידי הים. השיר תלוי כאגל על קוץ-בינתיים. רגע של מעבר. עמיחי אהב לצלם רגעי-סך שונים. רגעי-סרם-השתנות. על רגע אינטנסיבי מאוד כזה שר ב"הי שלום"¹² כפי שעמד על כך דן מירון במאמרו על השיר, תוך שימת דגש מיוחד על הפוסק הפותח "פני את וכבר פני זכר"¹³. בסוניטה שלפנינו אין מעבר אינטנסיבי. מבחינת המעבר אין אפילו מעבר-ברור. המשורר שולח החוצה את ספיקו. וכנגד האינטנסיביות בשיר ההוא הרי כאן אפסיות רבה, ספק עצובה, ספק מאושרת. אין לדעת בוודאות אם אומנם רוצה המשורר לצאת מן החדר או להישאר בתוכו, כי איך נדע מה רצונו כשהוא משולל רצון? נראה שבינתיים הוא נהנה מהספק. מצב של תהייה בספק מול חלון נמצא גם בשיר מאוחר הנראה כממשיך ישיר לסוניטה שלפנינו. (על הסיטואציה של נוכח החלון עוד ארחיב להלן). בשיר זה "אדם ליד חלון"¹⁴ שומעים אנו ממש את פעימות הספק המשתקשק: "אדם ליד חלון מרים ידו. הוא לא יסע שוב. הוא יסע. הוא לא יסע". מומנט הכניעה, הוויתור על הרצון משתמע כאן מ"מרים ידיו" ואחר-כך באים הלבטים של לצאת או לא-לצאת. החיים אצל עמיחי הם נדודים ("מסעות בנימין האחרון מטודילה")¹⁵ המסתמלים לעתים קרובות באוניה, בים: "גופי הוא מספנה למה שקרוי נשמת. גופי יפוק ונשמתו תצא אל הים...".¹⁶ וכן, "אבי בנה עלי דאגה כמספנה...".¹⁷ השיר המאוחר מסתיים במעין הכרעה-מפוקפקת: "כי הוא יסע. הוא לא יסע. אל תעזור לו. הוא יסע". מסקנה דומה, כלומר ש"הוא יסע", משמיעה הד גם מן הסוניטה הנידונה כאן המפרפת-רגע על כרעי-בינתיים. מתוך ההסתגרות

by Dannie Abje (London, Vista Books, 1964), p. 19
 (12) I ע' 155.
 (13) דן מירון, עורך, ענף: מאסף לספרות צעירה (תל-אביב: הוצאת שוקן, 1963), מע' 196.
 (14) I ע' 154.
 (15) II מע' 95.
 (16) כניל ע' 127.
 (17) I ע' 15.

(I ע' 98) כשלעצמו כאפיגרם, או, כך גם "לא אצבע אלוקים אחת אלא עשר אצבעות חונקות אותי". (I ע' 108) ועוד.

(10) I ע' 100.

(11) בתרגום מספרדית ע"י W. S. Merwin "נקראת הסוניטה "To the Sonnet with my Soul" מתוך הסידרה של The Pocket Poets: Modern European Poets, selected

וההתכנסות יש אולי נסיון לתפוס את ה"אני" בטרם יהיה לאחר¹⁸, אלא שנראה כי אין מגוס מן ההשתנות אפילו בתחומי החדר, אפילו בתחומי השיר גופו.

ג. ניתוח הפוניטזה לפרקיה

שלוש חטיבות אני רואה בסוניטה זו: (1) האקטבה. (2) שלוש השורות הראשונות של הססטת הפותחות בתיבת "לפתע". (3) שלוש שורות הססטת האחרונות הפותחות במלים "ואחר-כך". אעבור עתה לדון בכל חטיבה בנפרד.

(1) האקטבה כולה סטאטית. נקודה של קיפאון-בזמן. הדימוי הבסיסי עליו נשענים שני בתי-האקטט הוא דימוי המשורר לחדר, הבא על בטויו בפסוק-המפתח "מבצר של התאפקות הולך על שתיים". אין כאן קונסיט כיוון ששאר הדימויים אינם צומחים ומסתעפים מדימוי-הגזע, אבל עניינם הוא בסוגו של חפצים המצויים בחדר והשייכים, במובן ידוע, גם לחדר וגם למשורר וכך מסייעים אולי ביד התיקבולת הנזכרת¹⁹. עצם השימוש בחפצים יום-יומיים לצרכי דימוי-שירי, אפייני לעמיחי ורווח מאוד בשירתו²⁰. חוסר-העקיבות והיעדר הקשר ההגיוני בין הדימויים השונים, האפייני אף הוא למיטפוריקה של עמיחי²⁰, ניכר כאן בקפיצה מ"רצון כאצבעות כפפה מושלכת" אל "שולחן נושא שתיקה כמו פרידה", הנאמרים בהעלם אחד. אולי יש משהו מן האיבוקטיבי, ואפילו הוויזואלי, בדימוי הרצון לאצבעות כפפה מושלכת, אבל אסור לשכוח גם את היסוד הלוגי הפותר כאן את המשוואה הוא: דלדול. הרצון מדולדל כשם שאצבעות הכפפה המושלכת הן מדולדלות. בדימוי ה"שולחן נושא שתיקה כמו פרידה" מבליעה השוואת השתיקה לפרידה את ההנחה-המוקדמת שדיבור = קשר. רק אחרי-כן יש מקום לאיבוקטיביות בראיית השולחן הארוך והשותק כאלמנט של חיץ, של פרידה. מעניין שבשיר אחר²⁰ השולחן דווקא מרמז על קשר, והשולחן הנאמן עמוס שיחנו מאתמול ופת תוחלת". בניגוד ל"ריקנות" פה ישנה שם "פת תוחלת", ובניגוד ל"שתיקה" פה השולחן שם "עמוס שיחנו מאתמול".

מיד לאחר שתי שורות אלה הנאמרות בנשימה אחת בא המשפט הקצר "יום בחוץ". ה"ים" הזה זר כאן בתוך כתלי הבית-השירי הממשיך לדון מיד ב"נעל" שהיא, כביכול, מעין בת-לווייה ל"כפפה". בולט כאן נסיון המשורר לכלוא את הים שבחוץ בתוך שאר החפצים הסגורים בחדר, וסיוע לדבר בו-החיבור של "יום", שכאילו נמשך מניין החפצים. מאידך גיסא המלה "בחוץ" מבטלת את פעולתה של ויהי-חיבור ומזכירה לנו שבים המדובר, בים הנשאר בחוץ וננעל שם על בריח נקודה, סוף-פסוק. לעומת דילדול הרצון של אצבעות הכפפה הרי הנעל ניחנה דווקא בכוח רצון והיא מבקשת את רגל אדונה. שירת עמיחי מעסקת הרבה במעברים שמסובייקט לאובייקט ולהיפך²¹, ואף כאן, כיוון שהאדון רפה-רצון, הופך הוא להיות אובייקט של נעלו. אם הרצון המניע הוא מותר האדם מחפציו, הרי עם רפות-רצונו נוטל ממנו החפץ אף את חפץ-הלב.

(20) חוסר עקיבות זה בא לשיאו בשירים מטיפוס המעין-פזמון כגון ב"אמרתי לך שיהיה כך — ולא האמנתי", I ע' 41, או בשטף הדברים כבנוסח זרס-התודעה, שעה שכביכול, אין סלקטיביות ניכרת של ההגיון, כמו "האלגיה על הילד שאבד", I מע' 277. אבל הוא מצוי, אם מעט ואם יותר, ברב השירים. למשל אפילו בשיר פשוט כ"אמי אפתה לי את כל העולם" בדילוג מדמוי של "עוגות" ו"לחם" אל "שיער עצוב כגומא...". I ע' 12.

(20*) I ע' 64.

(21) לדוגמא לעניין הסובייקט והאובייקט די להעיקף עין ב"סונט הבניינים", I ע' 64.

(18) כדברי עמיחי בשיר אחד, "בטרם אהיה אחר, בטרם גלך מפה" ... I ע' 167. (18*) כדאי להזכיר תקבולת דומה בין המשורר לקיר בשיר "האשה שהלכה": "כי בין זכרונותי המתוקים שבתוכי ובין זכרונות העולם הגדול והמלוח מפריד רק קיר גופי הדק". I ע' 31.

(19) ר' למשל את "השולחן" וה"ספה" בשיר "מבצע צבאי" I 64-63, או, "החלון המרבע, המטה כמעט מרבעת" ו"הדלת", ה"מפתח", "החלון" ב"שיר ערש 1957" I ע' 66. או את דמוי ה"דם" ל"בגדים" מושלכים ברשלנות בשיר "חלל בשדה", I ע' 68, וכיו"ב.

הבית השני של האוקטבה פותח במשפט "מבצר של התאפקות הולך על שתיים". ללא המלים "הולך על שתיים" ניתן היה אולי לשער שעניין המבצר נסב על החדר אבל "הולך על שתיים" כאן מביאנו בסוד הזיהות של החדר עם המשורר, זיהות שהיא לצורך הסתגרות והתכנסות. אף זאת אופיינית לעמיחי שאינו חותר לדימיון השלם ובורר לו אלמנט אחד בלבד, דימוי בנקודה מסוימת לה הוא ניוקק אותה שעה. המשפט הקצר לאחר-מכן "כמעט ספרים" מחקה במקצת את הפסוק הקצר בבית הראשון של האוקטבה "יום בחוץ", ואפשר שכך הדבר כדי לשוות אחידות-ריתמוס בשני הבתים. אבל ההבדל ברושם שמשאירים שני הפסוקים רב. שכן, אפילו משתהים אנו קמעה על ה"ספרים" בשל אותה אתגחתא של סוף-פסוק הרי הם שבים עד מהרה ונטמעים בין שאר הפציה-הבית: הנעלים, השולחן, הכוס. מה שאינו נכון לגבי ה"ים" שנשאר ב"חוץ", נוכרי לאווירה זו של פנים-החדר. אם ה"כוס" משוללת התפקיד תואמת במידה מסוימת את אצבעות הכפפה ה"מושלכת" שאף הן ללא תפקיד וללא רצון, הרי "קצת אויר ישן" מקביל מעט ל"נעל המבקשת" שבבית הראשון. כשם שהנעל בעלת-רצון היא מחפשת אחר רגל-אדונה, כך האויר היה בעל-רצון שעה שנקט בהחלטה: "סירב לצאת נשאר כאן לתמיד". ההבדל הוא שהנעל מחפשת בהווה האויר "סירב" ו"נשאר" בעבר. דהיינו, היות האויר ה"ישן" בכאן עתה, אינה מלמדת עוד על רצונו העכשווי. אדרבה, האפקט שנרצר ע"י הישארותו הוא של אינרציה, זהו אפקט שאך מוסיף יתר-עופוש לאווירה הסטאטית הקופאת והמסוגרת של האוקטבה.

2) הססטט מתחיל במשהו חדש. המלה "לפתע" משפיעה כוריקה המעוררת מן הקיפאון ומן הסטאגנציה. הפועל הנזכר בזמן עתיד "ימשש" מורה על רצוניות, על פעולה מכוונת. פעולה זו מיוחסת ל"רוחיים", יש פלישה מן העולם החיצוני אל החדר הסגור. אכן, במצב כפי שתואר באוקטבה אין לצפות לתזוזה מבפנים וכל גורם מגיע מן הדין שיגח מן החוץ. בשלוש שורות ססטט אלו יש הפרדה בין המשורר לבין החדר. רוח-הים, אותו שגריר "חוץ", ממשש באדם "כדי נשים בחד בחנויות" ובודק אותו "האם הוא טוב ולכביסה ניתן?" דימוי המשורר לחדר מתחלף בדימויו ל"בד בחנויות". ושוב, בהתאם לאופי-דימויו של עמיחי אין זה דימוי כללי אלא לצורך מסויים בלבד, ו. א. בכל הנוגע לטיבו התומרי-תועלתי של האדם (או המשורר). הדימוי ל"בד" מרוחק ומפתיע. קשה שלא לחייך למיקרא השורות. רצון ההברקה והשעשוע בולט כאן, אך מתחתיו מסתתרת השאלה הרצינית: למה יצלה אדם (או משורר) בעולם? מה תפקידו? מה התועלת שאפשר להפיק ממנו? העולם מצטייר כמנצל התובע מן האדם כי ישמש אותו היטב. גם ב"שירים לראש השנה"²² נזכרים אנשים כאובייקטים למחקר של הטבע (העולם) ("מחקר עצי התאנה עלינו..."). כאן, האדם אובייקט לא לצורך מחקר כי-אם לצורך תועלת.

3) שלוש שורות הססטט האחרונות פותחות במלים "ואחר-כך" ללמדנו על תזוזה — בזמן מן ה"לפתע". אותו רגע של אקספוזיציה, של היות המשורר חשוף לבדיקתו של העולם חלף עבר. היה זה פתע דימוי-משב. הרף-עין סו "צנחה" עליו הרוח, תו לא. אך די במשב זה כדי להוציאו מאודש-שלוותו. די במשב זה כדי לחולל תמורה רבה: ראשית — הרוח שבדקה את האדם ניתקה אותו מאותה זיהות-מובלעת שהיתה לו עם החדר. כלומר, הוציאה אותו מהיסתגרותו. אולי הזכירה לו שהוא חי. משנותק אותו קשר עם החדר אינו מתאחה אף בשלוש שורות הססטט האחרונות.

שנית — משב הרוח הצליח לעורר את האדם לפעולה, כפי שנראה הדבר בפעלים "טויתי" ו"תליתי". יש איפוא קו-התקדמות בעובדת הפיכת הפעול, כביכול, לפועל. אולם, אין להפליג בהתקדמות, כיוון שהפעלים חוזרים ונזכרים בזמן עבר ומבחינה זו יש כאן נסיגה לגבי ה"ימשש" אשר במסגרת השיר מקנה

ב"האלגיה על הילד שאבד" שם מתבטאת היטמעותו המוחלטת ע"י אובדן ההפרדה שבין הסובייקט והאובייקט, I מע' 277, בשיר "ליד השולחן": "כל אחד דן יחיד ונידון יחיד ומוציא לפועל ומוצא". I ע' 180. בשיר "דגלים": "דגלים עושים את הרוח. לא הרוח עושה את הרוח". I ע' 181, ועוד. (22) I ע' 84.

לו העתיד רושם של חווייה מכוונת חזקה. «ואחר כך טייתי שוב ספק»... גם המלה «שוב» מרמיזה כי זוהי פעולה שדוגמתה נעשתה כבר אי פעם. הדגל-פעולה. פעולה המשנת את עצמה. דבר זה מסייע לשיבוצה בתוך דפוס-שיגרה ועומד בניגוד רב לפתאומיות של «לפתע ימשש». לפיכך, יש לראות בשורות אחרונות אלה התקדמות לגבי האקטבה אך נסיגה לגבי ראשיתו של הססטט. ב«טיית» אפשר לגלות מעין השתלשלות מהדימוי הקודם של «בד». משל איזה חוטי-תועה של מחשבה, שריד מאותו «בד בחנויות» נשתרך עד שמצא דרכו לתמונה הבאה של המשורר הטוה «ספק כדגל». אם ספק הוא עניין שבלב, על-פי-טיבו, כלומר עניין פנימי, הרי אין כדגל להתנוסס בראש-חוצות. יש פה החצנה של הספק אשר כדגל הוא נתלה מן החלון בחוץ. האם הוא כדגל כניעה כאותם «סדיגים לבנים» המונפים בחלונות בשיר «בית לקראת לילה»? או שמא כוונתו להטעות את רואיו, כדברי עמיחי בשיר אחר²² «העלינו הרבה דגלים... כדי שיחשבו שאנחנו שמחים» או, אולי, אין דגל זה אלא אות-חיים, מעין «נפנוף המטפחת» שליד התל²³ לאמור: כאן אני קבור בואו ועזרו לי לצאת מכאן! ואומנם השיר שהזכרנו לעיל «אדם ליד חלון» דן באפשרות של עזרה «עוזר לו לסדר את הפציו... אל תעזור לו...»

מכל-מקום, הסוניטה מסתיימת על דיגלו של ספק. אישיות המשורר כמו נקרעת בין הפנים והחוץ כשחצייה האחד משקיף בחצייה האחר: המשורר בחדר מתבונן בספיקו המשתקשק בחוץ. המצב הוא ללא הכרעה ואי אפשר ללשוני המאזניים שתשהה במצב עדין כזה זמן ממושך. ההכרעה תיפול בקרוב. אולי בשיר אחר: «הוא יסע»²⁴. בינתיים ספיקו הולך לפניו.

ד. מצב העמידה מול החלון ומשמעותו הכללית בשירת עמיחי

כפי שראינו נסתיימה הסוניטה הנידונה בכאן במשורר העומד וצופה נוכח החלון. טרם אסיים מאמר זה אתעכב קצרות על משמעותה הכללית של סיטואציה זו בשירת עמיחי.

בנתחו את שירת ביאליק עמד עדי צמח על סמל ה«גדר» ביצירתו²⁵. אין העולמות המתנגשים אצל ביאליק דומים לעולמות של עמיחי: ביאליק נקרע בין עולם היהדות לבין העולם הגויי, ואצל עמיחי מסתכסך עולם החוץ על כל אכזריותו (המלחמה נוכרת פעמים רבות), חובותיו ודרישותיו מן היחיד, עם העולם הפרטי המופנם, או עם עולמו של האוהב (כמו במחזור «אהבנו כאן»). על-כל-פנים מביחנת ההרגשה של ספק, של פריצת עולמות מנוגדים זה לתחומי זה, ושל ההיקרעות בספיקות. אפשר לראות מעין הקבלה בין סמל הגדר אצל ביאליק לסמל החלון אצל עמיחי.

השיר «הוראות לנסיעה»²⁶ פותח במלים: «כופפי את ראשך מן החלון»... שכן, החלון הוא נקודת המוצא שממנה יוצאים אל העולם. עולם החוץ הוא כביכול, «ים אין סוף מתחיל ליד הדלת» בעוד שהעולם הפרטי הוא «העולם שבין שולחן ובין ספה». גם השיר המאוחר «לעד נחיה»²⁷ מרמיז על אלמנט המעבר המצוי בחלון «עניין חדש: אני וחלוני, חלון הורחב ונעשה לדלת». במקום אחר החלון עצמו הוא של משרד-נסיעות «בחלון משרד הנסיעות ממול עמדו דגמי אניות», והלוא כבר הזכרנו את הסתמלותו של העולם בים, ואת הסתמלותם של החיים במסע. אכן, דרך החלון משתקף העולם ועל-פירוב הרי זה העולם על כל מוראותיו וזמערב החלון היו שרפות»...²⁸ או, «שהיית ילדת חלוני האחרון לפני השטח, השממה, שחלונות אין בה ויש בה מלחמה»²⁹. ובשירו על

(המשך בעמוד 120)

«מאחורי-הגדר» מע' 66, וכן במאמר על	23) I ע' 181.
«צנח לו זלול» ע' 169.	24) I ע' 164.
28) I ע' 170.	25) I ע' 82.
29) I ע' 63.	26) השיר «אדם ליד חלון», א, 154.
31) II ע' 141.	27) עדי צמח, הנביא המסתתר (ירושלים,
33) I ע' 21.	הוצאת קריית-ספר בע"מ, 1969). הפרק
32) I ע' 20.	

„איש צדיק היה“

מאת ש. שחריה

הפשמות הקדושה. — נתמעטו הדורות ומתמעטים הולכים היהודים הטובים בלי כחל ובלו שרק, וכאשר זוכה הדור שיהודי טוב באמת, אהב ישראל ואהב הבריות מבלי עשות חשבונות הרבה, מתהלך בתוכו מצווה הוא לספר „לדור אחרון“ מה היה פעלו וכיצד חי חייו בפשטות של קדושים. שהרי זקוקים אנו מאד-מאד לאותו שמן המאור בחיינו המתערטלים יותר ויותר מאותם לברשי-הזוהר שהיה בהם תוך של אמת.

„איש צדיק היה“ — מסכת חייו של רבי אריה לווין, זהו ספרו של שמחה רז שיצא בהידור רב (ההפך, אגב, ל„בסט-סלר“, המהדורה הראשונה אזלה כולה), בהוצאת לינה, ירושלים תשל”ג. גיבור הספר — איש יהודי שהיה אלוף אהבת ישראל מבית מדרשו של רבי לוי יצחק מברדיצ’ב, אם כי נמנה עם ה„מתנגדים“. מסופר בו על הצדיק הירושלמי, שהורתו באורלה שברוסיא הלבנה, שהכל כינהו בשם ר’ אריה — ללא כל תואר-לוואי. „הוא אהב את האדם, את היהודי, את העם, כל יחיד שבו, בלי תנאי ובלו גבול ועד יומו האחרון הקרין אהבה וחסד“ (מ. בגין).

היצירה המוסרית המופלאה. — ר’ אריה לווין נולד בניסן תרמ”ה כבן זקונים להוריו. כשנפטר אביו והבן עדיין רך בשנים, גלה למקומות תורה: לשיבות סלוצק, סלונים וולוז’ין. באדר תרס”ה, והוא עלם בן עשרים, הגיע לבמלה של יפו — והתקרב לרבה של יפו והגליל — הלא הוא רבי אברהם יצחק קוק ז”ל, וקשרי הידידות נמשכו עד לרגע האחרון. „משנת תרע”ז ועד אחרית ימיו שימש משגיח רוחני בתלמוד תורה שלידי ישיבת „עץ חיים“ בירושלים, וכאן מצא לפניו כר נרחב לעבוד בנשמות תינוקות של בית רבן. ומציק שמחה רז, שעם שרבי אריה לווין לא השאיר אחריו חיבורים ויצירות בכתב הרי הוא עצמו היה יצירה מוסרית מופלאה שאפשר לשאוב הימנה תשעה קבין של אהבת ישראל. זכה ר’ אריה לעזר כנגדו, צדקת כמותו. אף הוא היה אומר: „מה אני לעומת מעשים שלה?“

בריחה מן הכבוד, פשוטה כמשמעה. — הדר חכמה — ענוה, נאמר במסכת דרך ארץ זוטא ה’. מספר בנו של ר’ אריה, שאביו עניו היה כלפי כל אדם והוא היה בורח מן הכבוד פשוטו כמשמעו. היה מעשה תביקשו ראשי עירית ירושלים להכתירו בתואר „אורח כבוד“ של ירושלים. ר’ אריה סירב בתוקף, שכן רז”ל אמרו: „איוהו מכובד, המכבד את הבריות“. והוא הוסיף ואמר: „אני די לי במה שזכיתי להלך ברהובות ירושלים במשך למעלה מנ’ שנה“.

גומל חסד בגופו. — הרב קוק נשאל, מה ראה שהמליץ בפני שלטונות בית הכלא שיהא ר’ אריה רבם של האסירים ויטפל בפרשעים ובפלילים. הרב השיב: „יש בו בר’ אריה מידה של גומל חסד בגופו, ובכך סוד נשמתו ותיקונו בעולם“. והוסיף ואמר הרב קוק: „אילו היו בדורנו שלושה יהודים כר’ אריה, היה המשית בא“. הוא היה נהג ללמד זכות על כל אחד מישראל. ומעשה באחד מראשי הקנאים שנעצר ונחבש בכלא. ר’ אריה מיהר לבית הכלא ודאג שהשלטונות ייטיבו עמו. והנה כשבא ר’ אריה לבקרו, הלית הרב הקנאי עיניו בכפות ידו וקרא: „אסור להסתכל בפני אדם רשע“. נדהם קצין בית הסוהר: „האומנם זהו הגומל על כל הטורח של ר’ אריה שטרח למענו?“ אמר ר’ אריה: „אדם זה — פיו ולבו שוים ואין הוא מוכן להיות שחוד ממעשה טוב שאני עושה עמך...“ הוא היה נאמן לכלל, ש„לעולם יהא אדם מהנעלבין ואינם עולבין, שומעין חרפתם ואינן משיבין“...

אהבה ללא פולם-עדיפויות. — ר’ אריה הושיט עזרתו באורח סימולטני ללוחם חירות ולגנב סוהר. ללמדך, שלא היה אצלו סולם-עדיפויות. שאין מוקדם ומאוחר באהבת ישראל. ומעיד עליו בנו, שלאביו היה מצוי המפתח המתאים ללבו של אדם.

וכיצד הגיע למפתח הזה? — כותב ר’ אריה בזכרונותיו, שבשנת תרס”ה

זכה לשוח בשדה עם הרב קוק. בדרך הילוכו קטף פרח כלשהו. הודעזע הרב קוק ואמר בנחת, שמימיו נזהר לבלתי קטוף בלי תועלת עשב או פרח שיכול לגדול או לפרוח, שהרי „כל ציץ־עשב אומר דבר“... דברים אלה נחרתו עמוק בלבו של ר' אריה, ומאז החל לחוש את מידת החמלה על הכל. ומידת גמילות־חסדים שהיתה נקוטה בידיו, מצאה ביטוייה לא רק באהבת ישראל כי אם גם באהבת הבריות בכלל. כך, כשהגיעו הידיעות על הטבח בכיאפרה, ביקש ר' אריה ליתן גם תרומתו — כיוון ש„אף הללו נבראו בצלם“. ויצויין המעשה באותו גנב ששוחרר מכלאו ומצא מחסה בלילה הראשון לשיחרורו בביתם של ר' אריה וחנה רעייתו. ואילו באשמורת הבוקר הסתלק האורח עם שלל של גביע־היין ופמוטי הכסף, ואז קיבלו עליהם ר' אריה ורעייתו, שמקרה מצער זה לא ישמש כ„תקדים“ ולא ימנע בעצם מלארץ גנב ושכמותו בביתם גם להבא. — — —

מצוות ביקור חולים, כהלכתה. — מנהג היה בידו, לפקוד בכל ערב־שבת את בתי החולים, כדי לבקר החולים השוהים שם — ובייחוד שם הדגש על גלמודים שלא זכו לביקורים משפחתיים. אף לא נרתע מלבקר בבית החולים למצורעים אשר בירושלים.

לאחר מלחמת ששת הימים ביקר אצל פצועי צה"ל שאושפנו בבית החולים בירושלים. שאלתו חייל אחד, מהיכן כבוד הרב מכירחה. השיב לו ר' אריה: „והרי רגלי כולנו עמדו למרגלות הר סיני בעת מתן תורה“... והרי מעשה באשה צדקת, שהיתה רתוקה למיטתה. ר' אריה ידע, כי ביום הכיפורים תרצה לצום, ובכך, יצא בעיצומו של יום הכיפורים מבית הכנסת והלך לאלמנה החולה והגלמודה, משנכנס לדירתה, פנה ישר למטבח, שפת על המיחם כוס תה, פישפש ומצא עוגיות במוזהו, והאיץ באשה לשתות ולטעום מיד.

המעלה הנוספת. — אנו קוראים על דביקותו במצוות הכנסת כלה. מעשה בצעיר שביקש עצת ר' אריה בענין שידוך וסיפר לו שהכלה בת עניים היא. הפסיקו ר' אריה: „והרי זה עתה מנית מעלה נוספת שנתברכה בה כלתך“. מבשרו חזה, וכמובן שדואג היה להשכין שלום־בית, שכן „אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא... והבאת שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו“. והוא ידע מאין כמוהו לעודד את הזולת בצר לו, וכבר נאמר באבות דרבי נתן י"ג: „המקבל את חברו בסבר פנים יפות, אפילו לא נתן לו כולם — מעלה עליו הכתוב כאילו נתן לו כל מתנות טובות שבעולם“.

„חביב אדם שנברא בצלם“. — הקפיד ר' אריה לבקר בכל שבת את האסירים, בין פליליים ובין פוליטיים, כפי שכתב בצוואתו: „לא עצרני אף פעם גשם ושלג, קור וחום, במסירות נפש ממש“. השפעתו על האסירים מופלאה היתה, יום אחד נתבקש על ידי השלטונות הבריטיים לפקוד גם את האסירים הערבים, וזאת משום שנוכחו ש„בסבר פניו הזוהרות יש מעין סם־הרגעה“. והוא נענה בנפש חפזה, שהרי „חביב אדם שנברא בצלם“. ושמחו האסירים הערביים, שכן הקאדי היה מושיט ברוב טובו את ידו לאסירים שינשקתה — ואילו ר' אריה היה לופת ידו של האסיר הפלילי ומרעיף עליו דברי עידוד וחיווק. — — —

ה„שררה“ שבה חפץ ר' אריה. — פרק נרחב מוקדש לאסירי מלכות, שהחילו להגיע בשנות השלושים, בכללם ראשי „ברית הבריונים“. משגדלה „האוכלוסיה היהודית“ בכלא, נתן ר' אריה דעתו להפרדת האסירים היהודיים מן הערביים כדי לשכנם בחדר מיוחד. ובסופו של דבר נתייחד להם תא 23 בשביל האסירים היהודיים. אמנם, הבולשת הבריטית החלה לראות בעין רעה את הקשר הלבבי שבין הרב והאסירים וביקשה להוציא מתפקידו, אלא שר' אריה היתה לו ככר „חזקה“ על „משרתו“ שקיימה זה שנים רבות ולא יכלו לו. ור' אריה שברח מכל שררה — מציץ שמחה רו — חפץ ב„שררה“ זו בכל מאודו, כי עולם חסד ייבנה, ואמנם, משנתבקש לרשום קורות חייו, רשם לבסוף: „ביקר בשבתות וימים טובים, גם בחול, את אחיו, עם בוני ושסוי, אשר בבתי הכלא החבאו ובמחנות עצירים נעצרו, משך חצי יובל שנים, מבלי שום קבלת פרס“.

אחד מי יודע. — במאורעות תרפ"ט כתב אסיר „ההגנה“, השוטר היהודי שמחה מינסק (שיצא על דעת עצמו לפעולת תגמול, נידון למוות וחונן) להרב קוק, כי ר' אריה הוא „הגאד היחידי שנשפכו בו דמעות עשוקים“. ואסיר־הגנה שני,

אריה סירקין-סריג, טען שהכינוי ההולם את ר' אריה הוא לא רב האסירים (כפי שציין ד"ר יוחנן באדר), ולא אבי האסירים — כי אם אסיר האסירים — בתוך עמו ישב.

ומספר יעקב קוטיק, שבית הדין הצבאי דן אותו למיתה, על בואו של ר' אריה לצינוק שלו: בשעת שלפת אותו בשתי ידי, אמר: "הם לא יזכו לתלות יהודי בירושלים". ואמנם מששוחרר, היתה ראשית דרכו לר' אריה שאץ לקראתו, נשקו ועיניו דמעו. והנה בי"ד אדר תרצ"ח, למחרת שחרורו של ד"ר אבא אחימאיר ז"ל מהכלא הבריטי, הריץ אגרת לר' אריה: "איני מכיר את הל"ץ שבדורנו, אבל אחד מהם אני מכיר, יש לי הזכות להכיר"...

"טוב להיות יהודי אם יש יהודים כאלה". — מעיד בו ישראל אלרד (שייב), כי "גם עיוור ראה, כיצד שכינה באה עמו, ללא שומר ראש וללא מוכיר". בעמדה לצאת, קשתה עליו הפרידה מעל "אחיו, עם בוזי ושסווי". הוא אמר: "מקנא אני בכם. הרי יש לכם זכיה עצומה, לסבול ממש עבור ישראל. ואני, מה אני? אני יכול רק להשתתף בצער זה זכותכם גדולה מזכותי". והוסיף ד"ר אלרד: "טוב להיות יהודי, אם יש יהודים כאלה".

והרי ביקור בשנת 1944 במחנה האסירים בלטרון, יחד עם הרב הראשי ב"צ עוזיאל, הרב הראשי דיבר, שעל האסירים לקבל היסורים באהבה — כי על כן דינא דמלכותא דינא. ואילו ר' אריה דיבר על כך, שהתורה ניתנה "בקלות וברקים"... וכתב אליהו עמיקם, אף הוא מאסירי מלכות: "הרב מביא לאסירים את התקווה, והירה כזו לא ראיתי בשום קלסתר של צדיק או קדוש... לא ראיתייה גם בפני יהודים כפי שצוירו על ידי רובנס, אל-גרנקו, רמבראנדט ואחרים".

הכף החמה. — אסף וליקט שמחה רז קו לקו ממעשיו של "אסיר האסירים" וכל פרט ופרט יקר הוא ומאיר ומחמם את הלב. מבחינה זו עשה המחבר עבודה ראוייה לשמה.

והנה אסירי מלכות לשעבר מצאו הזדמנות נאותה בחול המועד של סוכות תש"ט לחוג את יום הולדת השבעים של "מורם ורבים ומנחמים" בחדר הכלא המרכזי שבירושלים. את דבר הכנס הגדול, הביא א. בן-אליעזר ז"ל, מי שהיה "הסופרוויזור" של גולי אריתריאה. הוא אמר: "זכרנו כל אות וכל מלה וכל דמעה וכל תפילה שהתפללת בעד האסירים, הנופלים, ההורים והמשפחות השכולות". ואמנם, גדול היה כוחו בעידוד וניחום אבלים ורבה היתה נכונותו להיות המקשר בין האסירים ומשפחותיהם בכל דרך שהיא. ועל כך מסופר הרבה ב"איש צדיק היה", וטוב להתבסס מקריאת האפיוזודות — כי צריכות לימוד הן.

ומה מאד נוגעת ללב מגילת האסירים שנמסרה לר' אריה באותו כינוס על-ידי ארבעה מהנידונים למוות. את המגילה קרא מתנחלו שמואלביץ, שר' אריה גזר עליו לבל יפריע מלהגיש בקשת חנינה עבורו. במגילה כתוב בין השאר: "כאשר זכינו להרגיש בין אבני הכלא את כפך החמה, אשר חום כל דורות ישראל זורם בעורקיה — כן תזכה מנחמנו לעלות עמנו ועם עם ישראל כולה, היוצא מן כל מצרים שבעולם, אל הר הבית, בית אלוקינו; כן תזכה להחזיק בידינו של מלך המשיח"...

גם בהגיעו לגבורות, הוא כבר תשוש, נערכה לכבודו עצרת חגיגית מטעם לוחמי המחנתרת בחצר בית הכלא המרכזי בירושלים. אז אמר: "איני יודע, אם אזכה לשבת במחיצתכם בפעם נוספת. וכל שאבקשכם, הוא: אמרו לבניכם, היה יהודי ירושלמי זקן שאהב אותנו כל כך" — והרב פרץ בבכי, זאלפי המזומנים עיניהם זלגו דמעות עמו. — — —

במעלות קדושים וטהורים. — נאמר במסכת פסחים נ' א': "הרוגי מלכות, אין אדם יכול לעמוד במחיצתם". אחת היתה משאלתם האחרונה של אסירי מלכות שנדונו לתלייה — להרשות לר' אריה לזין להיות עמהם ברגעים האחרונים לחייהם. וכך מתאר הסופר ח. הזו את חוויית פגישותיהם של הנידונים למוות עם ר' אריה: "באותה שעה נפתחו הדלתות החיצוניות של הפרוזדור. הרב בא, רבי" — קפץ מנחם אל פתח הצינוק — "שבת שלום! החייטנו, רבי"... כל דיבור שהוציא מפיו היה מעין התנצלות וריצוי". על ביקורו אצל הרוגי המלכות אבשלום חביב, יעקב וייס ומאיר נקר, כותב הרב אריה לזין: "רק כמה שבועות הייתי במחיצתם. שאלתי למצב רוחם, והשיבו לי: זכור וזכור דברך, רבי, שאמרת לפנינו בהיותנו בירושלים שדברת מעצם קדושתו וטהרתו של רבי עקיבא בשעה

שהיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל והוא קיבל עול מלכות שמים באהבה. — — —

יהיה מוכרח לגנוב עוד פעם אחת בלבד. — שמחה רו מצליח להכניסו גם לשערי התשובה. הרי האסיר שבלע את הסיגריה הבודעת בראותו את ר' אריה קרב אליו. והרי מתתיהו שמואלביץ, שמעולם לא הניח תפילין, המתחיל להניח תפילין לאחר שקיבל שי מר' אריה זוג תפילין. הוא ביקש מעציר אחד ללחוש לר' אריה, שאמנם החל להניח תפילין — שיקנה. והרי אחד גנב ששוחרר. שאלו השופט, לפני יציאתו לחופשי, אם אמנם מרגיש הוא בכוחותיו ששוב לא יגנוב. הלה השיב: „אהיה גלוי-לב. מרגיש אנוכי שאהיה מוכרח לגנוב עוד פעם אחת בלבד, כי מרגיש אני צורך פנימי לגנוב שעון של זהב — כדי לתיתו לר' אריה שהחזירני למוטב“ — — — מין גלגול של מצווה הבאה בעבירה... אולי הוא יבוא בינתיים. — והוא רבי אריה לוי, כל ימיו היו מלאי

ציפיה למשיח, והיתה זו ציפיה מוחשית. מספר אליהו עמיקם: לפני שנים רבות הראה לו מכתב מבנו הרב חיים יעקב, ששימש אותה שעה ברבנות בניו-גרסי שבארה"ב, ובו הזמנה לבוא לחדש ימים לעירו. ר' אריה אהב את בנו הגדול בתורה ובמידות, ואילו השיב לו, שלא יסע, וכל כך למה? אמר ר' אריה: „איך אסע, ואולי הוא יבוא בינתיים?“ „מי יבוא?“ — שאל א. עמיקם. ענה ר' אריה: „מה פירוש — מי? — המשיח“... לימים כתב לבנו, שלא ישיא לבו לבקש לו מפלט בארץ נכר, והבן עשה כעצת אביו ועלה-חזר ארצה, והוא משמש עתה ברבנות בפרדס חנה.

„מה פתאום סגורה דלת ביתי?“ — מעשה באחת ממעריצותיו שסרגה עבורו זוג כפפות-צמר והוא סירב לקבל זאת מידה תוך טענה: „הכיצד ארגיש ידו של אדם, עת יושיט לי כף ידו לשלום?“... והרי תייר שביקש הימנו לקלל את נאצר. השיב לו ר' אריה: „לא קיללתי בן אדם מעולם. זו מלאכתו של בלעם. אלא מאי? יכול אני לברך את נאצר, שיזכה לראות בבואו של הגואל-צדק משיחם של ישראל. ואם יזכה לכך, לא נודק עוד לקללות“... והרי אברהם קריניצי, גם הוא מה„לקוחות“ של ר' אריה במחנה-לטרוק, המספר שהשפיע על הרב לוי לבוא לרמת-גן לנח מעמלו. הוא הובא לבית הבראה מיוחד לרבנים שברמת-גן, אלא שלא היה מרגוע בבית-המרגוע לר' אריה עד שאמר: „מה אני עושה פה? יושב ואוכל ושותה, ואני איש בא לשפוך את לבו לפני ואין בידי לעשות דבר לאיש. לעזור למישהו“... והוא חזר לביתו הדל בשכונת „משכנות שכירות-שלים, לפתח דלתות ביתו לכל דכפין...“

חיים הוז מתאר את ר' אריה בספרו „בקולר אחד“: „הבריות יצאו מלפניו כשהם מטוהרים ומנוחמים, משל כאילו הרויח להם מכל צרותיהם. אשה אחת מרת לב זמרת נפש, שהיתה רגילה לבוא אליו, שמעה ממנו שאינו צדיק. אמרה האשה: 'צדיק הן, צדיק לאו — אבל יצאתי מלפניו ואור לי בנפשי'...“ — — — אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה.

משהו מודברי. — לבסוף — משהו מאמרותיו ומאגרותיו, שליקט בשקידה המחבר: אהבת ישראל, יסוד גדול בתורה — אך אין לצאת ידי זוהבה במחשבה גרידא אלא בהרגשה פנימית הנוגעת עד הלב ובפועל ממש. לאהבת ישראל יש לחנך, שלא לשנוא את הזולת ושלא לדבר בגנותו. אהבת ישראל היא האור הגדול שהחזיק את עם ישראל בכל הדורות והיא שעמדה לכל יחיד בשעת צרתו. — — — ובצוואתו כתב: נזהרתי מאד לקבל את כל אדם בסבר פנים יפות עד שנעשה אצלי לטבע. הייתי נזהר עד מאד, לא להיות כפוי-טובה למי שהיטיב עמדי. התאמצתי להיות מן הנעלבים ואינם עולבים, ותיכף ומיד התפללתי שלא יענש שום אדם ויביטני. השתדלתי בכל מאמצי כוחי להשריש בלבבות בני ביתי אהבת הבריות; ובמקום לנטוע שנאה לחופשים, השתדלתי להשריש אהבה וכבוד ויקר ליראים. נזהרתי בעצמי, לא להיות שום מפלגתי. — — —

ואף הוא היה אומר: נקל יותר לאדם ללמוד כמה שפות ולהתרגל לדבר בהן מאשר להמנע לדבר מה שאינו צריך. — — —

והוא, שכל חייו חי בצניעה ובצנע, בעוני ובדחקות, וברח מ„מותרות“ של „עולם הזה“, כגון תנור-חימום מתוצרת בית החרושת פרידמן, היה אומר: טוב אפילו לנקות ביבין ולא להשתדל להיות ממונה או גבאי. והוא ציווה על בניו, שלא להתערב חלילה וחס בשום מחלוקת שבעולם, ולא אפילו במחלוקת לשם שמים... — — —

אכן, היה רבי אריה לויין איש הפשטות והקדושה. אם כי מתנגד בן מתנגדים היה, קרוב היה באש אהבת ישראל ואהבת הבריות שהיתה אצורה בקרבו לאישי החסידות, כגון: הסניגור המושבע של ישראל: רבי לוי יצחק מברדיצ'ב; הרבי מאפטא, שביקש מבניו שלא יחקרו על מצבתו שום שבחים מלבד המלים "אהב ישראל"; רבי נפתלי מרופשיץ, שביקש להתגלגל בפרה ושיבוא יהודי בבוקר ויחלבו להשיב את נפשו קודם שיתחיל בעבודת השם; "היהודי מפשיסכה" (להיות בעל מופת, אין זו חכמה יתרה, אבל להיות יהודי הוא דבר קשה). כי אהבת ישראל היתה מוקד חייו, אהבה "לא במחשבה גרידא, כי אם בפועל ממש", והוא הבין בפשטותו הקדושה ובתום-פקחותו, שרק בדרך האהבה ניתן להגיע לגאולת ישראל. האיר לו נתיבו רבה הראשי של ארץ ישראל, הרב אברהם יצחק הכהן קוק ז"ל, כי מוטב להכשל באהבת חינום מאשר — בשנאת חינום.

על סונימה אחת של יהודה עמיחי / המשך ממעור 115
 "חלל בשדה" נאמר "חלונות צדקו כמו תורי כשהייתי ילד"³⁴. נדמה לי כי האסוציאציה לחלון עולה אפילו כאשר אין החלון נזכר במפורש כמו למשל באמירה "לעולם ולי עינים משותפות: אני מסתכל בהן בו. הוא — ביי"³⁵. האין אותן עינים משותפות מזכירות שוב את החלון? מתוך אותה השתתפות עם העולם באה התוראה "השליכי סיגריה בוערת מן החלון, עשי תבערה בחוץ אחות לתבערות שבעיני"³⁶. שהתנועה היא לפעמים מפנים והחוצה כנ"ל, ולפעמים "איר מוסת פורץ דרך החלונות"³⁷ בדומה למשב המעורר בסוניטה דגן, דוגמא אחרת: "ולא עוד מצפים אנחנו לרות, כמו ספנים, באניות המפרש. חיינו תלויים יותר במלים שנאמרו בחדר"³⁸. אם הכיוון הוא כלפי-חוץ ואם כלפי-פנים מה שברי הוא שחלונות הם תמיד בגדר מעבר, גשרים-מובילים, פעמים של מראות חדשים ופעמים של רוחות חדשות. סיטואציה זו של תצפית נוכח החלון טבועה כה עמוק בשירת עמיחי עד שהיא מיוחסת אפילו לאלוקים: "מה רואה אלוקים מעבר לחלון בעת ידיו נתונות בעולם?"³⁹. גם במחזור השירים המסיים את ספר השירים המאוחר "עכשיו ברעש", נזכר, "לילה אחרון ליד החלון, בחוץ ובפנים"⁴⁰.
 "מעתה נחפש לנו חלונות עם מראות אחרים. נגדד מחלון לחלון..."⁴¹.
 כיוון שמצב זה נוכח החלון הוא מצב של היעדר-הכרעה, של מאבק בין רצון העולם לבין הרצון (או אי-הרצון) הפנימי, הרי טבעי הדבר שתועלה בו, בכל חריפותה, שאלת התפקיד, או הייעוד. כבר ראינו כיצד שאלה זו מתעוררת בסוניטה הנידונה. לא תימה שגם בסוניטה "משורר" נזכר ל"חפש מעבר לחלון"⁴². אבל בעיקר בולטת השאלה בשיר "משלושה או ארבעה בחדר"⁴³. שם מתואר המשורר כאותו "אחד עומד ליד החלון", אחד ש"מוכרח לראות את העולל בין קוצים ואת השריפות בגבעה". רוברט פרנד בדיונו הקצר בשיר "רואה אותו כגילוי-דעת של עמיחי בעניין תפיסתו את תפקיד-המשורר:
 "בדרך שעמיחי רואה אותה המשורר הוא יצור מיוחד במינו החי בשני עולמות, אך לא רצוי ביותר בשניהם. ורק מפני מצב דו-משמעי זה, הוא יכול לשמש מתווך".

ברוח הסברו של פרנד יש איפוא לראות את המשורר לא רק כקבוע בין העולמות אלא אף כמתווך ביניהם. ובהמשך דבריו מתייחס פרנד לעמידה נוכח החלון:

"אפשר שהמשורר שואף להיות נביא; לא תושב נאמן של המקומות השוממים, הוא רואה אותם מעמדתו הנוחה והבטוחה שעל-ידי החלון." (ההדגשה שלי).

(41) II ע' 208.

(42) I ע' 101.

(43) I ע' 76.

(44) זכרי רוברט פרנד מתוך *The Modern Hebrew Poem Itself* (New York:

Schocken Books, 1966), p. 161

(34) I ע' 68.

(35) I ע' 96.

(36) I ע' 170.

(37) I ע' 180.

(38) I ע' 244.

(39) I ע' 204.

פרורי פורים

מאת א. ר. מלאכי

א. שיר עברי לפורים בעתון אנגליי-יהודי

גליון פורים של השבועון האנגליי-יהודי „דזשואיש אכספוננט“ לשנת 1888, השנה השניה להופעתה, היה מלא חומר פורימי ובתוכן העניינים גם שיר עברי, שיר קטן בן שמונה שורות בלי שום ערך פיוטי, אבל יש לכלול אותו בספרות הפורימית העשירה שלנו. זהו שיר עממי, וחרוזים כאלה שעולה מהם¹ קול ששון ועליונות, לשתות יין ולבסומי בחבורה ב„בית השיר“ — מועדון לשתית יין ושכר ובליוי בזמרה ושעשועים, או בית-מרוח, ואף להתעלס באהבים, לצאת בחורים ובתולות במחול „בתוך מעגל“ באותו „בית השיר“, שאולי שימש גם אולם למחולות, וגם בגנים — ככיום הכיפורים בעת שבית המקדש היה קיים וישראל ישב על אדמתו, לישא עין כמי לבחור ולתת אחר הפורים מקום לשדכנים לזווג זיווגים — זכר מנהג פורימי לא ידוע.

השיר נדפס גם בתרגום אנגלי ליד החרוזים העבריים. שם מחבר לא נזכר. ייתכן שב„דזשואיש אכספוננט“ חזרו והדפיסו את השיר ממקור נדפס. לא זכור לי עתה מקור קודם לו. את השיר העתקתי מתוך „דזשואיש אכספוננט“ לפני הרבה שנים, ולא עלה בידי לבדוק עתה את הגליון מחדש. במחלקה היהודית של הספרייה הציבורית בניו-יורק, ניתן עכשיו העתון לשימוש בצלום מיקרופילם, והסרט של אותה שנה נפגם ונמסר לתיקון, ולא יכלתי להשתמש בו ולראות אם יש איזה רמז לשמות המחבר והמתרגם, ואם נדפס מתוך דבר שבדפוס. ואולי חובר השיר באמריקה, והמקור העברי והתרגום האנגלי ממשורר אחד ניתנו. בכל אופן, בין שנדפס השיר רק ב„דזשואיש אכספוננט“ ובין שראה אור מקודם, אין הוא ידוע כיום, ואני מעלה אותו מתוך גליון העתון היהודי-אנגלי שלפני פ"ה שנה², ונתנו לפני הקוראים בימינו.

לפורים

לכס עברים בקול אקרא
בואו נשחה בבית-השיר
לא ימעית דל, ירבה עשיר
כי ליום זה ששון נברא.
נחוג נרקוד עם הבנות
בתוך מעגל ובגנות.
אחר הפורים השדכנים
יקנו כלות לחתנים.

„דזשואיש אכספוננט“ — שבועון משפחתי ומטובי העתונים האנגלו-ישראלים באמריקה — התחיל להופיע בשנת 1887 בפילדלפיה בעריכת הנרי מורייס, טשארלס הופמאן ומלווין ב. וויינשטוק ומתמיד בהופעתו עד היום בעריכת ליאון ע. בראון. הגליון הראשון יצא בכ"א בניסן תרמ"ז — 15 באפריל 1887. על הופעת העתון אנו מוצאים ידיעה ב„הצפירה“, כתובה בידי נחום סוקולוב³, ונאמר בה: „על מכה"ע הרבים מאד בין אחינו באמריקה נוסף עוד אחד, זה שמו אשר יקראו לו מוציאיו לאור: *The Jewish Exponent* כרוז ההודעה" שבא

(1) יותר נכון: בעל השיר קורא.

(2) מספר הגליון 46 (24 בפברואר, 1888).

(3) במדור „קרית ספר“, „הצפירה“ שנה י"ד, גליון 16 (כ"ה ניסן, תרמ"ז). הדברים נכתבו לפני הופעת העתון ונדפסו אחר צאת הגליון הראשון.

(4) פרופסור.

לידינו להודיע מה טיבו של עובר זה, מבשר ואומר כי הרך הנולד יהיה בין העומדים בשורה ראשונה. אחד מראשי פרקיו יהיה ספורים מחיי היהודים. ואמנם נדפסו ב"דזשואיש אכספוננט" סיפורים קצרים ורומאנים בהמשכים, סיפורים היסטוריים ומחיי ההווה, סיפורים מקוריים ומתורגמים (גם מעברית), סיפורים מחיי היהודים באמריקה ומחיי היהודים באירופה (בגלילות הראשונים של השנה הראשונה נדפס בהמשכים סיפורו של בן-עמי: "בן יחיד", תרגום מרוסית ביד טשארלס ספיוואק, והוא מיודענו הד"ר חיים ספיוואק). כעתון משפחתי באו ב"דזשואיש אכספוננט" מאמרים מדעיים והיסטוריים פופולאריים, מקוריים ומתורגמים. מן החומר בשתי השנים הראשונות אני מזכיר את מחקריו של יילינג: "הקדיש"; בית קברות יהודי במצרים; התיישבות יהודית באמריקה, זשורת המאמרים "כתות דתיות בגאליציה" של זכר מאאוך, הסופר הגרמני (נוצרי) שכתב סיפורים מחיי היהודים, ובעתו "אויף דער האהע" שהוציא בשנות השמונים בליפסיאה השתתפו סופרים עבריים (פרישמאן פירסם בו תרגום "במצולות ים" של יל"ג, ונתן נטע סאמאלי — תרגום "לילת הרוח" של סמולנסקין). וכן באו ב"דזשואיש אכספוננט" ידיעות ורצונות על ספרים עבריים (אני מצייץ את הבקורת על "הכרם" של אטלס), וגם שירים עבריים נדפסו בו. כך בא בראש הגליון של 39 ביוני 1888 שיר עברי על פטירת הנשיא האריסון.

ב. חרוזי-לעג על המן ופרעה

ב"דזשואיש קרוניקל" הלונדוני שנה ט"ו, גליון 160 (19 בפברואר 1858), פרסם אחד ט. טהיאדריס ממאנשטר, מאמר בשם "שירה ספרדית-יהודית", ובו הביא פזמון בלאדינו שהתחלת הבית הראשון הוא בעברית: "אדונינו אלקינו / ברא את משה רבינו", והתחלת הבית השני: "משה עלה לשמים", שמאיר קיזרלינג פירסם בירחונו של ר' זכריה פראנקל מתוך כתב-יד איטלקי משנת 1640. גם הביא הסופר חרוזים באידיש שנדפסו בשנת 1845 בתוך "בדיחות בדיאליקט יהודית-אשכנזית". הכותב מסיים את מאמרו שבמסירת חרוזים אלה הוא מתכוון לעורר את תשומת-לב קוראי ה"קרוניקל" מן האשכנזים, שעדיין לא ניתקו את שייכותם לשפה האידיש. "גרמן דנפל בחלקך ברגיה", יסיים את דבריו בארמית. החרוזים כתובים בדיאליקט אידי יישן שבראשית המאה הי"ט עוד היו משתמשים בו בכמה קהילות באשכנז בדיבור ובספרות, וערך פולקלורי להם. הם חרוזי-לעג על צוררי ישראל מפרעה והמן עד הדורות האחרונים, שקמו עלינו לאבדנו ולהשמידנו, אבל כנגד מוימותיהם הרעות ברא הקב"ה תרופות למכות, הם באים על עונשם. אין לחרוזים אלה שייכות לפורים, אבל בזכות החרוז על המן זאסתר, אני כולל אותם בפרורי פורים:

פיר יעדע מכה גיבט עס עי פלעסטערל,⁵
פיר יעדן המן עי אטתרל
פיר יעדן פרעה כניס און דס,
אונד עי ראטה ים!

פיר יעדן צורר, עי רעכער,⁶
אונד פיר יעדע קארט, גיבטס עי שטעכער
ובזכות זה, ובא לציון גואל!

ג. אגרת משלוח מנות לידיד ורע

באחד התיקים בארכיון יו"א בניו-יורק מצאתי קונטרסים ודפים בודדים של חידושי תורה, הספדים ומליצות, מכתב של בן להוריו ושאר עניינים, גם אגרת שהכותב שלח משלוח מנות לידיד ורע, שהיה לו גם מורה ואלוף, שמפיו למד תורה ודעת ותבונה שמע, כפי שיכתוב בהערצה. הכותב מתיימר באהבת ידידו אליו וגם הוא משיב לו אהבה ודבריו אליו מלאים כבוד ויקר, תודות וברכות מקרב לב. מתוך דברי הכותב נראה שהיה גדול בתורה, נכבד ואהוב על הבריות. היריני מוסר בזה את האגרת כפי שיצאה מקולמוסו של הכותב:

(5) רטייה.

(6) נוקם.

לבטי הרשויות המקומיות בישראל

(אגרת מישראל)

מאת יצחק איזנברג

(תל־אביב)

הבלתי פוסק של תקציבי השלטון הי־מקומי בישראל ולא נבוא כאן לפרט את כולם, אלא רק את העיקריים שבהם. ראשית כל מאלץ גידול הי־אוכלוסיה במקומות השונים והקמת שכונות ושיכונים חדשים לקליטת גידול זה להרחיב את היקף השרותים כגון הקמת בתי ספר ובתי חולים, סלילת כבישים והתקנת מדרכות ר־ביוב וכמו כן הרחבת רשת המים. פעולה זו כרוכה בתוספת של מיליוני־גים לירות לשנה, מפאת התייקרות החמרים, הצורך בהוספת פועלים ר־פקידים והעלאת השכר לעתים מזומ־נות בעטיו של עליית אינדקס יוקר המחיר והתייקרות המצרכים החיוניים. השרותים מתרחבים והולכים, השכר עולה אף הוא והתוצאה הישירה היא „התנפחות” התקציב לממדים, שאבות עיר זו או אחרת לא יכלו ולעתים אף לא רצו לחזות זאת מראש. בעיה נוספת היא, שהרשויות המקו־מיות שלנו רחוקות היו, בשנים הי־האחרונות בעיקר, מללכת בדרך של קימוצים רציניים. המנגנונים העירוניים

הרשויות המקומיות במדינת ישראל (מהן 32 עיריות היתר — מועצות מקומיות) נאבקות בשנים האחרונות קשה מאד לקיומן היומיומי. אין בכח העלאת המסים והארנוניות של הי־תושבים המענקים הממשלתיים לסו־גיהם להדביק את ההוצאות השוטפות של הרשויות ההולכות וגדלות משנה לשנה. כל שנת תקציב נוספת מביאה אתה בעיות חדשות וקשיים כספיים נוספים. בעת כתיבת שורות אלו כבר יושבות הנהלות הרשויות המקומיות והועדות הכספיות שלהן על מדוכת התקציב לשנת הכספים 1973/74. מאחר, ששנת התקציב החדשה מתחיי־לה ב־1 באפריל הרי מחובת הרשויות המקומיות לאשר את תקציביהן ולה־גישן לאישור משרד הפנים לכל המאוחר ימים אחדים לפני כן, חודש מארס הוא על כן חודש הדיון בתקציב במליאת המועצות העירוניות והמוע־צות המקומיות וידי חברי המוסדות הללו מלאות אז עבודה מבקר עד לילה.

שונים הם הסיבות והגורמים לגידול

„אהבתך עלי מה גדלה, וכבבת עיני בקרבי אצרנה, מחרוך ופנינים לקראתה שמחתי, שבת באוהלך מבהכלי שן בחרתי, כי בצל החכמה לחסות אהבתי, מפין תורה גם דעת ותבונה שמעתי, לשכל מליך אוני הטיתי, נועם אמרותיך על לחי לבי חרתי, ובהן גרגרותי ענדתי. — על כן רוח נדיבה הציקתני לבקש דרך למען החזיק שנית את חבלי האהבה אשר בינינו למען לעד לא ינתקו. והנה ימי הפורים הגיעו, בהם לשלוח מנות איש לרעהו מקדם הרגלנו, אך אני! מך ערכי ידעתי, כי קטנתי מהוביל שי מול הדרתך, האומנם אוכל כבדך? — הלא נתנה אהבתך לי מנה אחת אפים תחת האשכר אשר אקריב לפניך? אכן דרכך הורתני גם מעלליך הבטיחוני כי לא על המובא כי אם על המביא תביטנה עיניך, לא את המקטר כי אם את המקטיר תשורנה עפעפיך, לכן בבקשתי אבואה לאמר: הואל נא לקחת מידי את מנחתי אשר הובאת לך אם לא מטוב הארץ ממיטב פרייה, תקבלה בטוב ותתענג על רוב שלום עם כל הגלויים עליך, ימי הפורים יתנו שפעת ברכה בביתך, אשתך כגפן פוריה ובניך כשתילי זתים סביב לשלחנך, שושנת יעקב צהלה ושמחה על כן ישמח לברך, תגל כבודך ותעלוזנה כליותיך, כעתירתך וכעתירת אהבך.”

אין שם מחבר על הקונטרסים, ואין גם חתימה על האגרת, אבל על המכתב של בן להוריו, באותם קונטרסים, שחסר תאריך ומקום כתיבתו, חתום „הקטן יוסף מאיר בן כהר” ר יצחק איצק יצ”ו, ואולי הוא גם בעל האגרת לפורים. מכתב היד וגם מביטויים אידיים במכתב ר’ יוסף מאיר נראה שהכותב היה איש הולאנד.

החוב הרוכז כיום על הרשויות המקור מיות הוא מיליארד תשש מאות אלף ל"י והוא יגדל בשנה הקרובה עד לשני מיליארד לירות. הגרעון השוטף שלהן יגיע בסוף חודש מארס ש. ז. למאתים ותשעים מיליון ל"י לעומת 130 מיליון ל"י לפני שנה אחת בלבד.

הרשויות המקומיות עצמן ואתן גם משרד הפנים, שהגו בחוקת "בעל-בית" הממונה עליהן מודאגים מאד ממצב עיניים זה ומחפשים עתה דרך כים נאותות, כיצד לצאת מן המשבר הכספי החמור. ברור הדבר, שבלי השתתפות ממשלתית מוגדלת בתקציבי הרשויות ומאמצים על-אנושיים מצד ראשי העיריות ועוריהם לקצץ בתקציבים לא תושג במהרה המטרה הנכספת.

תכנית מיתאר לחמשה מיליון נפשות

ובינתיים אגב דאגה לרשויות המקור מיות לבל תתמוטטנה חלילה הכינו יחידת התכנון הארצי של משרד הי פנים והרשויות לתכנון כלכלי של משרד האוצר, לפי הוראת המועצה הארצית לתיכנון, תכנית מיתאר מקיפה לתפרוסת גיאוגרפית של חמשה מיליון נפשות במדינת ישראל.

המגמה היא להגדיל בשנים הקרוי בות את האוכלוסיה היהודית ברור שלים, בנגב, בגליל וכו' ולעומת זאת לא לרכז יותר תושבים ברצועת החוף המאוכלסת כבר כיום בצפיפות רבה ובראש וראשונה באזור תל-אביב-יפו. עתה נמצאות בהכנה 15 תכניות מיתאר מוקדשות לעיניים חיוניים שונות. בשלב של התקדמות התקרבות להגשמה נמצאת כיום התכנית להקמת איגוד ערים בגוש דן, מאחר, שראשי העיריות אשר בגוש זה מגלים הבנה להצעה זו. המדובר הוא בפעולה משרתת לפתרון בעיות התכנון הפיסי, התחבורה, ביוב, סילוק אשפה, חינוך מקצועי ועל-תיכוני ואקולוגיה. המסגרת המאוחדת לכך תקיף את הערים תל-אביב, רמת-גן, בני-ברק, גבעתיים, חולון ובתי-ים. הפעולה המשותפת ב-שטחים אלה תהיה בודאי לטובת כל הערים הללו וכל אחת מהן לחוד ואף תביא לידי קימוץ ניכר בהוצאות שונות.

(המשך בעמוד 133)

הוגדלו פה ושם גם במקרים שלא היה כל צורך בכך. הקואליציות העירוניות במרבית ערי הארץ, עירוניה ומוש-בותיה והצורך "לשלם" לכל אחד מן השותפים הביאה אתה גם גידול הי פקידות לסוגיה, הן בתפקידים בכירים והן בתפקידים נמוכים יותר. אלפי עובדים מביני מנגנון הרשויות המקור מיות יצאו בשנים האחרונות לפנסיה או עברו לעבוד במוסדות אחרים, אך בדרך כלל נתקבלו עובדים אחרים במקומם גם באותם המקרים, שלא היה כל הכרח בדבר. עובדה, שאין להכחיש היא, שמנגנון הרשויות המקור מיות שלנו טוען בדיק בית יסודי ומה שהדבר ייעשה מוקדם יותר ייטב לכולנו, וראשית כל יסייע להן לאזן בקלות יתר את תקציביהן, כי הרי גם להטלת מסים נוספים ולקבלת מענקים ומלוות יש גבול והרי תושבי המדינה משלמים גם מס הכנסה ושורה של מסים אחרים לאוצר הממשלתי.

הנה נראה כיצד מצטייר כיום ה מצב הכספי של הרשויות המקומיות בישראל ובהתאם למה שנמסר לנו רשמית בימים אלה ע"י המנהל הכללי של משרד הפנים, מר חיים קוברסקי. ובכן בעוד שבשנת הכספים 1972/73 המסתיימת ב-31 לחודש מארס ש. ז. תקציבי כל הרשויות המקומיות במדינה הגיעו למיליארד ו-632 מיליון לירות, הרי לשנת הי כספים 1973/74, שתתחיל מיד לאחריה אומדן התקציב הכולל הוא שני מיליארד ו-85 מיליון לירות. עיקר הגידול בתקציב הוא בגלל עלית הי שכר והתייקרות החמרים הדרושים לביצוע עבודות, גם באם תחול עליה ניכרת בהכנסותיהן של הרשויות הי מקומיות תחסורנה להן בשנת התקציב הקרובה כמאתים ל"י לאיזון תקציבי-הן. בפגישה, שהיתה לנציגי השלטון המקומי עם נציג שרי האוצר והפנים החלט, שועדה מיוחדת תבדוק בהקדם את הדרכים לגייס את הסכום החסר. כמובן, שאחת הדרכים המובילות לכך מהווה קבלת מלוות נוספים, אך כבר בתקציבים החדשים מוקצבים סכומים גדולים לפרעון חובות ותש-לום ריבית. כבר השנה מסלקות הי רשויות המקומיות מלוות בסך 300 מיליון לירות ובשנה הקרובה יהיה עליהן לסלק 400 מיליון לירות. עול

מודעת-בקשה לר' ישראל סלנטר

לסדר את חיייהם הצבוריים, הרוחניים וה' מוסריים של גולים ונדחים אלה, גלמודים ובודדים, ללא מנהיג, רב ורועה נאמן. „ברוך איש אפרים“ היה מן הראשונים להודיע על בוא ר' ישראל לפאריו. במכתב בעתון „הלבנון“ שנה ט"ו, גליון ל"ו (ב) אייר, תר"מ, סיפר באריכות מה פעל ומה יפעל ר' ישראל, וגם כתב שהרי"ס לא מעצמו בא לבירת צרפת, כי אם „נקרא לבוא לפה לתקן דבר גדול שנוגע להיהדות פה פאריו“. ואך תיקן מה שהיה צריך לתקן, והביא ליהודי רוסיא ופולין רב, את ר' יהושע השל לחון (בעל „עליות אליהו“), עזב את פאריו, נסע בדבר עניין צבורי לקובנה ומשם לקניגסברג. ובעיר זו, שהיו לו בה מעריצים רבים, נפטר בליל כ"ה שבט תרמ"ג, והוא בן ע"ב שנה בעלותו השמימה.

מקובל שגולד בתקע"א, ובתרע"א הקדיש „הצפירה“ גליון מיוחד להולדת המאה שלו, ונדפסו בו תולדות ר' ישראל סלנטר מאת יצחק ניטבוים ומאמר מצויין עליו של סוקולוב. דוד גורדון במאמרו „הגאון ר' ישראל סלנטר איננו“, בהמגיד שנה כ"ז, גליון 6 (א' דר"ח אדר, תרמ"ג), כותב: „בליל כ"ה שבט גוע ויאסף אל עמיו הגאון הנודע כמהר"ר ישראל סלנטר ז"ל בשנת הע"ב לימי חייו“. מדבריו ב"הלבנון“, „כי הגעתי ב"ה לימי שנותינו וכו'“, נראה שבעת כתבו את בקשתו כבר מלאו לו שבעים שנה, ויוצא שגולד ב' תקס"ט, אבל מתקבל יותר על הדעת שגולד בתקע"ע, כפי שחרות על מצבתו ור' ישראל לא דק בחדשים מספר.

בכ"ה שבט תשל"ג מלאו שמונים שנה לפטירת ר' ישראל סלנטר, והנני מעלה את זכרו בדברי בקשתו, שכאמור למעלה, עשו עלי רושם בל ימחה.

מולקט

ב„הלבנון“ שנה ט"ו, גליון 48 (כ' תמוז, תרל"ט), נדפסה בקשה מאת ר' ישראל סלנטר, בה יפנה באון ישראל אל תלמידיו ומכיריו שיודיעו לו את כתבותיהם כדי שיתקשר עמם בדבר עניין שמטריד אותו. בקשתו נדפסה כמודעה בסוף הגליון וב' אותיות גדולות שלא כשאר המודעות בחלק „ההודעות“ אשר באותו גליון, ונאמר בה:

„כאשר רעיוני שוטטים לימי זקנתי כי הגעתי ב"ה לימי שנותנו וכו', אמרתי אלוה לי אל כבוד תלמידי ומכירי ברוכים יהיו בבקשתי, אשר ימחלו נא לכתוב לי אדרע' ססע שלהם באר הטיב אולי יעלה בידי לבאר להם דברי ומגמתי. ישראל מסלאנט. אדרעססע:

Israel Lipkin, Memel,
Ost Preusse
Bader Strasse No. 6

איני יודע בבירור מה היו הרעיונות ש' הטרדו אותו ומה הציק את רוחו עד כדי פרסום בקשתו זו ב„הלבנון“. קראתי פעם שכונת בקשתו היתה תרגום התלמוד ל' שפות אירופיות, רעיון שר' ישראל הגה בו סמוך לאותו זמן, אבל אם זה היה באמת מגמת מודעתו — טעון בירור. אולם דבריו „כאשר רעיוני משוטטים“ כעצם פנייתו ל' תלמידיו, עשו עלי רושם בל ימחה, רושם של אגרת פרידה, מעין צוואה של נר ישראל ורכב ישראל, שמחכו ל' לזרכו ועוד לא גמר את כל חשבונותיו עם העולם ועוד נשארו כמה דברים שעליו לתקן ולשכלל, — מלים ספורות של אדם גדול שטובת הכלל מלאה את נפשו ולבו מנעוריו ועד צאתו מן העולם. מכתבתו רואים שמושבו היתה או בממל, העיר שבה גם ערך והוציא את „הלבנון“, ואתרי שנה — בתר"מ — כבר מוצאים את ר' ישראל סלנטר בפאריו, והוא עוסק לטובת יהודי רוסיא ופולין בבירת צרפת, דואג למצבם החמרי, ומשתדל

באספקלריה זעירה / המשך מעמוד 106

על החתום: ט. — בדבר הפועלת" (חוב' סבת):

„בכל החוברת המיוחדת של „קוריארי“, הגדושה מאמרים וצילומים בנוגע לספרים קדומים, לספריות מפוארות וכד' בארצות תבל רבות, במזרח ובמערב — לא הוזכר אפילו במלה אחת אותו העם המכונה מאז ומתמיד בשם „עם הספר“, ואף לא שם ארצו, אשר בלב בירתה הוקם „היכל הספר“ כמשכן מפואר למגילות הגנוזות.“

הוזה אומר: החשבון הפוליטי בא"ם, המוצא ביטוי בהצהרות ובהצבעות חד-צדדיות, גותן אותותיו גם בתחום התרבות.

*

שכונת-התקווה היא שכונת-עוני ידועה בגבולה המוניציפאלי של תל-אביב. חברו בה בה יחד כל התכונות המציניות את פרבריו הדלים והמוזנחים של הכרך. והנה קם אחד מתושביה, בצלאל אלוגי, והקים בה סגנת-תיאטרון. מגמתה: להפנות את אנשי השכונה „לכיוון חיובי ופורה“. ב„רמזור“, בטאון המשמרת הצעירה וארגון הסטודנטים במפלגת העבודה (חוב' סבת), כותבת דליה הריץ על הצגת „חשוד תמיד חשוד“. המתבר והבמאי הוא מייסד-הסדנה הנ"ל, גם השח קנים הם מאנשי המקום. הכותבת אינה מת-עלמת מחסרונותיה של ההצגה, אבל מדגיר שה גם את החיוב שבה:

„המישחק, בחלקו הניכר, חובבני והטקסט כמו גזור על פי קטעי עתונים ופסיפס דוקומנטארי. — — — כן אין המחזה מצטיין בעמקות יתרה, ואין אתה שומע את הצד שכנגד. אך המחזה מספר על מצוקה; ואולי מטבעה של מצוקה שהיא איננה „אוביקטיבית“ ואינה מתימרת לרמת ניתוח מזהירה. היא מבטאת את עצמה מקוה שתהיה אמינה די הצורך. המחזה משכנע בקיומה של בעיה ועצם היציאה למרחב שלקחו על עצמם עושי ההצגה משיגה ערך חשוב. היא מחייבת את הצופים לקומוניקציה ולהתייחסות.“

*

מלאכת-הבניה בירושלים, משני צדדיו של הגבול הישן, מתפתחת בקצב המניח את הדעת. רמת-אשכול עושה רושם, כאילו היא

השפעת ביאליק ושירתו. היא תירגמה לרוסית את הפואמות „מתי מדבר“ ו„מגילת האש“ והוציאה אותן בספר, אף הקדימה להן מאמר מקיף על ביאליק ושירתו וצירפה אליהן אילוסטראציות. כן איירה את מהדורת שיריו המפוארת (קראקא, תרס"ח). כמה שנים לאחר שהכירה עלתה לארץ ונפטרה בה בשנת 1919. אונגרפלד מבהיר את יחסיהם ומעיר: „ממכתביו של ביאליק אל אירה יאן ניתן אולי להבין, כי הציירת והמתרגמת אהבה מאוד את המשורר הנערץ עליה, ואף כתבה לו על כך במכתבים רבים (שלא נשתמרו בידינו) — אך ביאליק כמו משתדל לצנן קצת אהבה זו ולהעמידה כידידות טובה בלבד.“

משה שמיר — במאמרו „אהבת ביאליק“ — רואה פרשה זו באור אחר. הוא מסתייע גם באגרות שכתב המשורר לאחרים ואשר בהם הזכיר את אירה יאן. הוא מזכיר את שאלתו של העלם בהיר העיניים ב„מגילת האש“: „האת היא יחידתי? “ ומוסיף: „שאלה זו, דומני, קשורה היתה בפרק ביר-גראפי ממש, ביסורים חיים ובאהבה מוח-שת“. להלן הוא נאחו במכתבו של המשורר אל בן-עמי, שבו הוא מדבר על אירה יאן כעל „אשה גדולה“. הכותב מציין גם את רתיעתו של ביאליק מפני ההגשמה ומוסיף:

„איך זינקה לדרכה, כפי שנאמר בשיר הפרידה (הכוונה לשיר הולכת את מעמי. לפני כן, בתרס"ו, בהשראת אישיותה, כתב את השיר לנתיבך הנעלם, שנדפס רק כ"ב שנים אחרי כתיבתו. — המעתיק, לא שואלת, מאמינה אדוקה באמונתה עדי-קרובן — בדרכה לארץ-ישראל! הוא פחד מן ההגשמה גם בזאת.“

אבל אין ספק, כי אשה כזאת אפשר לאהוב, לאהוב עד כלות הנפש, עד כרוסום הלב: הנה יחידת חיי, והנה איבודתיה.“

*

בשעתו הכריז א"ם על שנת 1972 כ„שנת הספר“. במסגרתה נתיימו פעולות אחדות גם בישראל. אונסק"ו, סוכנות א"ם לענייני תרבות וחברה, הוציאה לכבוד המאורע גליון מיוחד של הירחון „קוריארי“, עשיר בתכנו הדור בצורתו. בשולי הגליון הנה נאמר —

המחבר, את האמונה, שמדינת ישראל תעלה ארוכה למחלה הקשה הזאת. אף-על-פי-כן הוא מוסיף :

„הם (גילויי השנאה) מוכיחים עד כמה אנו רק בתחילת הדרך; וכי נוסף לקיום מסגרת המדינה דרושים עוד הרבה חינוך עצמי, נסיון, אמונה, מאמצים-גוף-ונפש ואמון בחיייתח חברתיים, כדי לרפא מחלה קשה לא חדשה, שיכולים להיות לה רצידיבים, אך ריפויה הכרחי לקיומנו“.

*

כהו לדברי טנאי באה רשימה מאת עירית מוסינוב, חברת קיבוץ נען. היא גת-פרסמה ברבעון „שדמות“, בטאון התנועה הקיבוצית, המקובל על הקוראים בארץ. תחילתה — פיסומי מלים על „דרך היוצרות של עם“, כמובן „לאור הבסיס המארכסיסטי“. סופה — שאלות המזכירות את הקוסמופולי-טיזם היהודי התלוש, שלחמונו חשבנו כי במדינת היהודים, לפחות, אבד עליו הכלת. והרי השאלות עצמן (שם, חוב' חורף תשל"ג):

„העם היהודי, מדוע שאני, כפרט, כאדם שואל, אמצא טעם בטיפוח הרגשתי-הרגשתינו הלאומית הייחודית? משום שרדפנו, הקאנו והכריחו אותנו לזכור שונתנו?

הרוח היהודית, ההיבדלות היהודית באלפיים שנות גלות; איני יודעת אם לקרא לתופעה זו נחיתות או גאווה, אם היתה זו אייכולת להשתלב בחברה הסובבת, או אירצון מתוך תחושת היבדלות ועליונות“.

והרי גם המסקנה המחכימה, המשתלשלת באורח טבעי משאלותיה:

„אם זקוקים אנו ל„זיקה לאומית“ כדי שיהיה הקשר שלנו למולדת חזק יותר, כדי שנוכל להחזיק מעמד באזור עויין זה, כי אז אני בועטת וכילד אומרת: לא, לא רוצה!“ אכן, בעיטה אינפאנטילית. אך מה ראו העורכים לאפשר הפעלתה בכתב-עת רציני?

*

משה קזל דן על היחסים בין „המדינה והעם“ (תמורות, „טבת-שבט“), בדבריו הוא מעלה אמת ישנה-יגשנה: „מדינת ישראל, העומדת על סף מחצית היובל שלה היא מדינת העם היהודי כולו ומרכז חייו“. אולם

קיימת מזמן. כך גם השכונות שליידה. בנוחה יעקב מקימים חמשה אלפים יחידות-דירה. עם זאת טוענים רבים, שבגייה מזורות זו פוגמת בנוף הירושלמי היפה. מאיר בראלי אינו מתעלם מטענה זו. לדעתו אפשר לבנות הרבה וגם להקפיד על שמירת יופיה המיוחד של ירושלים. עם זאת הוא מוסיף („אומר“, ט' שבט):

„הפעם אין עם לבי לדבר על האסתטיקה ועל אדריכלות, אלא רק על מה שבתוך הבתים. כאן יחיו יהודים. הרבה מאוד יהודים. הם יולידו ילדים. ישלחו אותם לבית-ספר עברי. ילמדו תנ"ך וספרות עברית ודקדוק עברי, בצד לימודי הפיזיקה, בוטאניקה שגם הם יילמדו בעברית. כאן בונים חיים יהודיים. זה קורה בירושלים גדולה, גדולה יותר מאשר היתה ארבעים בתולדות הארוכות שלה“.

*

שלמה טנאי נותן דעתו על אורחי ישראל המבזים את מדינתם. כותרתו קולעת למטרה: „בשנאה העצמית יש קצצת חדש“. כותרת-המישנה משלימה את כוונתו: „מחלה יהודית קשה, שטרם הומצאה לה רפואה“, הוא סומך הנחותיו על תוכן ספרו הידוע של תיאודור לסינג „השנאה העצמית היהודית“, שראה אור בשנת 1930. מה בין השנאה העצמית בעבר, שלסינג תיאר מניעיה ובין השנאה העצמית של ישראלים בימינו? משיב טנאי (ידיעות אחרונות, מוסף לספרות ואמנות, ט' שבט):

„או היו היהודים המתבוללים חותרים לת-פוס עמדות-מפתח בחברה הכללית — — — התיסכול היהודי הפנימי והשנאה-מבחוץ גם יחד דחפו אותם להרס עצמי. — — — התבוללות, התאבדות. היום, כאשר קיימת מדינה יהודית, יש לשנאה-עצמית כר נרחב להרעלה. מה לא ניתן לשנוא? הלא כאן הכל יהודי, האחריות והמעשה יהודים, ההגות והיצירה יהודיות; אין צורך בהתאבדות אישית דווקא. אדרבה, אפשר לרקוד תוך הנאת-משמנים על גוייתה של הוויית-כלל יהודית שנואה. זוהי שנואה עצמית בנוסח חדש, נוחה למחזיקים בה, שנואה עצמית האפשרית באמת רק תודות לקיומה של מדינה יהודית“.

גילויי השנאה העצמית אינם סותרים, לדעת

סוגי הפעילות שמחוץ ללימודים — — — ביחוד התרשם ראמון מצורת ההתיישבות הקיבוצית. אני מתחיל לחשוב ברצינות על ארגון קבוצות של חלוצים, להקמת מפעלים התיישבותיים מסוג זה (באקוואדור, כמובן). — המעתיק. לשם כך הוא מבקש להישלח לעשרה ימים לקיבוץ.*

ואין אור בלי צל. ב„זאת הארץ“, דר־ שבעון של התנועה למען ארץ־ישראל השל־ מה (ט"ז שבט) מצטט צבי שילוח אחד מעקרוֹנותיה של קבוצת „מצפן“, שנתפרסמו בבטאונה „החזית האדומה“: „חיסול הציונות על־ידי התפוררות הדרגתית של העליונות הצבאית של צה"ל“. מטרה זו תושג על־ידי פגיעה פיזית או מוסרית. שילוח ממשיך ומסביר:

„מה פירוש מוסרית? להסיר בכל האמצעים מצה"ל את הילת הגבורה ואת הקסם שיש בו בעיני הדור הצעיר. הפומון, הסאטירה, המחזה — אין אמצעים טובים מהם לפגוע בקסם זה. את האלופים יש להשניא על־ידי השוואתם אל גנרלי ארצות הבאנאנה הדרום־אמריקניות או אל גנרלים נאציים (לפי גירסת מוסקבה). — — — את הגבורה יש להציג כעקידת בנים על־ידי הורים קשוחים. את היעילות הצבאית המעוררת הת־ פעלות יש להפוך בעיני הדור הצעיר כטמטום מזווע, כפי שאמנם מנסה לעשות עמוס קינן בקטע שראינו בטלוויזיה מתוך, חברים מספרים על ישו“.

אסמכתא נוספת ל„שנאה העצמית“ במדינת ישראל, שעליה דיבר שלמה טנאי.*

פרופ' א. שטרן מקדיש פרקי עיון „לביור מהותה של תורת החינוך ביהדות“ (שדה חמ"ד, בטאון ארגון המורים הדתיים, חוב' שבט; חמ"ד — ר"ת: חינוך ממלכתי דתי). הוא מותח קוֹי־אקבלה בין תורת החינוך הכללית ותורת החינוך המקובלת ביהדות. הצד השווה שבהן הוא, לדעתו, חינוכי בלבד. לאחר השיפתו את המקורות הראשיים המזינים את תורת החינוך ביהדות, מסכם המחבר:

„התלות ההדדית שבין העיון לבין המעשה מקבלת בחינוך היהודי מימד מיוחד: ההש־

אמת זו חדשה גם בימינו ותהיה כך עוד שנים רבות. העלייה מברית המועצות, שקליטתה מעוררת קנאה אצל בני השכבות המקופחות בארץ, הביאה את האחרונים לידי התמררות. לכן מבקש המחבר לשוב ולבסס את העיקרון הציוני:

„העימות, שהינו עדים לו בין ותיקים וצעירים מבנינו ובין העולים החדשים, הוא טראגי לישראל ואנו מוכרחים כולנו להת־ מודד עם הבעיה. כי העלייה היא טעם חיינו ועתידינו. העולים אינם לוקחים דבר מאף אחד; להיפך העלייה גותנת כוח למדינה, ולכל אחד מאזרחיה, מסייעת לפיתוחה ולבט־ חונה ומלכדת את העם היהודי במעשים גדולים למען תצליח הקליטה יותר ויותר.“*

„כי מציון תצא תורה“ — לאט לאט הולך ומתגשם חזונו זה של ישעיהו. ביישבות, באוניברסיטאות, בסמינרים ובבתי־אולפן אחרים לומדים נערים ונערות מכל תפוצות ישראל. ביניהם נמצאים גם שלא מבני־ברית, ביחוד מיבשות אסיה, אפריקה ואמריקה. יגאל רמות נפגש עם „ראמון, החלוץ מאקוואדור“ (במחנה גדנע, י"ב שבט), בן למשפחה קאתולית עשירה. בארצו הוא „הולך אל העם“, אל הכפרים ומנסה — יחד עם חבריו שהתגייסו לאותו צורך — להעלות את רמת החיים של תושביו. הוא סוציאליסט, אף עוסק לאחרונה בניתוח מארכסיסטי של התניך ומודה עם „תנועת השיחרור של העם היהודי“. בימים אלה סיים פה קורס למדריכי נוער מאמריקה הלאטינית, הנערך זו השנה התשיעית בבית ברל. בין השאר מספר המראיין:

„בהשתלמות שנמשכה חודש ומחצה, הש־ תתפו נציגים מעשר מדינות באמריקה הלא־ טינית, ביניהם אף סגן שר־החינוך של בוליב־ יה, אנשי־צבא, מדריכי־נוער ומנהיגי תנועות־ נוער. בין השאר נלמד בו ידע טכני — כיצד לארגן תנועות־נוער, איך להדריך. כמו כן למדו בו היסטוריה יהודית וישראלית, במידה שהיא רלוואנטית להבנת צורות־התארגנות מקומיות, כמו גדנע, נח"ל ותנועות נוער אחרות. — — — ראמון ינסה ליישם בארצו במיוחד את החלק של חינוך משלים, ושאר

ועקרונות החברה, הוא אותו מתח פורה שבלעדי לא תיתכן יצירה אמנותית ראויה לשמה. ואם היום נבטל גורמות אסתטיות, נבוא מחר לידי ביטול גורמות לשוניות-תרבותיות, ובעתיד תישאל השאלה האם לא הקיץ הקץ על היצירה האמנותית כולה."

*

ב. על המשמר" (כ"ה שבט) הוכאו זו בצד זו שתי דעות: בעד ונגד ביטול הצנזורה על מחזות. כותב יעקב רבי:

"את הצנזורה על התיאטרון צריך היה להעביר מן העולם — פשוט משום שהיא אנאכרוניזם שאין הדעת סובלתו: מוסד משונה, בלה-מוזק, הנוגד כל עיקרון דמו-קראטי וכל מושג מקובל על חופש-הביטוי. המחבר אינו סבור שביטול הצנזורה יביא לידי שטפון של "הצגות-תועבה". הוא מס-תייע בהצהרתו של שרה-הפנים, ד"ר יוסף בורג, שאינו חושש כי "הבימה" תנצל לרעה את חירות-ההצגות. הוא רק חושש מפני שילוח-הרסן מצד הבמות הקטנות. על כך מגיב י. רבי:

"הדעת נותנת שגם אותן במות זעירות, אם מעונינות הן בקהל רחב ולא בקומץ של יודע-חין בלבד, ואם רוצות הן שממונן המושקע בהפקות ישתלם — ייאלצו להיזהר, לנהוג ריסון עצמי, למעט בחשפנות ובניבול-פה".

צבי עמיצור לעומתו מכתיר דעתו השור-ללת בכותרת: "לא לבטל — לטובת הענין". אין לו אמון בשיפוטו של הקהל הרחב, הגוטה אחר הקל, הקליל ואף הקלוקל. מה יקרה, לדעתו, אחרי ביטול הצנזורה? תפרח אמנות הקלוקל והמקולקל. בעלי-הטעם ייקרי-רו רגליהם מן ההצגות ובמקומם יבואו אלה שלא התחנכו על תיאטרון טוב.

*

אין מול לטלחייה הישראלית. חסרים לה אנשי-מקצוע מעולים. לכן רמתה הכללית ירודה. כמעט בכל העתונים זכתה לביקורת קטלנית. דווקא בין עובדיה הועלתה הצעה קיצונית: לסגור אותה למשך שנה, כדי שבאותו פרקיזמן ייעשה ניסון לבנותה על יסודות חדשים. ואילו ישעיהו תדמור —

קפה החינוכית אינה קיימת ביהדות, אלא יחד עם המעשה; היא נבחנת במבחן המעשה ושוואבת את כוחה ממנו; ההשקפה שואפת להסביר את המעשה, לנמקו ולהקנות לו מימד עיוני. בתקופה של תמורות ושינויים, כשהחינוך נתון לדרישות ולאתגרים המחייבים התייחסות חדשה, מיועדת ההשקפה לבחון את מערכת הערכים ומשמעות המטרות, לבקר את מידת משמעותם ולחזק את המעשה החינוכי המחייב על-ידי ביסוס עיוני בעל תוקף מחודש.

*

לאחר שנשיא המדינה שב מטקס-הלוויה-והאזכרה לנשיא טרומן, נפגש עמו פינחס פלאי לשיחה ממושכת. בין השאר שמע מפיו על פגישתו הלבבית עם הנשיא ניקסון. "אך מעבר לכל אלה היה זה מסע אל היהדות באמריקה בפגישות מעמיקות עם ראשיה" — — — "בעיקר היה זה מסע לתוך-תוכה של היהדות החרדית. מסע זה לא בא רק משום שהיה בו צורך-שעה, לרגל הגעשה כיום ברבנות וביהדות הדתית, אלא גם מתוך דחף נפשי עמוק לעשות ולפעול לאחדות-ישראל ולחישול הטבעות המקיפות ושומרות על כללי-ישראל מהתרופפות פנימית. בין טבעות אלה אין דת-ישראל, בודאי בעיני נשיא ישראל מן הפחות חשובות" (פנים אל פנים, כ"ג שבט).

*

החלטת הממשלה, ברוב קולות, לבטל את הצנזורה על מחזות, עוררה התנגדות רבה בחוגים שונים. "הצופה" (מהדורה מיוחדת לתפוצות, כ"ג שבט) מפרסם דעותיהם של כמה אישים על נושא זה, טוען ד"ר י. פרידלנדר, ראש המחלקה לספרות באוניבר-סיטה בראילן:

"מטבעם של דברים שאמן משתוקק לצאת, לפעמים, לרשות הרבים ולהתפרסם מהר ככל האפשר, מי יערוב לנו שיצר הפרסום לא יהיה גורם שלילי לגופה של יצירתו? — — —"

היצירה האמנותית היא מאז ומעולם ביטוי לחירות. אך חירות פירושה מסגרת. המתח שבין החירות לשיעבוד, להבעת דחפי האני-

דויד ספרד נמנה עם סופריידיש יוצאי פולין, שהתפכחו מן האשליה הקומוניסטית. לפני שלוש שנים עלה לארץ. בשיחתו עם דבורה גינתון סיפר על חיי התרבות בפולין, על הנוער היהודי החוזר לעמו. קליטתם התרבותית של סופרים-עולים היא הבעיה העיקרית המעסיקה אותו («דפים לפעילי תרבות וחינוך», חוב' שבט-אדר):

«כ-15 משוררים וסופרים, מרוסיה פולין וליטא, הגיעו לאחרונה. רבים מהם הרי הם בעלי שם בעולם היהודי והכללי ויצירותיהם ניתרגמו לשפות אירופיות רבות. אני רואה את בעיית היקלטותם כאן כשאלה שתכריע לא רק את גורלם האישי אלא תשפיע אף על עתיד החברה כאן. אם יוכלו להשתלב בחיי הארץ, אם יינתנו להם האפשרות, הסיוע, העידוד, ליצור ולהשמיע דברים הרי יוכלו לתת ביטוי ביצירתם לקשר שלהם לארץ. תחושת בית' ותחושת יצירה תוכל לעורר גם סופרים אחרים ברחבי הגולה וגם תשפר את דמותה של ישראל בעיני רבים».

*

עוד רבה כאן השממה, אך לשמחתנו רבים גם המאמצים להפרחתה. מדי פעם מתלכדות ידיים יהודיות, תולשות חלקות-חלקות מן המידבר והופכות אותן לארץ נושבת. מספר א. ת. אלחנני («דבר», ג' אדר א'):

«הזוהי קטורה — קראו תיירים יהודים בראותם בתים בודדים הפזורים בלב הערבה האפורה ובסמוך לאילת.

זו ארץ ללא אדמה, ללא מים וצל. רק שלל הצבעים בסגול ובחורוד של הרי אדום מנגד עם תכלת שמים ודממה עמוקה — שובים עין ולב. פיסת דשא צנועה מאירה בכניסה ובירכתיה שטוחה בקשה: גולדתי בערבה לפני שנה, קטן, עדין וירקרק, אם תרצה שאגדל אל תדרוך עלי. — — —

עד כה היתה קטורה נקודה צבאית ומעתה תהיה לישוב של קבע. עידו אלוגי, איש חבל אילות, קרא לנוער היהודי ברחבי העולם להשתער על עמק צחית זה המשתרע מאילת ועד עין-גדי, ולהפרותו. זה אתגר הולם עם מלאות כ"ה שנה למדינתנו».

ב. י. מרי

הממונה על הטלוויזיה — תלה את הקולר בצופים. מי שצופה, לדעתו, ללא הבחנה בתכניות הטלוויזיה הוא מטומטם ומטמטם את עצמו. על כך מגיב פינחס אביבי בשב"ר עון «אות» (כ"ט שבט):

«ישנה האפשרות, שמקור הטמטום הוא בבית הטלוויזיה, בתכניות המוגשות לקהל חסר האונים, — — — אם כך הדבר, הרי אפשר להצביע על המטמטמ-רבא — הלא הוא הממונה על הטלוויזיה. — — — כשרו לטמטם את עם ישראל נעלם כפי הנראה מאלה, שמינהו לתפקידו הרם. כמובן, מר תדמור — — — יכול לטעון, כי לו היה לו קהל אחר, לא היה מסוגל לטמטמו. אלא שגזירה היא, שעל מר תדמור לשרת קהל, שיש לו הכוח לטמטמו. ובתקופת כהונתו, ויש לומר זאת לשבח של מר תדמור, הצליח במשימה זו באופן יוצא מן הכלל. ואם אמנם ימשיך בתפקידו שנים רבות, יהיה ראוי לחתן פרס ישראל על טמטום המונים».

*

תחיה זו של גיבול-פה בספרותנו, ביוחד במחזות, מהיכן היא באה? על כך משיב שמואל שניצר («מעריב», המדור «על ספרות ואמנות», ל' שבט):

«ככל האופנות הספרותיות, גם זו באה אלינו מתוך-לארץ; — — — בתחילה היתה ההנמקה שהספרות והתיאטרון צריכים לדבר בלשון בני-אדם. ואילו עכשיו ברור שהת-קדמנו הרבה מעבר לשלב זה. הקהל המבקר בתיאטרון לומד שם מלים חדשות, שאילו היה בא להשתמש בהן בחיי יומיום שלו, היה מוציא את עצמו מכלל אנשים-מ'ן-הי-שוב».

ומה יעשה המחזאי לאחר שיידלה גיבול-פה שבאוצרו? אז יעניק לצופה את ההר-גשה ש"הוא עומד שחוח ליד דלת געולה, ועינו בחור המגעולי". מטעם זה מחייב המחבר את הצנזורה על מחזות. «מקום שם צפיה הסכנה שהפוסקים האחרונים בעניני תרבות וטעם טוב יהיו הסרסורים-לדבר-תו-עבה, טוב לו לאדם שיפול בידי צנזורים גרועים ולא בידיהם של אלה».

*

מחודש לחודש

ביקורים ודיונים בואשינגטון

החידוש בעמדה הערבית הוא, ש-עתה הם מוכנים לשלום (ארעי) תמורת נסיגה ישראלית ל"קו הירוק", הוא קו הגבול שמלפני מלחמת ששת הימים. זוהי גם דעתו השקולה של שר-הבטחון משה דיין. אין כמוהו יודע לעקוב אחרי התמורות בהלכי הרוחות המדיניים והצבאיים של הערבים והוא הגיע למסקנה, כי אכן חל שינוי אצל הערבים והם אולי מוכנים לקבל מידי רוג'רס עכשיו מה שלא היו מוכנים לקבל מידי סמוך לאחר תבוסת מלחמת ששת הימים. האם אפשר לראות שינוי זה כיסודי? לא ולא. שהרי זו דרכם של הערבים מאז ומעולם. כש-הוצעה להם תכנית החלוקה — סירבו, ורק נאותו לקבלה אחרי 1948. עד מלחמת ששת הימים טענו לביטול גבולות 1948. לאחריה טענו לנסיגה מלאה של צה"ל וכו'. ככל שמפלוגתיות מתרבות הם תהים על הראשונות ומוכנים ל"ויתורים" שלא היו מוכנים להם לפני המפלה הצבאית האחרונה. בינתים אינם חלים ואינם מרגישים, שהזמן אינו פועל בהכרח לטובתם.

איך להזיז את המו"מ מנקודת הקפאון

קיצורו של דבר: לא חוסיין ולא איסמעיל חידשו הלכות הצעות כש-באו לואשינגטון. אבל ואשינגטון היתה מרוצה מביקורי שניהם. ראשית, סימנו ביקוריהם חידוש "הדיאלוג" עם הערבים, ושנית, גפתה צינור דיפלומטי חדש אל סאדאט (איסמעיל) שדרכו אפשר להתווכח על הצעות ומו"מ ב-תיווכה של אמריקה. בשעת ביקורה של גולדה מאיר אצל ניקסון דובר ודאי על מה שנתחדש בבית-מדרשם הדיפלומטי של הערבים ועל הנובע מזה, אך ספק אם זה שינה דעותיהם של הנשיא ניקסון או של ראש הממשלה. שניהם יודעים, כי עוד ארוכה

השבועות האחרונים עמדו בואשינגטון סוון בסימן ביקורים ושיחות עם אישים מהמזרח התיכון. החל במלך חוסיין ותאפו איסמעיל המצרי וכלה באורח הנכבד שבכולם: מרת גולדה מאיר, ראש ממשלת ישראל. אף על פי שביקורה של ראש ממשלת ישראל היה פרטי הדגיש הנשיא ניקסון את צד הפאר המתלווה לביקורי ראשי מדינות: מרת מאיר התארחת בבית בלייר ונתכבדה בטעחה חגיגית וב-קונצרט בבית הלבן, אות ומופת כי האורחת היא נכבדת ורצויה בהחלט. היה גם יום שבו טס המלך חוסיין מפלורידה לואשינגטון ורווחו שמו-עות, שהוא זמן לפגישה עם מרת מאיר, אך השמועות הוכחשו רשמית.

היש כפי הערבים דבר חדש?

ההביאו שני האורחים הערבים דבר חדש, שיצפשו התקדמות במו"מ? — ספק גדול הוא. חוסיין היה כדרכו ערמומי ו"מתון", אך השמיע שום הצעות חדשות. אשר לאיסמעיל — אומרים כי סאדאט התיר לו להסיר את האבק מהצעת "תכנית רוג'רס" הידועה ולומר לאמריקנים: הלא "תכנית רוג'רס" היא "תכניתכם הרשמית" והיו זמנים שבהם הפצרתם בנו לקבלה ולא נענינו. עכשיו אנו מוכנים לקבלה בשינויים קלים ובתנאי אחד, שאתם תערבו לנו, כי אם נעשה הסדר חלקי עם ישראל אודות נסיגה מסואץ תד-אנו לכך שישאל תיסוב כעבור זמן מה מיתר חלקי סיני (חיץ מרצועת עזה) כולל שארם אל שייך. אם תתנו לנו ערובה כזאת (שישראל מסרבת לתתה עד כה) נסכים לשיחות קירבה על כל המשתמע מזה. אולם אנשי מזכירות המדינה יודעים, כי לא רבים הסיכויים, שישאל תקבל את "תכנית רוג'רס" עתה יותר משהיו בשעת ש-מזכיר-המדינה הציע אותה לראשונה.

הדרך למר"מ של ממש אלא שיש לנסות ולעשות כל מה שאפשר לעת כזאת ולא להחמיץ את השעה, או כמו שאמר סיסקו: "יש להזיז את המר"מ מנקודת הקפאון".

פרשת המטוס הלוכי

היה זה חודש רב אירועים ומהם מדאיבים ביותר. הפלת המטוס הלוכי (מטיפוס "בווינג") על ידי שני מטוסי "פאנטום" ישראליים גרמו צער ורוגז בישראל והסטה פרועה בכמה מעתוני העולם, ומהם עתונים נאורים ששילחו כל רסן בהטפת המוסר שלהם לישראל. ברור, כי אילו ידעו שני הטייסים שקיבלו פקודה לפעול, כי זהו מטוס-נוסעים פשוט — לא היו מוציאים את הפקודה לפועל. גם בלאו הכי התוכחו עם הטייס הצרפתי של האירון ה-לובי משך 16 דקות. הם קיבלו את הרושם, שהיא מסתיר דבר מה ומתכ-וון להתחמק לצד מצרים. מכיון ש-היה גם חשש של משלוח אירון "קאמיקאזה" עם טירוריסטים לתל-אביב — נהגו לפי מידת הדין ואחרי כמה אתראות הפילו את האירון ה-לובי.

שר הכטחון על התקרית המצערת שר הבטחון משה דיין אמר בכנסת, שהוא "מצטער על הקרבנות שניספו בתקרית אירון זו לא פחות משהיה מצטער אילו היו הניספים בני עמו, עצמו ובשרו". והוא רצה להביע בזאת את רגשי הבחילה הטבעית מפני גרי-מת קרבנות ללא נימוק אחר מלבד הנימוק הצבאי. ואמנם, הטייסים של חיל האויר הישראלי פעלו לפי הור-אות מפורשות. אבל ברור, שהטייס הצרפתי עשה כמה משגות חמורות חלול באתראות שניתנו לו. לכן אין כל ספק, שטייס זה, שניספה בתקרית, הוא האשם העיקרי בשרשרת אי-ה-הבנות והטעויות שגרמה למותם של אנשים רבים, אבל לא היה אדם ביש-ראל שלא הצטער על כך מכל לב.

הסעודית בחרטום (סודאן) ולכדו את השגריר ואת עוזריו, את השגריר ה-אמריקאי מר נואל ואת מזכיר השגר-רירות מר מור, וכן את הנציג הבלגי בחרטום. ברגע ששורות אלה נכתבות ידוע רק דבר אחד: הטירוריסטים ה-פלשתינאים רצחו את שני הדיפלומטים האמריקאים ופגעו גם בדיפלומט ה-בלגי (לא ידוע אם הוא בחיים).

בינתים הוסיפו הטירוריסטים לדרוש להעמיד לרשותם אירון מיוחד שיוכלו להימלט בו לארץ "רדידית" (אלויר או לוב) שאלמלא כן — ירצחו גם את השגריר הסעודי ואת אורחו הדיפלומט הירדני. קשה לתאר את הזעזוע ש-מעשה שפל וחסר תכלית זה גרם באמריקה. הנשיא ניכסון קרא בהודמ-נות זו את שאר האומות לנקוט אמצ-עים משותפים נמרצים יותר נגד ה-טירור הבינלאומי. כשהחל המר"מ עם הטירוריסטים נאמר לממשלת סודאן, כי הם דורשים את שחרורו של סירחאן-סירחאן (רוצחו של קנדי) ואת שחרורם של כמה מן הטירוריסטים שנעצרו בעבר הירדן. ממשלת סודאן ניתקה את המר"מ לאחר שנודע לה על רצח הדיפלומטים האמריקנים והודיעה לאחר כך, כי לא תסכים לתת שום אירון לטירוריסטים להימלט בו. לאן תוליד תקרית זו את אנשי "ספטמבר השחור"? המעשה לכש-עצמו מזכיר את רצח השגריר ה-ישראלי אלרון על ידי טירוריסטים תורכים (שעברו אימונים אצל הער-בים). אולם עצם הדרישות שנתלוו לחטיפת הדיפלומטים בחרטום, ומעשה הרצח שביצע שם בדם קר יעמיד את ואשינגטון על גודל הסכנה הנשקפת מכנופיה זו לאמריקה ולשלום העולם. ואולי ייפקחו גם עיני הרוסים לראות את המצב נכוחה.

כניעה לנפש הערבי — כמות כניעה לטירור הערבי

פרופ' מ. איידלמן, מרצה לכלכלה במכון הטכנולוגי במסאטשוסטס, הוציא עכשיו ספר על כלכלת הנפט העולמי, ספר שעבד על הכנתו במשך עשר שנים רצופות. הוא מאשים את מעצ-מות העולם ובכללן גם את ארה"ב בכניעה לדיקטאט של ארצות הנפט הערבי. המדינות המפיקות נפט אשר

רצה השגריר ומזכיר השגרירות האמריקאי בחרטום סמוך לתקרית זו אירע מעשה רצח מכון ומאורגן על ידי שבעה אנשי "ספטמבר השחור" שחדרו לשגרירות

קיום תנאי חחים, ועל ידי אמצעים דומים.

עד עכשיו השתדלה אמריקה לרכוש את הרצון הטוב של הארצות המפיקות נפט. אולם על ידי העלאת מחירים לא ישיבועו את רצונן של הארצות ה- מפיקות נפט וגם על ידי הבנה על חשבון מדינת ישראל לא תושג מטרה זו. גראה שאף בשנים הקרובות ימשך המירוץ למען השגת תמלוגים יותר גבוהים ויימשכו האיזמים של הפסקה כוללת של אספקת הנפט. הסחטנות של המדינות המפיקות נפט יש לה דמיון רב לסחטנות של ארגוני ה- טירור הערביים — בשני המקרים השאיפה להשיג את המטרה הרצויה להם מכשירה את כל האמצעים! י. מישראל

הקימו את המונופולין של המדינות המשווקות נפט יצרו לעצמן מכשיר לשמירה על מחירי נפט בינלאומיים גבוהים. חברות הנפט נהפכו לגובות תמלוגים של המדינות המפיקות נפט. למצב זה אחראיות הממשלות של ה- מדינות הצורכות נפט, ובמיוחד אמרי- קה, שלא עשתה שום דבר כדי לשכור קארטל זה של מדינות הנפט הערבי. המדינות מפיקות הנפט ניצלו בהצלחה גדולה את נשק האיום בהפסקת אספ- קת הנפט. מעתה אין להגיה, כי יחדלו להשתמש בנשק זה. אפילו אם ימצא פתרון לסכסוך הישראלי-ערבי ימשיכו מדינות ערב המפיקות נפט בסחט- תיהן הכספיות. הן ימצאו דרכים שונות כדי לגבות תשלומים נוספים בצורת העלאת מחירים קנסות, על אי

לבטי הרשויות המקומיות בישראל / המשך מעמוד 124

ראשי העיריות יבחרו אישית

עכשיו נכנסה הצעה זו לשלב של ביצוע. בפני הועדה הועלו שתי הצעות והן הצעת ה"מעריך", שבבחירות ה- אישיות יחשב לנבחר האיש, שיקבל לפחות ארבעים אחוז מכלל הקולות המצביעים והיה אם אף אחד לא יקבל אחוז שכזה תעבור ההכרעה על ה- מועמדים לידי מועצת העיריה. הצעת גח"ל בועדה היתה, שלנבחר יחשב אדם, שקיבל לפחות חמשים אחוז מ- כלל המצביעים ואם אף אחד מבין המועמדים לא יקבל מספר שכזה של קולות תערך הצבעה נוספת בין שני המועמדים, שיקבלו את מכסימום ה- קולות. במצב הקיים יש סיכויים לה- צעת סיעת ה"מעריך" (כלומר מפלגת העבודה-מפ"ם) להתקבל במליאת ה- "כנסת". תהיה זאת תזתה מסויימת אם כי לא מספקת, בכיוון הבראת הבחירות לראשות הערים שלנו ויהיה בכך כדי להקל על הנבחרים למלא את יעודם ללא לחץ בלתי פוסק עליהם ואיזמים בפיטורין. יש להניח, כי רוב המועמדים הרציניים לכהונת ראשי-ערים יזכו כבר בהצבעה ה- ראשונה בארבעים אחוז מבין בעלי זכות ההצבעה. הדבר יביא בסופו של דבר להבראת השלטון המקומי כולו.

ולבסוף על עוד בעיה אחת, שהי- רשויות המקומיות מתלבטות בה זה שנים רבות ורק עכשיו אנו מתקרבים לפתרון מסוים גם בשטח זה. הכוונה היא לשיטת בחירת ראשי העיריות במדינת ישראל.

בהתאם לחובת העיריות משנת 1934 הקיימת בישראל עד היום, נבחרים אצלנו ראשי העיריות ע"י המועצות העירוניות. מספיק לו לאדם לזכות במועצה בקול אחד יותר מהמועמד הנגדי, כדי להבחר לתפקיד נכבד זה. משך השנים אירעו מקרים רבים בהם עבר חבר מועצה מספסל הקואליציה לאופוזיציה באמצע קדנציה ואו הורד ראש העיריה מכסאו ובמקומו נבחר איש אחר. למותר להגיד, שמצב זה גרם לידי כך, שראש העיריה החושש שמא יפילו אותו אינו יכול פשוט לעשות את עבודתו כדבעי והוא הופך לכלי שרת עיוור בידי המפלגות ה- שונות, כולל אנשי מפלגתו הוא.

עוד לפני שנים רבות הועלתה ב- ועדת החוקה, החוק והמשפט של הכ- נסת הצעה להנהיג בחירות אישיות לכהונת ראשי הערים בארצנו, אך רק

הַעֲרָכוֹת וְדַבְרֵי-בִקְרָת

מפעלו של הגאון רבי דוב צבי רוטשטיין

מאת שלמה שמיר

מנותקים מן העולם החיצוני, בהתמחה ובעקשנות, כשלחם צר ומים במשורה אינם מליצה, אלא מציאות ודרך חיים — כך ודאי עמדו וכתבו ספריהם גאונים וגדולי תורה לפנינו. הם השקיעו את עצמם, ראשם ורובם, בלימוד ובמחקר, גילו צפונות, חידשו חידושים, סללו נתיבות לא־נודעו, העלו אוצרות־רוח ממטמונים שהאירו עיני חכמים מאז ועד היום הזה.

וכך גם הגאון רבי דוב צבי רוטשטיין, השוהה עתה בניו־יורק והמקדיש חייו לעבודה רוחנית מקיפה המעוררת השתאות במשקלה ובערכה התורני והמדעי. הוא יחידי, ללא גיבוי של מוסדות וגורמים, עוסק זה יותר משבע שנים באיסוף כל החומר ההלכתי, הפילוסופי והספרותי, שנשתמר בספרי־דפוס ובכתבי־יד משל ראשוני הרבנים שחיו ופעלו באפריקה הצפונית, בספרד ובמצרים בין השנים ד"א ת"ש — ד"א תת"ק (940-1140). גדולי תורה, ראשי־ישיבות, חוקרים ומדענים בישראל, בארצות־הברית וברחבי העולם, הביעו את דעתם כי עבודתו של רבי דוב צבי רוטשטיין היא מן הגדולות שידוע עליהן בשנים האחרונות.

רבי דוב צבי רוטשטיין כינס עד עתה את כל החומר שנשתמר בדפוס ובדק עשרות ספרות וארכיונים בישראל ובאירופה בהם מצויים כתבי־יד. עתה שוהה הרב רוטשטיין בארצות־הברית ובדק את הספרות והארכיונים המצויים בה. מכאן הוא אמור לנסוע לברית־המועצות, בה מצויים אוספים חשובים והשייכים לאותה תקופה. בבדיקותיו עד כה כבר הצליח הרב רוטשטיין לגלות ולהשלים עשרות כתבי־יד ולצרף מאות קטעי גניזה מחיבוריהם הידועים והבלתי ידועים של גדולי ישראל שחיו ופעלו באותם 200 שנה. בביתו ארונות מלאים תיקים של תצלומי כתבי־יד והעתקותיהם עם פירושי, הבהרותיו והשלמותיו.

כשרואים, ולוא רק במבט חטוף, את אלפי הדפים שהצטברו אצלו ואת מאות התיקים הגדושים — קשה להאמין כי אדם אחד ויחידי יעשה כל זאת וכי כל העבודה הרבה הזאת נעשתה בתנאים צנועים, בלי תקציבים ובלתי צוות של עוזרים. את מקומם של אלו מילאו הקרבה, מסירות והתמדה היוקדים בלבו של רבי דוב צבי רוטשטיין.

הרב שהוא כיום בן ארבעים ושנים, ידוע בעולם התורה והישיבות כאחד מגדולי התורה בדורנו. עוד בילדותו נתפרסם כעילוי. את בית־הספר העממי סיים בהיותו בן 9. בן 12 זכה בפרס על ידיעתו בעל־פה את שלוש המסכתות ובבא־קמא. בבא־מציעא ובבא־בתרא. בגיל 13 נתקבל לישיבת קמניץ. בשנים תש"ו-תש"ח היה לו שיעור קבוע ברמב"ם עם הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל. הגאון הישיש נהג גם להרצות לפני תלמידו הצעיר את שיעוריו לפני שאמרם לפני תלמידי ישיבתו. לא פעם כינהו "רבי עקיבא איגר של דורנו". בשנים תש"ט-תש"י למד שיעור קבוע מדי לילה עם הגאון בעל "חזון איש" שהוקירו וכיבדו מאד. עוד בצעירותו התחיל הרב דוב צבי רוטשטיין לפרסם מחקרים בתחומי ההלכה והאגדה. הוא גם משך בקולמוס סופרים וכתב סיפורים ושירים. ולא עוד אלא שגם גילה כשרונות מובהקים בפילוסופיה, במתמטיקה, בבוטניקה, בציור ובפיסול ועוד.

מאמרו הראשון פורסם בשנת תש"ג ומאו פירסם עשרות מאמרים ומחקרים בנושאים שונים, בשמו המלא ובפסבדונים. בשנת תש"ד-תש"ט ערך כתבי־עת שונים, ביניהם "בנתיב האמת", "קול סיני", "המבצר", "אגרת לחייל" ועוד. בשנת תש"ט יצאו לאור (בסטנסיל) על־ידי "מכון יהדות" בירושלים מבחר כתביו בחמשה כרכים: "משנת חי", בו כונסו מבחר חידושי תורתו בשנים תש"ד-תש"ח; "תורה ותרבות" — מבחר מסותיו בתחומים אלה; "עם ומדינה" — אוסף מאמריו

ונאומיו בנושאים אלה; "שירה וסיפורת" — מבחר שיריו וסיפוריו; "במכוול ובמפסלת" — רפרודוקציות של מבחר ציוריו ופסליו. בשנת תשכ"ד פירסם (במולטיליט) את ספרו "מורשת רבנו שמריה ב"ר אלחנן ובנו רבנו אלחנן". אתו בכתובים שלושה ספרים, שבחיבורם עסק בשנים תש"ט-תשכ"ה: "תורת השבת"; "תורת השביעית"; "תורת הכהונה".

פרק חשוב בחייו הוא פעילותו בשדה החינוך. בשנים תשי"ג-תשט"ו כיהן כר"מ בישיבת "תפארת ציון" בבני-ברק. בראשית שנת תשט"ו נתמנה לראש ישיבת נחלים. אולם באייר של אותה שנה התפטר ממשרה זו והקים בעיר העלים רמלה את "המרכז לחינוך תורני ברמלה". מוסד זה, הראשון בסוגו בישראל, זכה להוקרה ולהערכה מצד כל החוגים בישראל. במשך 10 שנות קיומו הציל מאות בני-נוער מגיוון, עזובה ושמד.

הרב רוטשטיין גם יום את הקמתם של מוסדות חינוך שונים בישראל. הוא הגה למשל את הרעיון של הקמת מוסד תיכוני לבנות מחוסרות אמצעים, שממנו התפתח המוסד הגדול הידוע בשם "אור החיים" בבני-ברק. הרב נחשב לבעל סמכות גדולה בעולם החינוך בישראל וכמה מרעיונותיו בתחומי החינוך אומצו בשעתם עליידי שר החינוך דאז מר זלמן ארן ואנשי משרדו.

החל משנת תשכ"ו התחיל בעבודתו המקיפה הנוכחית — איסוף כתבי-יד נשכחים, השלמתם, פירושם והתקנתם לדפוס במהדורות מדעיות. הוא התרכז בעיקר בגאולת יצירותיהם של ראשוני תקופת הרבנים. החל מארבעת השבויים (רבנו חושיאל ב"ר אלחנן, שהפך את אפריקה הצפונית למרכז תורה והלכה; רבנו משה ב"ר חנוך ורבנו חנוך, שעשו את ספרד למוקד תורני והלכתי; רבנו שמריה ב"ר אלחנן, ראש בית-המדרש בפוסטאט שבמצרים) ובני-דורם — עד רבנו יוסף אבן מיגאש ובני דורו. רבנים אלה, שפתחו תקופה חדשה בתולדות העם היהודי, הגיחו אחריהם יבול יצירה רב בשדה פרשנות המקרא והתלמוד, ספרי הלכות, שאלות-תשובות, שירה ופילוסופיה. רוב החומר טרם ראה אור עולם והוא מצוי בכתבי-יד בנכסי ספריות וארכיונים שונים.

תוך כדי עבודתו בתחום זה, הפך הרב רוטשטיין למומחה בעל סמכא בכל הקשור לתקופה זו. שבגדוליה הוא עוסק, חוקרים ומדענים, יחידים ומוסדות השכלה גבוהים פונים אליו ומבקשים את הדרכתו, הארותיו והבהרותיו. רוב החומר כתוב ערבית והרב רוטשטיין מבלי שלמד ערבית בצורה מסודרת בבית-ספר, השתלם בערבית ואף חידש כמה וכמה חידושים בשפה זו ומצא ניבים ומלים בהוראות שלא היו ידועות אף למומחים בשפה הערבית.

הרב בדק עד היום עשרות אוספים של כתבי-יד. הוא קיבל רשות מיוחדת לצלם כתבי-יד שמצא וזיהה. לא פעם קרה שבאוסף אחד מצא קטע של כתבי-יד ובאוסף שני גילה את הקטע המשלים של כתבי-יד זה. כתבי-יד אחד למשל הושלם על-ידו משישה אוספים שונים. הרב למד את כתבי-היד ביסודיות ובעמקות, העתיקם מחדש, תירגמם לעברית במידה ונכתבו בערבית, הוסיף פירושים, הערות והארות משלו. רק כדי לתת לקורא מושג-מה על היקף עבודתו של הרב רוטשטיין, די לציין כי הרב בדק עד כה יותר מ-50 אלף כתבי-יד וקטעי גניזה. וחומר זה קשור ביותר מ-100 גדולי תורה ואישי הלכה שחיו בתקופה האמורה. הרב תירגם מאות תשובות הלכתיות ומיסמכים שונים מאותה תקופה שלא היו ידועים בכלל ועם פירסומם ברבים עשויים להוות תרומה עצומה לתורה ולחכמת ישראל.

הרחק מזרקורי הפירסום, בצינעה ובשקט ממשיך הרב רוטשטיין בעבודתו הגדולה. עוד ועוד דפים וקטעי כתבי-יד עתיקים ובלים נגאלים על ידו מתהום הנשיה ונהפכים לחומר ערוך ומסודר, מפורש ומבואר. כשרואים את הרב-החוקר בעבודתו עולה לנגד עינינו דמות חכם קדמון, גדול בתורה, הוגה דעות, מחנך ואיש מדע, שחברו באיש אחד, החי בדורנו.

בין ספרים חדשים

שירה בבית-הספר. בסוף הספר ביבליוגרפיה מקיפה של ספרים ומאמרים השייכים לנושא בעברית ובאנגלית.

„ארמת מריבה“ לשמואל כץ

הספר מפיץ אור חדש על הסיכסוך הישראלי-ערבי על יסוד עובדות ומיסמכים וגיתוח מעמיק של הגורמים ההיסטוריים והמדיניים שפעלו באיזור וקבעו את מהלך הדברים בו. אף הבקי בענייני המזרח התיכון לא יוכל לפסוח על הספר המוקיע את תעותי הדמיון של התעמולה הערבית, וכן גם יגלה את השקר בפרשת הפליטים הערבים. המחבר הוא עסקן מדיני ירוק, לשעבר חבר ה„כנסת“ ומפעילי א"י ה"שלימה, עתונאי וסופר מובהק. ספרו „ימי אש“ הוא מן המצויינים ביותר המתנים את שנות המאבק שקדמו למלחמת השיתרון. — הספר הופיע בהוצאת „קרני“, תל-אביב.

באנגלית הופיע בצורת ספר כיס בשם בהוצאת „באנטאם“ *Battleground, Fact and Fantasy in Palestine*

שיריה של רנה לי

בהוצאת „יבנה“ יצא ספר שיריה האחרון של המשוררת הצעירה, רנה לי — אל פרוי השמש. המשוררת מגלה מקוריות בתפיסתה הפיוטית מראות ונופים ובורך הבעתה ותיאורה של מצבים, רגשות רשמים, גסיונות, דמויות והויות חיים. ה"שירים חולקו במדורות: במחזות רחוקים, לחפצים הקטנים, מערת הנטיפים, שירי תלתל, ביודעין, שירי מכתם, לשון חרוצה, שיר פתיחה ושיר נעילה.

„מיבחר סיפורים“

ליעקב טארקוביץ-נעמני

בהוצאת „עוגן“ ע"י ההסתדרות העברית באמריקה הופיע קובץ סיפוריו של המספר והמתנחל יעקב טארקוביץ-נעמני, שנפטר בער"ח אדר א', תשל"ב בשיקאגו, שעשה בה כמורה לעברית, תנ"ך וספרות בבית הספר התיכון ובמדרשה ללימודי היהדות משנת 1934 עד 1968, והיה הרוח החיה במשפחת העברים

„הדרך חזרה“ לראובן בן-יוסף

בהוצאת „ספרית פועלים“ הופיע רומן מאת המשורר הצעיר והמתחנן ראובן בן-יוסף. הרומן מתאר פרשת חייו ונסיונותיו של צעיר יהודי באמריקה שגודל בבית הורים מתבוללים, שירת בצבא ארצות-הברית ודרך מגעים וגישושי רוח עלה על דרך החלוציות וחזר אל עצמו, אל שרשי העבריות.

ראובן בן-יוסף פירסם בנעוריו קובץ שירים באנגלית. מאז למד עברית ורכש בה ידיעות יסודיות פנה אל היצירה העברית והספיק להוציא בה שלושה ספרי שירה: „שחפים ממתנים“, „דרך ארץ“ ו„כאשר את מתלבשת“. כן גם פירסם סיפורים קצרים (ביניהם „שחר“ ב„בצרון“).

„טרופקי והיהודים“

לד"ר יוסף נדבה

ספרו החדש של ד"ר יוסף נדבה, „טרופקי והיהודים“, שהופיע בהוצאת JPS בפלדל-פיה היא עבודה מחקר מקיפה ורבת ענין. המחבר, המשמש פרופ' באוניברסיטה של חיפה, מעלה את דמותו של טרופקי ויחסו ליהודים על יסוד כתביו, אגרותיו, זכרונותיהם של אנשים שהיו מקורבים אליו ועל יסוד החומר הרב והמגוון המפורז בעתונים, ארכיונים, מיסמכים ותעודות שלא נחשפו קודם. פרופ' נדבה, המומחה למדע המדינה והיסטוריה חדישה, נחן בכשרון תיאור וצירוף ועל אף אופיו המדעי של חיבורו, הוא נקרא בענין רב ומרתק את הקורא מתחילתו ועד סופו.

„דרכים בהוראת השירה“

בספר הזה, שהופיע בהוצאת „עקד“, דן המחבר, ד"ר אדיר כהן, מרצה באוניברסיטת חיפה, על הוראת השירה בבית הספר ה"יסודי. בספר מבוא וחי' פרקים: גסיונות של הגדרה, תכונותיה של השירה, הקשיים שבהבנת השירה אצל הילד, עקרונות השירה לילד הרך, נושאים של השירה לילד ודרכי השפעתה, השירה בבית הספר, דרכים בניתוח

רות ראשוניים בלשונות שונות ועל מחקרי שדה מקיפים בקרב עולים מארצות ה' מזרח'. הספר כולל מבוא (רקע היסטורי) ופרקים על תמורות פוליטיות, דמוגראפיות, כלכליות, חינוך ותרבות ותמורות חברתיות. הספר הופיע על-ידי המכון ליהדות ומגנו, האוניברסיטה העברית, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשל"ג.

"אגדות ירושלים דליטא"

הספר הוא פרי עטו של יצחק ברוידס (תר"ם-תש"ו), ומכיל כ"ט סיפורים ואגדות המיוסדים על מאורעות והוויות היסטוריים. האגדות ערוכות ברוח עממי והמחבר הציל מן השכחה מסורות המשקפות פרשות ב' חיים הרוחניים והחברתיים של יהודי וילנה מאז ימי הבינים עד אחרי מלחמת העולם הראשונה. הקדים דברים לספר בנו של המחבר, המשורר הידוע אברהם ברוידס, והוא מתאר בדברי רגש הנוגעים אל הלב את דמות האב המשכיל והעסקן, העושה למען תחיית עמו ומגשים בגופו את שאיפת חייו. — הספר יצא בניקוד מלא על-ידי הועד הציבורי להוצאת ספרי יצחק ברוידס ז"ל על וילנה ליד איגוד יוצאי וילנה וה' סביבה בישראל. הספר שוה לכל גפש ונקרא בענין רב.

אבשלום

בעיר הזאת. — הקדימו דברים לספר אחיו ד"ר ישראל ט. נעמני, ד"ר נחום זכאי וד"ר משה זאלסקי ז"ל, שעמד על סגולות כשרונו של המחבר כמספר.

"שיחות גיתה עם אקרמן"

תרגום הספר המפורסם, פרי עטו של עורך כתבי גיתה, ששימש מזכיר ספרותי של המשורר הגדול, נעשה על-ידי ד"ר צבי וויסלבסקי ויצא בהוצאת מוסד ביאליק. ל' ספר הוסיף מבוא והערות ישראל מזלמן. בסופו מתח שמות. בספר שתי תמונות: גיתה בן 79 וגיתה משוחח עם אקרמן. כחבי ד"ר צבי וויסלבסקי הופיעו על-ידי אשתו של המנחה, דבורה וויסלבסקי, תבלית. בין כתביו: על מצפה, אורות בדרך, רא' שונות ואחרונות. בקרוב יופיע פרק מ' אגרותיו בעריכתו של פרופ' ג. אלקושי.

היהודים בארצות המזרח התיכון

"היהודים בארצות המזרח התיכון בימינו", מאת חיים י. כהן, ממוסמכי המכון ללימודי אסיה ואפריקה ומרצה בכיר במכון ליהדות ומגנו, האוניברסיטה העברית. בהקדמה קובע פרופ' מ. מעוז, ש"מחבר הספר סוקר ב' אופן בהיר ומנתח בעין בוחנת את התפתחות שיעברו על יהודי המזרח התיכון במאת השנים האחרונות בכל אחד מתחומי חייהם... וש"הספר... מבוסס על מקר

ידיעות

פרס לפרופ' נחום גלאצר

בישיבה מיוחדת של ועדת החינוך לבוגרים מטעם "בני ברית", הוענק פרס "מורשת יהודית" לחוקר הידוע, ד"ר נחום גלאצר, פרופ' להיסטוריה יהודית באוניברסיטת ברנ' זייס. — על פעליו ותרומתו החשובה לחכמת ישראל נשאו דברים יהודה רייני הארט, לאון א. גיק ורתור א. כהן. יו"ר המשתה היה רבאי אירווין גרודנר.

ד"ר נחום גלאצר, שהגהו חבר מועצת המערכת של ה"בצרון", העמיד תלמידים מצויינים שתופסים כיום מקום חשוב בהוראה ובמחקר. ספריו של ד"ר גלאצר מוללים מחקרים על תולדות ישראל בתקופת ה' תלמוד, חייו ודעותיו של פרנץ רוזנצווייג, הלל הזקן ועוד, ומאמרים רבים בהיסטוריה יהודית ובמחשבת ישראל.

על תחרות ספרותית לנוער בכתיבת חיבור על אחד מן הנושאים דלקמן: „השפה העברית מלכת האומה“; „אליעזר בן יהודה — מחיה הלשון העברית“ (במלאת 50 שנה למותו).

פרט ראשון: מילגת השתלמות כאולפן בישראל למשך 3 חודשיים (שכר לימוד, מגורים וכלכלה), בלוחית סוירים ברחבי הארץ (הוצאות הנסיעה על חשבון הזוכה). פרסי-עידוד: מילון עברי-עברי, מאת א. אבן-שושן.

חבר השופטים:

ימימה אבידור, סופרת ומשוררת; ד"ר חיים אורמאן, חבר הנהלת ב.ע.ע.; ד"ר מנחם זהרי, חבר הנהלת ב.ע.ע.; אהרן כהן, יו"ר ועדת הנוער של ב.ע.ע.

תנאי התחרות:

א. החיבור על הנושא הראשון יתן ביטוי לתפקידה האומי והחברתי של השפה העברית, כשומרת על קיום האומה, אחדותה ומורשתה הרוחנית והתרבותית, וכמקשרת בין ישראל והתפוצות.

החיבור על הנושא השני יגולל את מפעלו של בן יהודה, מניעיו ומקומו בתולדות התחיה האומית והתרבותית של עמנו.

ב. בתחרות יכולים להשתתף תלמידים ו- בני נוער בגיל 14-18.

ג. העבודה צריכה להיות כתובה עברית במקורה, בהיקף של 10-20 עמודים, בכתב יד ברור, בעותק אחד, ובצידו האחד של הנייר, אגב ציון המקורות שבהם נסתייעו בהכנתה (ביבליוגרפיה).

ד. הכותב יגיש את עבודתו באמצעות בית ספר/מוסד חינוך/תנועת נוער.

ה. המורה, המנהל או המדריך, יאשר כי העבודה מקורית וציין אם נכתבה באופן עצמאי, או בהדרכה. כן יצוינו בכתב הי אישור, גיל הכותב ומשך זמן הכתיבה.

ו. המגיש יציין בדף נפרד את שמו ושם משפחתו, גילו, העיר והארץ, מקום הולדתו, ומקום לימודיו.

ז. את החיבור יש לשים במעטפה אחת ובמעטפה השניה את שם הכותב עם הפרטים הנ"ל, וכן את האישור מאת המורה, המנהל

המשך „מיהו יהודי?“ — בחוברת הבאה

מפני סיבות טכניות לא נכנס הפעם המשך מאמרו של פרופ' ש. ז. צייטלין „מיהו יהודי?“ והוא יבוא בחוברת הבאה.

סמינר קיץ מטעם אוניברסיטת דרופסי

אוניברסיטת דרופסי בפילדלפיה, בשיתוף עם הסוכנות היהודית, תקיים בקיץ הבא סמינר חדשיים. בסמינר ישתתפו תלמידים מצוינים, שימשיכו בלימודיהם העליונים ב-דרופסי. הסמינר יתקיים מן הראשון ביולי עד 31 באוגוסט. בכל יום יתקיימו שלושה שעורים בלשון העברית, תנ"ך וידיעת ה-ארץ. המורים יהיו פרופיסורים ואנשי מדע מן האוניברסיטות בירושלים, תל-אביב ו-חיפה.

לפי נשיא דרופסי, ד"ר א. י. כץ, יזכו התלמידים בסמינר הקיץ בתשע נקודות אקדמיות. התשלום — 250 דולר לאיש. ה-מילגת תכלול שכר-הלימוד, תחבורה, אש"ל. תלמידים יכולים להתקשר עם אוניברסיטת דרופסי, פילדלפיה, פא. 19132 לשם בירורים נוספים.

בגרייקולוג, פילדלפיה

חברת הכנסת עדה סרנייפיינברג הירצתה לפני תלמידי מדור ביהמ"ד למורי יום ראשון ומדור א. מ. וויס של גרייקולוג על בעיות חינוכיות במדינת ישראל.

ד"ר זאב וילנאי, חוקר הארץ הידוע, השווה השנה בארה"ב נתקבל כמרצה בעונת האביב בקורס למסיימים. הרצאת הפתיחה על הנושא: אגדות „ארץ-ישראל“ התקיימה לפני חניכי המוסד וקהל מוזמנים ביום ה' בשמיני לפברואר. האספה נערכה ביזמת המוסד ובשותף עם ההסתדרות העברית, סניף פילדלפיה. ד"ר משולם ז. פיש, נשיא ההסתדרות המקומית, ישב בראש.

קורס על „יחסי יהודים וערבים במשך הדורות“, ינתן בעונת האביב במוסד ע"י מר צבי גבאי, קונסול ישראל בפילדלפיה.

תחרות ספרותית לנוער בתפוצות על הנושא

„השפה העברית מלכת האומה“ הנהלת הברית העברית העולמית מכריזה

כירות ברית עברית עולמית (ת.ד. 7111, ירושלים), ליד מר שמחה רז — מזכיר חבר השופטים — לא יאוחר מיום ערב חג העצמאות תשל"ג (8.5.73).

או המדריך. שתי מעטפות אלה, כשהן סגורות, יש לתיתן במעטפה שלישית ולשולחן אל הברית העברית העולמית. ה. העבודות יישלחו בדואר רשום למז-

קריאת הצלה

מאת מוסדות הצדקות המאוחדות

הרבנים הגאונים בארץ הקודש ובארצות הברית הכריזו על מגבית חרום להצלת המוסדות לתורה ותסד המאוחדים בהצדקות המאוחדות, ובראשם הישיבה הגדולה ובתי הת"ת עץ חיים בירושלים. הושיטו יד עזרה לצדקות המאוחדות ובזכות זאת תתברכו שימלא ה' ית"ש כל משאלות לבכם לטובה.

שלחו תרומותיכם ביד רחבה אל:

**United Charity Institutions
of Jerusalem**

1141 Broadway 9th Fl.
New York, N. Y. 10001

בברכת חג כשר ושמח

ISRAEL

Burials and American Disinterments

שלמה שאולזאהן

is privileged to announce that RIVERSIDE is the only licensed funeral director in the U.S. able to effect

Transfer to Israel within 24 hours

RIVERSIDE also is available as the

Sole agent for Sanhadrea Cemetery

Har Hazeitim Har Hamenuchot

And all Cemeteries in Israel

RIVERSIDE only can offer this service:

Enroute to Israel within 24 hours

- Strict adherence to Halacha and Minhagim.
- Arrangements made during lifetime with no obligation.
- Chapel secured in any community.

RIVERSIDE

MEMORIAL CHAPEL, INC. • FUNERAL DIRECTORS

MANHATTAN: 76th Street at Amsterdam Avenue • EN 2-6600
BROOKLYN: Ocean Parkway at Prospect Park • UL 4-2000
BRONX: Grand Concourse at 179th Street • LU 3-6300
WESTCHESTER: 21 West Broad Street, Mt. Vernon • (914) MO 4-6800
FAR ROCKAWAY: 1250 Central Avenue • FA 7-7100
Chapels in Miami and Miami Beach • JE 1-1151
Solomon Shoulson • Andrew Fier

PASSOVER at the Concord

Mon. — Wed.
April 16 April 24

**SPECIAL! A Holiday
Concert with
the Renowned**

JAN PEECE

**Cantor
Herman
Malamood**

Assisted by

**Sholom
Secunda**

And the Concord
International Choir
Services • Sedarim

THE CONCORD HOTEL

Kiamesha Lake, New York

DIRECT WIRE N.Y.C.:

CH 4-3500.

Hotel Number:

(914) 794-4000.

עוד אפשר להשיג אצל המחבר

את שני הספרים:

א. עיונים ביהדות זמננו

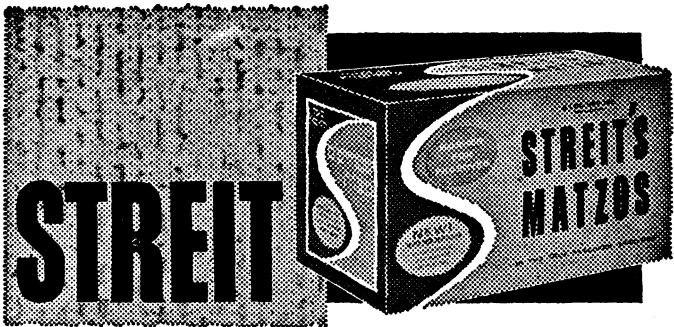
(בעברית) המחיר \$ 3

ב. צו די הייכן פון יידישן גייסמ

(ביידיש) המחיר \$ 6

H. COLOMB

1241 N. Harper, Apt. 2
Los Angeles, Calif. 90046

HAS EVERYTHING KOSHER FOR PASSOVER

*Under Rabbinical
Supervision of*

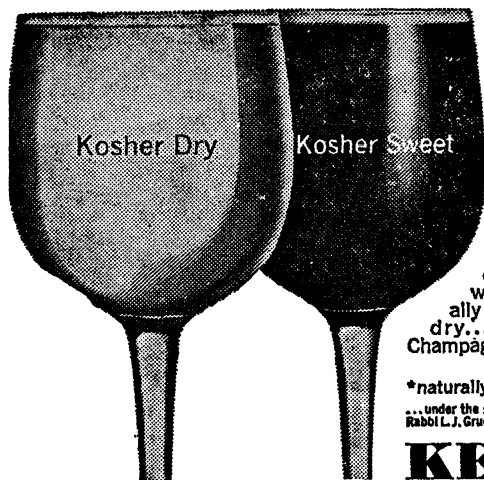
RABBI AARON SOLOVEICHIK

Also **RABBI N. BIALIK**

ARON STREIT, INC., 150 RIVINGTON ST., NEW YORK, N. Y.

**NEW! Try KEDEM'S HEIMISHE
GEFILTE FISH — DELICIOUS
KASHRUTH STRICTLY OBSERVED**

This Seder, try 2.

Holidays are for the entire family to enjoy. This Passover why not serve KEDEM'S traditional sweet for family elders and KEDEM dry for the young — or the young at heart. KEDEM'S European-trained winemakers create 21 different wines. Some traditionally sweet, some delicately dry...and all delicious! Champagnes and grape juices*

*naturally sweet, non-alcoholic
...under the strict supervision of
Rabbi L. J. Gruenwald, the Tzeiomer Rav.

KEDEM

Wines & Champagnes available at all liquor stores. Grape Juices at all supermarkets
Royal Wine Corp., Long Island City, N.Y. OR 3-2780

**PASSOVER
GREETINGS FROM**

**THE
GRAND
UNION
COMPANY**

מאדדושעל

איז בעסער

בע'טעם'טער

א דעוירט פון העכסטער

קואליטעט און געשמאק

סטריקטלי כשר

לכל השנה ולפסח

**KOSHER
DESSERTS, Inc.**

Manufacturers of

KOJEL

107 Norfolk St., New York City

NEWLY REFURBISHED

CAFE
baba OF ISRAEL

TEL.: 275-2660.

91-33 63rd Drive, Rego Park, Queens 11374

NOW OPEN

WEDNESDAYS
7:00 P.M. &
SUNDAY AFTERNOONS

THIS IN ADDITION TO OUR
REGULAR SAT. & SUN. EVENING

RESERVE FOR PASSOVER
SEYMOUR SCHWARTZMAN

OFFICIATING

ENJOY the Baba Band,

Show & Dinner

Available For Parties & Simchas
GLATT KOSHER

THE
New Teplitzky's
ATLANTIC CITY'S STRICTLY KOSHER
LUXURY RESORT MOTEL

A HAPPY AND HEALTHY
PASSOVER

TO ALL OUR FRIENDS

Make Your Passover &

All Year Reservations Now

Orthodox Cuisine under

Rabbinical Supervision

Catering to all types of Functions
and Conventions

Open All Year

FOR RESERVATIONS CALL (609) 344-7071

STRICTLY
KOSHER
UNDER
ORTHODOX
RABBINICAL
SUPERVISION
RABBI JOEL
WEINTRAUB
AND THE YAAD HA' KASHRUTH
RESIDENT MASHGIACH

The New Teplitzky's
GUEWICZ ENTERPRISE

BOARDWALK END OF CHELSEA AVE.
ATLANTIC CITY, N. J. 08401

RUBIN WISHKIN, Gen'l Mgr.

AL THOMAS, Maitre 'D

American Committee For The Weizmann Institute Of Science

Sends Passover Greetings To All Its Friends

Abraham Feinberg, Chairman

Stephen L. Stulman, Ch'n, Exec. Com.

Dewey D. Stone, Founding Chairman

Harry Levine, Treasurer

Theodore R. Racoosin, Vice-Chairman

A. David Weisgal, Executive Director

Tel.: ORegon 4-9406-7 — Office: OR 7-5588

HAPPY PASSOVER

RATNER'S

Dairy Restaurant and Bakery

Catering Facilities for All Occasions

138 DELANCEY STREET

NEW YORK, N. Y. 10002

KING DAVID MANOR

- RETIREMENT LIVING
- TOP RATED FOR LAVISH CARE
- BRAND NEW \$3,000,000 Elegant Manor
- 100% FIREPROOF — Dedicated Staff of Retiree Specialists
- Gourmet KOSHER CUISINE (Special Diets)
- Own Temple On Premises
- Planned Day & Night Activities, Entertainment
- APPROVED BY THE DEPARTMENT OF SOCIAL SERVICE (allowances apply)
- Inspection Of Our Facilities Cordially Invited
- IMMEDIATE AND FUTURE OCCUPANCY

Write or Phone for Information and Free Color Brochure

KING DAVID MANOR

80 West Broadway, Long Beach, N.Y.
Tel. (516) 889-130 S. Sylvian, Pres.
ROBERT LICHTSHEIN MARTIN KLEIN

CAMP SHOMRIA

KIBBUTZ SPIRIT

Non-Profit Co-Ed Camp Ages 10 - 17

EDUCATIONAL PROGRAM STRESSED

Cooperation, Secular Values of Judaism & Kibbutz thru ART, FOLK DANCING, SINGING, HIKING, HEBREW - Pool & Lake on 150 acres
46th Year — Liberty, N.Y.

"not just another summer camp"

50th yr. of Hashomer Hatzair in America

Special Studies Program for 15 - 16 yr. olds

Price for 7 weeks — \$625

Zionist Youth Organization affiliated with Hashomer Hatzair Kibbutzim in Israel

Write or Call

CAMP SHOMRIA

150 Fifth Ave., N. Y. 10011

Tel. (212) 929-4955

היין הכי משופב והכי כשר
למחרת מן המחרת

הנהו דייקא

יין ליפשיץ

— המפורסם —

בטובו, בטעמו ובכשרותו לפסח ולכל השנה
בית היין הזה נוסד לפני שלשה דורות באירופה
על ידי מהר"צ ליפשיץ ז"ל וממשיך בו נכדו

מו"ה צבי ליפשיץ נ"י

קשטו נא את שלחנותיכם ביינות מאלאנא,
מאסקאטעל, טאקאי, סאטורן, בארגאנדי, ענבי
קאנקארד ובכל המינים והמראות המשובחים
הנעימים, המשמחים לב ונפש וכן גם יין לחולי
סכרת.

כמו כן יש לקבל בכל תנויות מכלת ובתי מרוח
את מיץ הענבים שלנו הנעשה בכשרות, חפשי
מאלקוהול ודאוי לברכת בורא פה"ג.

LIPSCHUTZ KOSHER WINES WINEX CORP.

123 Norfolk St. New York 10002
158 Broadway Brooklyn, N. Y.

for free delivery call

Tel.: 777-8080

CAMP MOSHAVA

of

Bnei Akiva of North America

is happy to announce

another season at

INDIAN ORCHARD, Pa.

38th Continuous Season of Operation

- 10 Athletic Fields and Courts
- an Assembly Hall with Stage
- 2 waterfronts and 16 watercrafts
- 2 Gyms with courts and Trampoline
- and many more features.

Registration limited to Boys & Girls
from the 4th Grade through the 10th
4 Weeks — \$340 + extras
8 Weeks — \$675 + extras

For brochure and further information
write or call

RABBI YITZCHAK PESSIN

CAMP MOSHAVA

200 Park Ave. South, N.Y., N.Y. 10003

Tel.: 533-4010

A HAPPY AND KOSHER PASSOVER TO ALL OUR FRIENDS

פסח כשר ושמח לכל ידידנו

SENIOR CITIZENS RESIDENTIAL HOTEL DIRECTORY

CARLTON HOTEL — Only brand new hotel in Long Beach. Strictly kosher, shul on premises. 485 W. Broadway, Long Beach. Tel. 516 889-6500. Sam Moskowitz & Zvi Schoenfeld.

CROWN HOTEL — On the boardwalk. Your home away from home. 170 W. Broadway, Long Beach, N.Y. 516 889-8900. Dietary laws observed.

JACKSON HOTEL — On the Boardwalk — Ideal Hotel for Senior Citizens. Strictly Kosher, Shul on premises — 10 West Broadway. Tel. (516) 431-3700.

HOTEL LINCOLN — 405 East Broadway, Long Beach, L. I. 516 TU 9-7100 Strictly Kosher. Mr. and Mrs. Baruch.

PALACE — 275 E. Broadway, Long Beach, N. Y. Finest kosher meals. Special Diets. (516) GE 2-9000. Mr. and Mrs. Appel.

SCHARF MANOR OF QUEENS — Ideal for Retirement — Best Care.

SCHARF MANOR — Tel. 699-4100.

HOME FOR ADULTS — IDEAL RETIREMENT

THE NEWLY BUILT SCHAROME MANOR

631 FOSTER AVE., Corner of Ocean Parkway — In the Heart of Brooklyn

Strictly Kosher — Delicious Meals — Diets

Every Room Has Private Bath — Air Conditioner, TV, Carpeting and Telephone

24-Hour Attention — Doctors & Nurses On Call — Shul on Premises — Beautiful Tea Room

Fully Air Conditioned Lobby & Dining Room — Private Parking

Entertainment & Games Daily

FOR MORE INFORMATION WRITE OR CALL

SCHAROME MANOR, 631 Foster Avenue, Brooklyn, N. Y. — Tel. 859-2400

PASSOVER GREETINGS FROM

BADER'S HOTEL

LAKE ST., SPRING VALLEY, N. Y.

TEL. 914 - 356 - 7700

N.Y.C. DIRECT PHONE LO 2 - 7533

All Year 'Round Adult Country Living

35 Minutes From Manhattan

Dietary Laws, Elevator —

Luxury Residence For Mature

Air Conditioned

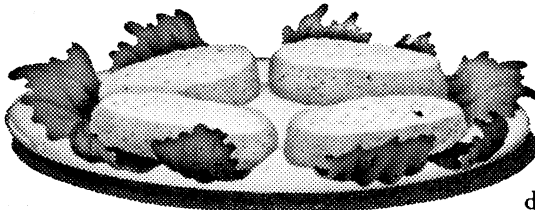
Active Adults

Special Attention To All Diets

Heated Indoor Swimming Pool

Approved by New York Board of Social Services

Come to Mother's for Passover

When it comes to the traditional foods, Mother's knows best. Mother's makes delicious Old-Fashioned Gefilte

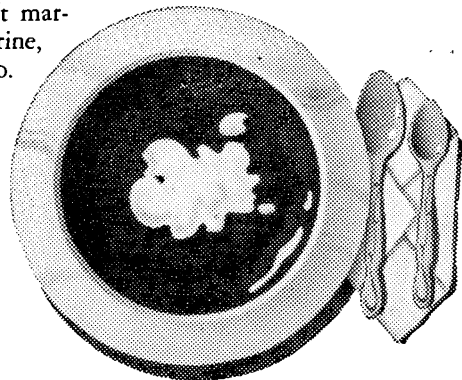
Fish, Whitefish and Yellow Pike, All-Whitefish, Unsalted, Old-World (it's a little sweeter like mother used to make). Some in jars, some in cans.

Also regular borscht and schav, unsalted borscht and low calorie borscht.

Also, Mother's has the only soft margarine for Passover plus stick margarine, both of them regular or unsalted, too. And they are all-vegetable products so you can eat them on milk-free or meat-free or salt-free diets.

All Mother's products (matzo balls, too!) are Pareve and Kosher for Passover and endorsed by the (U).

Is it any wonder everyone goes to Mother's for the holidays?

Mother's Division, Vita Food Products, Inc., Newark, N.J. 07105 © 1972, Vita Food Products, Inc.

Passover Greetings from

First Israel Bank

AND TRUST COMPANY OF NEW YORK

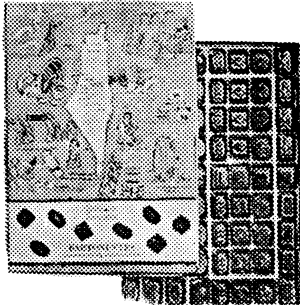
A SUBSIDIARY OF BANK LEUMI LE-ISRAEL B.M., TEL AVIV

שאתה
מרגיש בו
בן בית

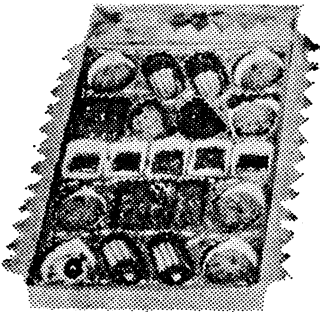
ברכות
פסח
מהבונן

Downtown Headquarters
60 Wall Street, New York, New York 10005
West Side Office
1412 Broadway at 39th St., New York, N.Y. 10018
Midtown Headquarters
579 Fifth Ave. at 47th St., New York, N.Y. 10017
A MEMBER OF THE
3 BILLION-DOLLAR BANK LEUMI FAMILY

Passover isn't only matzo balls!

PASSOVER BARTONETTES—72 pieces add up to 6 dozen ways to say Happy Passover. A luscious surprise in every delicately formed piece. These dainty miniature chocolates are filled with nuts, creams, fruits and French chocolate.
1 lb. asst. milk and bittersweet. \$3.25.
1 lb. Parve. \$3.25.

PASSOVER COOKIE ASSORTMENT—A deluxe selection of Continental style cookies. Made from choice Old World Passover recipes. 13 oz. Parve. \$2.95.

Barton's
bonbonniere
continental chocolates
NEW YORK • LUGANO, SWITZERLAND

... and don't forget Barton's other delicious Passover selections.

© THE NAME BARTON'S
IS YOUR GUARANTEE
IT'S KOSHER FOR PASSOVER.

You always have a fresh reason for buying Breakstone's

COTTAGE CHEESE
FARMER CHEESE
POT CHEESE
SOUR CREAM
CREAM CHEESE
TEMP-TEE • BUTTER
Kosher, of course...for now, and all year!

B
Breakstone

Strictly Kosher Night Club • Restaurant • Caterer
LONG ISLAND EXP'WY at 162nd ST
• HI 5-4444 •

Reserve for PASSOVER SEDERS
APRIL 16 & 17

Services conducted by Cantor Jerry Heller
and the Sam Saper Hazamir Choir

CEJWIN CAMPS

PORT JERVIS, N.Y.

Pioneer in Creative
Jewish Cultural Camping

Sports, swimming, boating, canoe trips, overnights, electronics, photography, nature, arts, day trips, etc. Tutoring. Jewish Culture, Sabbath dietary laws. Mature staff, resident Doctors and Nurses. Well-maintained facilities.

55th Year
(Non-Commercial)

Boys and Girls 6-16

Individualized programs for each age group advancing to CIT, Leadership Camp and Israel trip.

Brochure: Cejwin, 1124 Broadway
N.Y., N.Y. 10010; (212) 725-9440

July \$425 • Aug. \$350
8 weeks \$760

Dr. A. P. Schoolman, Founder and President. Rabbi Jerome Abrams, Director

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

JAN-FEB, 1973

JUST A SHORT WALK FROM ALL BROADWAY THEATRES,
CARNEGIE HALL, MADISON SQUARE GARDEN,
TOWN HALL, AND ALL OF MIDTOWN MANHATTAN.

460 WEST 42nd STREET

OPEN DAILY TO 12:30 A.M. — SAT. & SUN. TO 4 A.M.

Glatt Kosher — Shomer Shabbos — Mashgiach On Premises
Tel. 239-0922

FREE PARKING

FOR THE FINEST IN ISRAELI - AMERICAN CUISINE AND ENTERTAINMENT
TELEPHONE 239 - 0820 FOR RESERVATIONS AND FURTHER INFORMATION

GLATT KOSHER — CATERING TO ALL OCCASIONS